

Respublikanın ilk peşəkar milis kadrlarını hazırlayan tədris mərkəzi kimi yaradılmış milis məktəbi zəngin, qaynar və faydalı bir ömür yaşayaraq akademiya səviyyəsində yüksəlmiş, öz yetirmələri və böyük elmi-təcrübi nailiyyətləri ilə şöhrət qazanmışdır. İnanıram ki, Polis Akademiyası müstəqil Azərbaycan Respublikası üçün bundan sonra da yüksək peşə hazırlığına malik sağlam və möhkəm əqidəli, milli dövlətçiliyimizə sadıq polis zabitləri yetişdirəcəkdir.

**Heydər Əliyev,
Azərbaycan xalqının ümummilli lideri**

Polis işçiləri xalqla birbaşa təmasda olan insanlardır. Ona görə bu, mənim əsas tələbimdir: həm qətiyyət olmalıdır, çox böyük peşəkarlıq olmalıdır, həm də polis işçiləri özlərini çox mədəni şəkildə aparmalıdırlar. Belə olan halda, siz Azərbaycan xalqının daha da böyük rəğbətini qazanacaqsınız. Bu işlərdə Polis Akademiyasının böyük rolu var. Mən bu gün çox şadam ki, burada gördüyüm işlər yüksək səviyyədədir. Burada oxumaq üçün, yaxşı təhsil almaq üçün bütün imkanlar var.

**İlham Əliyev,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti**

BAŞ REDAKTOR:

Nəzim Əliyev
DİN-in Polis Akademiyasının
rəisi, polis general-mayoru,
hüquq üzrə fəlsəfə doktoru

REDAKTOR:

Hikmət Eyyazov
polis polkovnik-leytenantı,
hüquq üzrə fəlsəfə doktoru,
dosent

REDAKSİYA HEYƏTİ:

Məsumə Məlikova
AMEA-nın müxbir üzvü, professor

Fərhad Abdullayev
hüquq elmləri doktoru

Firudin Səməndərov
hüquq elmləri doktoru, professor

Fazil Quliyev
Azərbaycan Respublikasının daxili
işlər nazirinin müavini, Baş
Təşkilat-İnspeksiya İdarəsinin rəisi,
polis general-mayoru

Valentin Cüməzadə
daxili işlər nazirinin müşaviri

Ralf Krouşou
İngiltərə Essex Universitetinin
professoru, hüquq elmləri doktoru

Oksana İsayenkova
hüquq elmləri doktoru, professor

Fuad Cavadov
hüquq elmləri doktoru, professor

Bəhram Zahidov
hüquq elmləri doktoru, professor

Kamil Səlimov
hüquq elmləri doktoru, professor

Mahir Əhmədov
hüquq elmləri doktoru, professor

Habil Qurbanov
hüquq elmləri doktoru, professor

İbrahim Quliyev
hüquq elmləri doktoru, professor

Əmir Əliyev
hüquq elmləri doktoru

Aliş Qasımov
hüquq elmləri doktoru, professor

Midhəd Qəfərov
hüquq elmləri doktoru

Yeganə Balakışiyeva
hüquq üzrə fəlsəfə doktoru

Xanlar Bayramzadə
hüquq üzrə fəlsəfə doktoru

Cabir Quliyev
hüquq üzrə fəlsəfə doktoru

Azərbaycan Respublikası
Ədliyyə Nazirliyi Hüquqi Şəxslərin
dövlət qeydiyyatı
№ 10m-5405
11.12.2011

Çapa imzalanmışdır: 18.09.2013
Format 1/8. Fiziki ç/v 12,0
Tiraj: 500

Jurnal "Qanun Nəşriyyatı"nda
çap edilmişdir.

MÜNDƏRİCAT

DÖVLƏT VƏ HÜQUQ NƏZƏRİYYƏSİ

Adıgözəlov Dilavər

Ümumi hüquq nəzəriyyəsində ictimai münasibətlərin hüquq tənzimlənməsi
metodunun əsas konsepsiyaları 27

Nəsirov Babək

Xalqov Mahir

Hüquq tərbiyəsinin anlayışı, mahiyyəti və vəzifələri 37

BEYNƏLXALQ XÜSUSİ HÜQUQ

Məmmədov Əlizadə

Beynəlxalq təsərrüfat sisteminə inteqrasiya müstəvisində Azərbaycan
Respublikasının beynəlxalq xüsusi hüquq qanunvericiliyinin
inkışaf istiqamətləri 42

KONSTITUSİYA HÜQUQU

Abdullayev Fərhad

İnsan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinin konstitusion mexanizmi 49

Kazantseva Olesya

Rusiya Federasiyasının subyektlərinin dövlət hakimiyyəti orqanlarının
və yerli özünüidarəetmə orqanlarının qarşılıqlı əlaqəsi 59

CİNAYƏT HÜQUQU

Novruzova Anara

Ölüm cəzası – yaşamaq hüququ prinsipinə ziddir 65

KRİMİNALİSTİKA

Səlimov Kamil

Baxşəlieva Natavan

Hacıyeva Könül

Kriminalistika sahəsində istifadə olunan bəzi genetik üsullar 82

KRİMİNOLOGİYA

Əliyev Nazim

Cinayətkarlığın proqnozlaşdırılmasının nəzəri əsasları 88

ƏMƏLİYYAT-AXTARIŞ FƏALİYYƏTİ

Podobny Aleksandr

Tamah-zorakı mütəşəkkil cinayətkarlıqla mübarizə üzrə Ukraynada
əməliyyat bölmələrinin bərqərar olması və inkışafı 95

MÜLKİ HÜQUQ

Seyfulla Aslanov

Fransanın 1804-cü il Mülki Məcəlləsi sivil dünyanın möhtəşəm hüquq
abidəsi kimi 108

Kuznetsov Roman

Əmtəə nişanı hüquqlarının pozulmasına görə Rusiya Federasiyasının
qanunvericiliyi ilə məsuliyyətin xüsusiyyətləri 114

MÜLKİ PROSESSUAL HÜQUQ

Solovyova Tatyana

Yuxarı məhkəmə orqanlarının qərarlarının reallaşdırılması barədə 119

İNZİBATİ HÜQUQ

Berlach Yuriy

Reyderliyə əks-təsirin inzibati-hüquqi təminatının mahiyyəti və
xarakteristikası 124

ISSN 2307-2504

Scientific News of the
Police Academy
SCIENTIFIC NEWS JOURNAL
№ 3 (8), 2013

EDITOR-IN-CHIEF:

Nazim Aliyev

Head of the Police Academy
of the Ministry of Internal
Affairs police major-general
philosophy doctor of law

EDITOR:

Hikmat Eyvazov

police lieutenant-colonel,
philosophy doctor of law

STAFF OF EDITORIAL OFFICE:

Masuma Malikova

The corresponding member of
Azerbaijan National Academy of
Science, professor

Farkhad Abdullayev

doctor of law

Firudin Samandarov

doctor of law, prof.

Fazil Guliyev

Deputy Minister of Internal Affairs of
the Republic of Azerbaijan, The head
of the inspection office of the head
organization, police major-general

Valentin Jumazade

The adviser of the minister
of internal affairs

Ralph Crawshaw

Professor at Essex University in
England, the United Nations
human rights expert

Oksana Isayenkova

doctor of law, prof.

Fuad Javadov

doctor of law, prof.

Bakhram Zahidov

doctor of law, prof.

Kamil Salimov

doctor of law, prof.

Mahir Ahmadov

doctor of law, prof.

Habil Gurbanov

doctor of law, prof.

Ibrahim Guliyev

doctor of law, prof.

Amir Aliyev

doctor of law

Alish Gasimov

doctor of law, prof.

Midhad Gafarov

doctor of law

Yeganeh Balakishiyeva

philosophy doctor of law

Khanlar Bayramzadeh

philosophy doctor of law

Jabir Guliyev

philosophy doctor of law

Azerbaijan Republic State registra-
tion of the juridical persons of the
Ministry of Justice.

№ 10m-5405

11.12.2011

Send to the press: 18.09.2013

Format 1/8. Physical p/p 12,0

Draw: 500

Journal have been printed in
"Published Ganun"

CONTENTS

THEORY OF STATE AND LAW

Adigozalov Dilavar

Basic conceptions of the method of legal adjustment of the
public relations in general theory of law 27

Nasirov Babak

Khaligov Mahir

Concept, essence and goals of legal education 37

PRIVATE INTERNATIONAL LAW

Mamedov Alizade

Features of development of the legislation of Azerbaijan Republic
in international private law sphere within the context of the
integration to international agricultural system 42

CONSTITUTIONAL LAW

Abdullayev Farhad

Constitutional mechanism for ensuring human rights and freedoms 49

Kazantseva Olesyia

Mutual relationship between the government authorities and local
self-government authorities of the subjects of the Russian Federation 59

CRIMINAL LAW

Novruzova Anara

The death penalty contradicts right to life 65

CRIMINALISTICS

Salimov Kamil

Bakhshaliyeva Natavan

Haciyeva Konul

Some genetic methods, being used in criminalistics 82

KRIMINOLOGY

Aliyev Nazim

Theoretical aspects of forecasting crime 88

OPERATIVELY-SEARCH ACTIVITY

Podobniy Alexander

Establishment and development of operations departments in Ukraine over
fight against mercenary-violent organized crime 95

CIVIL LAW

Aslanov Seyfulla

Civil Code of France since 1804 – grand value of world civilization 108

Kuznetsov Roman

Peculiarities of responsibility in the legislation of the
Russian Federation over the trademark infringement 114

CIVIL PROCEDURE LAW

Solovyova Tatyana

On the realization of decisions of the higher court authorities 119

LABOR LAW

Berlach Yuriy

Essence and reference of the legal administrative provision of the
counteraction to raiders..... 124

ISSN 2307-2504

Научный вестник
Академии Полиции
НАУЧНО-ПРАВОВОЙ ЖУРНАЛ
№ 3 (8), 2013

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

Назим Алиев

Начальник Академии
полиции МВД, генерал-
майор полиции, доктор
философии по праву

РЕДАКТОР:

Хикмат Эйвазов

полковник-лейтенант
полиции, доктор философии
по праву, доцент

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Масума Маликова

член-корреспондент НАНА,
профессор

Фархад Абдуллаев

доктор юридических наук,
профессор

Фирудин Самандаров

доктор юридических наук,
профессор

Фазиль Гулиев

заместитель министра внутренних
дел Азербайджанской Республики,
начальник Главного
организационно-инспекционного
отдела, генерал-майор полиции

Валентин Джумазаде

советник министра внутренних дел

Ральф Крошоу

доктор юридических наук, профес-
сор Эссекского Университета
Великобритании

Оксана Исаенкова

доктор юридических наук, профессор

Фуад Джавадов

доктор юридических наук, профессор

Бахрам Захидов

доктор юридических наук, профессор

Кямил Салимов

доктор юридических наук, профессор

Махир Ахмедов

доктор юридических наук, профессор

Хабиль Гурбанов

доктор юридических наук, профессор

Ибрагим Гулиев

доктор юридических наук, профессор

Амир Алиев

доктор юридических наук

Альш Гасымов

доктор юридических наук, профессор

Мидхад Гафаров

доктор юридических наук, профессор

Егяна Балакишиева

доктор философии по праву

Ханлар Байрамзаде

доктор философии по праву

Джабир Гулиев

доктор философии по праву

Государственная регистрация
юридических лиц

Министерство юстиции

Азербайджанской Республики
№ 10м-5405

11.12.2011

Подписано к печати: 18.09.2013
Формат 1/8. Физический п/л 12,0

Тираж: 500

Журнал напечатан
в Издательстве "Ганун".

СОДЕРЖАНИЕ

ТЕОРИЯ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА

Адыгезалов Дилавар

Основные концепции метода правового регулирования
общественных отношений в общей теории права 27

Насиров Бабек

Халыгов Махир

Понятие, сущность и задачи правового воспитания 37

МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО

Мамедов Ализаде

Направления развития международного частноправового законодательства
Азербайджанской Республики в контексте интеграции
в международную хозяйственную систему 42

КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО

Абдуллаев Фархад

Конституционный механизм обеспечения прав и свобод человека 49

Казанцева Олеся

Взаимодействия органов государственной власти субъектов
Российской Федерации и органов местного самоуправления:
формы и содержания 59

УГОЛОВНОЕ ПРАВО

Новрузова Анара

Смертная казнь противоречит праву на жизнь 65

КРИМИНАЛИСТИКА

Салимов Кямил

Бахшалиева Натаван

Гаджиева Кёнуль

Некоторые генетические методы, применяемые в криминалистике 82

КРИМИНОЛОГИЯ

Алиев Назим

Теоретические аспекты прогнозирования преступности 88

ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

Подобный Александр

Становление и развитие в Украине оперативных подразделений
по борьбе с корыстно-насильственной организованной
преступностью 95

ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО

Асланов Сейфулла

Гражданский Кодекс Франции от 1804 года – величественная
ценность мировой цивилизации 108

Кузнецов Роман

Особенности ответственности по законодательству Российской Федерации
за нарушение прав на товарные знаки 114

ГРАЖДАНСКО-ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО

Соловьева Татьяна

О реализации постановлений высших судебных органов 119

АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО

Берлач Юрий

Сущность и характеристика административно-правового обеспечения
противодействия рейдерству 124

2 İYUL

Azərbaycan Polisi Günüdür

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI DAXİLİ İŞLƏR NAZİRLİYİNİN BİR QRUP ƏMƏKDAŞININ TƏLTİF EDİLMƏSİ HAQQINDA AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI PREZİDENTİNİN S Ə R Ə N C A M I

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 23-cü bəndini rəhbər tutaraq **qərara alıram**:

Cinayətkarlığa qarşı mübarizədə, ictimai asayişin qorunmasında və xüsusi tapşırıqların yerinə yetirilməsində fərqləndiklərinə görə Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyinin aşağıdakı əməkdaşları təltif edilsinlər:

"Vətən uğrunda" medalı ilə:

polis general-mayoru Quliyev Fazil Balahəsən oğlu
polis polkovniki Abdullayev Aydın Məmməd oğlu
polis polkovniki Qarayev Hüseyn Qubad oğlu
polis polkovniki Mehtiyev Şükür Nəcvəddin oğlu
polis polkovniki Alışanov Akif Nizam oğlu
polis polkovniki Əliyev Səfər Hüseyn oğlu
polis polkovniki Əlişanov Habil Balakərim oğlu
polis polkovniki Fərzəlizadə Cəfər Şahbaz oğlu
polis polkovniki İbrahimov Təhmasib Daxil oğlu
polis polkovniki Məhərrəmov Nofəl Hidayət oğlu
polis polkovniki Mirzəyev Şahin Mahmud oğlu
polis polkovniki Muradov Azər Feyruz oğlu
polis polkovniki Nəsimova Marina Valerianovna
polis polkovniki Səmədov Eldar Rauf oğlu
polis polkovnik-leytenantı Tağıyev Fuad Qüdrət oğlu
polis polkovnik-leytenantı Qarayev Firdovsi Hümbət oğlu
polis polkovnik-leytenantı Ağasiyev Telman Nurməmməd oğlu
polis mayoru Məmmədov İlham Qüdrət oğlu
polis mayoru Ağayev Aydın Cəlil oğlu

"İgidliyə görə" medalı ilə:

polis polkovniki Müslümov Vaqif Təhməz oğlu
polis polkovnik-leytenantı Axundzadə Orxan Abdulla oğlu
polis polkovnik-leytenantı Babayev Araz Adil oğlu
polis polkovnik-leytenantı Ələkbərov Vüqar Hidayət oğlu
polis polkovnik-leytenantı Həsənov Namiq Zirəddin oğlu
polis polkovnik-leytenantı İsgəndərov Vüqar İdris oğlu
polis polkovnik-leytenantı Kazimi Elçin Oqtay oğlu
polis polkovnik-leytenantı Məmmədov Azər Aydın oğlu
polis polkovnik-leytenantı Səfərov Sərdar Süleyman oğlu
polis polkovnik-leytenantı Yusifov Şahin Əbdüləhəd oğlu
polis mayoru Əsgərov Anar Valeh oğlu
polis mayoru Mustafayev İmran Ənvər oğlu
polis kapitanı Quliyev Qulu Qüdrət oğlu
polis baş leytenantı Əliyev Elnur Məmməd oğlu
polis leytenantı Allahverdiyev Ramin Qadir oğlu

polis leytenantı Əliyev Əli Hidayət oğlu
polis baş serjantı Amanov Vüsal Nəbi oğlu
polis baş serjantı Səfərov Kamil Zakir oğlu
polis baş serjantı Dadaşov Timur Mütəllib oğlu
polis serjantı (ölmündən sonra) Mehraliyev Müşfiq Əjdər oğlu

İLHAM ƏLİYEV,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Bakı şəhəri, 1 iyul 2013-cü il

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI DAXİLİ İŞLƏR NAZİRLİYİNİN
ƏMƏKDAŞLARINA FƏXRİ ADLARIN VERİLMƏSİ HAQQINDA
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI PREZİDENTİNİN
S Ə R Ə N C A M I**

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 32-ci bəndini rəhbər tutaraq **qərara alıram:**

Azərbaycan Respublikası daxili işlər orqanlarında rəhbər və səhiyyə sahəsində xidmətlərinə görə Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyinin aşağıdakı əməkdaşlarına fəxri adlar verilsin:

"Əməkdar mühəndis" fəxri adı:

Aslanov Dilqəm Mikayıl oğlu - polis general-mayoru "Əməkdar həkim" fəxri adı
Həsənov Həsən Gülağa oğlu - tibb xidməti polkovnik-leytenantı

İLHAM ƏLİYEV,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Bakı şəhəri, 1 iyul 2013-cü il

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI DAXİLİ İŞLƏR NAZİRLİYİNİN
ZABİTLƏRİNƏ ALİ XÜSUSİ RÜTBƏLƏRİN VERİLMƏSİ HAQQINDA
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI PREZİDENTİNİN
S Ə R Ə N C A M I**

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 24-cü bəndini rəhbər tutaraq **qərara alıram:**

Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyinin aşağıdakı zabitlərinə polis general-mayoru ali xüsusi rütbəsi verilsin:

Bağirov Səhlab Aloş oğlu - Bakı şəhər Baş Polis İdarəsinin rəis müavini
Novruzov Səbuhi Məhərrəm oğlu - Naxçıvan Muxtar Respublikasının
daxili işlər nazirinin müavini
Təhməzov Mehman Vəli oğlu - Azərbaycan Respublikasında
İTERPOL-un Milli Mərkəzi Bürosunun rəisi

İLHAM ƏLİYEV,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Bakı şəhəri, 1 iyul 2013-cü il

“POLİS GÜNÜ” MÜNASİBƏTİLƏ AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI DAXİLİ İŞLƏR ORQANLARININ ŞƏXSİ HEYƏTİNƏ

Hörmətli həmkarlar!

1918-ci il iyulun 2-də Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Daxili İşlər Nazirliyinin tərkibində asayışı mühafizə dəstələrinin yaradılması ilə təməli qoyulan Azərbaycan polisi ötən 95 ildə qarşılaşdığı bütün sınaqlardan şərəflə çıxmış, öz tarixinə parlaq və şanlı səhifələr yazmışdır. Müstəqilliyin ilk illərində xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə formalaşan daxili işlər orqanları sabitliyin təminatçılarından, dövlət çliyin dayaqlarından birinə çevrilmiş, Vətənə sədaqətli xidməti ilə dəyərli ənənələr yaratmışdır.

Bu gün ölkəmizi böyük uğurlara və davamlı tərəqqiyə aparan Azərbaycan Respublikasının Prezidenti zati-aliləri cənab İlham Əliyevin xüsusi diqqət və qayğısı sayəsində maddi-texniki bazası, şəxsi heyətinin xidmət şəraiti, sosial müdafiəsi günbəgün güclənən daxili işlər orqanları cinayətkarlığa, onun transmilli mütəşəkkil növlərinə qarşı mübarizədə, vətəndaşların qanuni mənafeələrinin qorunmasında, insan hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsində professionallığı və nümunəvi xidmətləri ilə seçilir.

Peşə bayramları ərəfəsində yüzlərlə əməkdaşın dövlət mükafatlarına, ali rütbələrə, fəxri adlara layiq görülməsi şəxsi heyətin fədakar əməyinə verilən yüksək qiymətin əyani təsdiqidir.

Əminəm ki, hər biriniz bundan sonra da anda sadıq qalaraq milli maraqları uca tutacaq, sabitliyi etibarlı qoruyacaq, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı cənab İlham Əliyev tərəfindən dövlətimizin qüdrətlənməsi istiqamətində həyata keçirilən möhtəşəm işlərə layiqli töhfələr verəcəksiniz.

Azərbaycan polisinin yaranmasının 95 illik yubileyi münasibətilə sizi, hörmətli veteranlarımızı, torpaqlarımızın azadlığı uğrunda şəhidlik zirvəsinə ucalmış və xidməti borcunu yerinə yetirərkən həyatından keçmiş əməkdaşlarımızın ailə üzvlərini ürəkdən təbrik edir, möhkəm cansağlığı, xoşbəxtlik, xidmətdə və şəxsi həyatda uğurlar arzulayıram.

Bayramınız mübarək!

Ramil USUBOV,
Azərbaycan Respublikasının daxili işlər naziri, general-polkovnik

1 iyul 2013-cü il

AZƏRBAYCAN POLİSİNİN YARANMASININ 95 İLLİK YUBİLEYİ GÜNÜNDƏ DAXİLİ İŞLƏR NAZİRLİYİ POLİS AKADEMİYASININ "HEYDƏR ƏLİYEV MƏRKƏZİ"NİN AÇILIŞ MƏRASİMİ

Azərbaycan polisinin yaranmasının 95 illik yubileyi günündə Daxili İşlər Nazirliyi Polis Akademiyasının "Heydər Əliyev Mərkəzi"nin açılışı olmuşdur.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı İlham Əliyev açılışda iştirak etmişdir.

Polis Akademiyasına gələn dövlət başçısına daxili işlər naziri, general-polkovnik Ramil Usubov raport verdi.

Prezident İlham Əliyev ulu öndər Heydər Əliyevin akademiyanın əsas sıra meydanın-

da ucaldılmış abidəsi önünə gül dəstəsi qoyduqdan sonra "Heydər Əliyev Mərkəzi"nin açılış lentini kəsdi.

Prezident mərkəzdə yaradılmış şəraitlə tanış oldu.

Bildirildi ki, daxili işlər orqanlarının inkişafı daim ümummilli lider Heydər Əliyevin diqqət mərkəzində olmuşdur. Ulu öndər Heydər Əliyev Respublikaya rəhbərlik etdiyi bütün dövrlərdə daxili işlər orqanlarının maddi texniki bazasının möhkəmləndirilməsinə şəxsi heyətin peşəkarlığının artırılmasına öz töhfəsini vermişdir.

Ümümmillî liderin bu istiqamətdəki əvəzsiz xidmətlərini Daxili işlər orqanlarının əməkdaşları daim ehtiramla yad edirlər. Daxili İşlər Nazirliyinin Polis Akademiyasında yeni inşa olunmuş Heydər Əliyev Mərkəzində yaradılan şərait ulu öndərin mənalı həyatının və eləcə də müasir Azərbaycan tarixinin zəngin bir dövrünün öyrənilməsi baxımından olduqca əhəmiyyətlidir.

Daxili İşlər Nazirliyinin Polis Akademiyasında yaradılan Heydər Əliyev Mərkəzində xalqımızın ümumillî lideri dövlətçilik fəlsəfəsinin, azərbaycançılıq məfkurəsinin öyrənilməsi və təbliğ olunması üçün bütün imkanlar yaradılmışdır.

"Heydər Əliyev Mərkəzi"nin müasir üslubda inşa olunmuş üçmərtəbəli binasının tam mərkəzində dahi rəhbərin büstü qoyulmuşdur.

Mərkəzin birinci mərtəbəsi müxtəlif tədbirlərin və konfransların keçirilməsi üçün akt zalından, eləcə də istirahət güşələrindən ibarətdir.

Mərkəzin ikinci mərtəbəsində ümumillî lider Heydər Əliyevin həyatının və çoxşaxəli ictimai-siyasi fəaliyyətinin müxtəlif dövrlərini əks etdirən foto stendlər yaradılmışdır.

Birinci stenddə ulu öndərin uşaqlıq, tələbəlik və gənclik dövrünün fotosəkilləri yer almışdır.

Sonrakı stend isə ümumillî lider Heydər Əliyevin təhlükəsizlik orqanlarında fəaliyyətinə həsr olunmuşdur.

Prezident İlham Əliyevin diqqətinə çatdırıldı ki, Mərkəzdə yaradılan iki ayrı güşədə ulu öndərə aid fərmanlar, diplomlar və digər müxtəlif sənədlər sərgilənir.

Azərbaycanın dövlət rəmzləri və polisin fərqlənmə nişanları üçün ayrıca guşə yaradılmışdır.

Mərkəzin müxtəlif hissələrində ümummilli lider Heydər Əliyevin daxili işlər orqanları və polis haqqında dediyi müdrik kəlamların yazıldığı lövhələr, video görüntüləri əks etdirən monitorlar yerləşdirilmişdir.

Mərkəzin üçüncü mərtəbəsi Akademiyanın şəxsi heyətinin asudə vaxtının daha da səmərəli keçirilməsi üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Dahi şəxsiyyətin "Polis əməkdaşı bilikli, öz sahəsində yüksək təhsilə, yaxşı təcrübəyə malik olmalıdır" kəlamı rəhbər tutularaq müdavimlərin mütaliyə tələblərinin ödənilməsi və intellektual səviyyələrinin artırılması məqsədilə elektron kitabxana da yaradılmışdır.

Kitabxanada ulu öndər Heydər Əliyevin həyat və fəaliyyətinin müxtəlif dövrlərinə və Polis Akademiyasının profilinə aid olan elektron kitablar yerləşdirilmişdir.

Mərkəzdə yaradılan şərait ulu öndərin mənalı həyatının və eləcə də müasir Azər-

baycan tarixinin zəngin bir dövrünün öyrənilməsi baxımından olduqca əhəmiyyətlidir.

Mərkəzin əsas vəzifəsi Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyevin həyatı və fəaliyyəti ilə bağlı materialların toplanması, bununla əlaqədar tarixi əşyaların, maddi-mədəni abidələrin toplanıb kataloqlaşdırılması, ümummilli liderin irsinə dair Polis Akademiyasının daimi və dəyişkən heyəti tərəfindən aparılan tarixi araşdırmaların və tədqiqatların təbliği, bu istiqamətdə plan və proqramların hazırlanması, onların maddi-texniki təminatı üçün tədbirlərin görülməsindən ibarətdir.

"Heydər Əliyev Mərkəzi" ilə tanışlıqdan sonra Prezident İlham Əliyev akademiyanın xatirə kitabına öz ürək sözlərini qeyd etdi.

"Heydər Əliyev Mərkəzi" ilə tanışlıqdan sonra tanışlıqdan sonra Prezident, Ali Baş Komandan İlham Əliyev Daxili İşlər Nazirliyinin əməkdaşları ilə görüşdü, Polis gününə münasibətilə təbriklərini çatdırdı.

Prezident, Ali Baş Komandan İlham Əliyev tədbirdə nitq söylədi.

PREZİDENT İLHAM ƏLİYEVİN NİTQİ

– Hörmətli Daxili İşlər Nazirliyinin əməkdaşları!

Mən sizi və Daxili İşlər Nazirliyinin bütün şəxsi heyətini Polis günü münasibəti ilə təbrik edirəm, sizə yeni uğurlar arzulayıram.

Bu gün biz Polis Akademiyasında Heydər Əliyev mərkəzinin açılmasını qeyd edirik. Çox gözəl mərkəzdir, çox gözəl memarlıq əsəridir, eyni zamanda daxili tərtibat da göz oxşayır. Əminəm ki, bu mərkəz çox səmərəli fəaliyyət göstərəcək və Akademiyada təhsil alan kadrların hazırlanmasında Mərkəzin çox böyük rolu olacaqdır.

Bildiyiniz kimi, ulu öndər Heydər Əliyev polis orqanlarının formalaşmasında xüsusi rol oynamışdır.

Məhz onun rəhbərliyi ilə Azərbaycanda müasir polis orqanları yaranmışdır. 1993-cü ilə qədərki vəziyyəti biz yaxşı xatırlayırıq, siz də xatırlayırsınız. Əfsuslar olsun ki, müstə-

qilliyimizin ilk illərində polis orqanlarında hökm sürən özbaşnalıq, anarxiya ölkəyə çox böyük zərbə vurmuşdur. O vaxt bütövlükdə 1991-1993-cü illərdə Azərbaycanın uğurlu inkişafı təmin edilmirdi, Azərbaycanda sabitlik pozulmuşdu, daxili çəkişmələr baş verirdi və bu çəkişmələr nəticədə vətəndaş müharibəsinə gətirib çıxarmışdı.

Tarix üçün bu vacib müddətdə əgər polis orqanları və polis orqanlarına rəhbərlik edən şəxslər öz vəzifə borcunu ləyaqətlə yerinə yetirsəydilər, bəlkə də ölkə bu qədər ağır vəziyyətlə üzləşməzdi. İş burasındadır ki, Daxili İşlər Nazirliyinin o vaxtkı rəhbərliyi, onlar özləri anarxiyanın, özbaşnalığın inkişafında və ya tüğyan etməsində əsas rol oynamışlar. O vaxt daxili işlər orqanlarının rəhbərliyi faktiki olaraq ölkədə kriminogen vəziyyət yaratmışdır. Polis orqanları, xüsusilə nazir və onun müavinləri özləri quldur-

luqla məşğul idilər. O illər hamımızın yaxşı yadındadır – özbaşnalıq, reket, qanunsuz hərəkətlər faktiki olaraq cəmiyyətdə polisə qarşı münasibəti, hörməti sifira endirmişdir.

Belə ağır vəziyyətdə ulu öndər xalqın tələbəi ilə hakimiyyətə gələndə, əlbəttə ki, bütün başqa sahələrlə bərabər, polis orqanlarının müasir səviyyədə formalaşmasına çox böyük təkan vermişdir.

Polis orqanlarının inkişafı, polisdə sağlam ab-havanın yaranması, polis orqanlarının öz vəzifə borcunu ləyaqətlə yerinə yetirməsi – bütün bu məsələlər ölkəmizin ümumi inkişafına çox müsbət təsir göstərmişdir.

Çünki yaxşı xatırlayırıq ki, o vaxt Azərbaycanda sabitlik pozulmuşdu, iqtisadi tənəzzül müşahidə olunurdu. Azərbaycan dünyada çox riskli bir ölkə kimi tanınırdı, Azərbaycana investisiyalar gəlmirdi, iqtisadi inkişaf ümumiyyətlə, dayanmışdı. Sənaye sahəsində tənəzzül elə idi ki, iflic vəziyyətə düşmüşdü.

Hər bir ölkənin inkişafı üçün əsas şərt sabitlikdir. Bu gün biz dünyanın müxtəlif

ölkələrində hökm sürən prosesləri izləyərkən bir daha görürük ki, sabitlik pozulduqda bütün başqa məsələlər də öz həllini tapa bilməz. Sabitlik pozulduqda inkişafdan söhbət gedə bilməz. Ona görə sabitliyin bərpa edilməsi o illərdə ən başlıca vəzifə idi. Ulu öndərin qətiyyəti, müdrikliyi, xalqın ona olan inamı və polis orqanlarının fəaliyyəti bu sabitliyi yarada bildi və artıq 20 ildir ki, Azərbaycan dünya miqyasında ən sabit ölkələrdən biridir. İyirmi ildir ki, uğurlu inkişaf yolu ilə gedirik və bu sabitlik, bir daha demək istəyirəm ki, bütün inkişafın təməlinə dayanan amildir.

Biz əlbəttə ki, gələcək planlarımızı da bəyan etmişik və planlarımız çox açıqdır. Azərbaycan bundan sonra da inkişaf etməlidir.

Azərbaycanda çox böyük quruculuq işləri aparılır. Sosial məsələlər öz həllini tapır. Azərbaycan dünya miqyasında ən sürətlə inkişaf edən ölkələrdən biridir.

Son 10 il ərzində iqtisadi sahədə Azərbaycan kimi inkişaf edən ikinci dövlət yoxdur.

Əsas nailiyyətimiz ondan ibarətdir ki, biz ulu öndərin qoyduğu yola sadıq.

Heydər Əliyev siyasəti Azərbaycanda davam etdirilir. Bu siyasətin davam etdirilməsi bizim gələcək uğurlarımızı da şərtləndirir.

Əlbəttə ki, Azərbaycan bu gün dünya miqyasında çox etibarlı tərəfdaş kimi tanınır. Bizim təşəbbüslərimiz artıq dünya miqyasında öz böyük əhəmiyyətini göstərməkdir. O ki qaldı daxili vəziyyətə, Azərbaycanda daxili vəziyyət çox sabitdir, müsbətdir.

Bütün iqtisadi layihələr uğurla icra edilir. İqtisadiyyatımız artır.

İqtisadiyyatın bütün sahələri inkişafdadır.

Cəmiyyətdə çox müsbət ovqat, ab-hava vardır. Azərbaycana gələn yüksək səviyyəli qonaqlar mənimlə görüşlər əsasında bunu daim vurğulayırlar. Əlbəttə ki, Bakının gözəlliyi, Azərbaycanın inkişafı olanlara çox böyük təsir göstərir. Ancaq eyni zamanda, vurğulayırlar ki, cəmiyyətdə çox gözəl ab-hava vardır.

İnsanların rahat yaşamaları, səhər, axşam, gecə vaxtlarında ictimai yerlərdə ailələri ilə rahat gəzintiyə çıxmaları – bütün bunlar bizim üçün artıq bir reallıqdır.

Amma bir çox ölkələrdə vəziyyət tam başqadır. İndi biz görürük ki, müxtəlif bölgələrdə, müxtəlif qitələrdə qarşılıqlı etirazlar, daxili çəkişmələr böyük fəlakətlərə gətirib çıxarır. İnsanların böyük ölkələrdə hər üç-dörd ildən bir dəyişən hakimiyyət də bax, narazılığın əlamətidir.

İnsanlar ümid etmək istəyirlər ki, yeni hakimiyyət onların hansısa problemlərinin həlli ilə məşğul olacaqdır. Ancaq vaxt keçir və insanlar məyus olurlar.

Bizim üstünlüyümüz ondan ibarətdir ki, Azərbaycan cəmiyyətində, vətəndaşlarda gələcəyə çox böyük inam vardır. Bütün rəy sorğuları ondan ibarətdir ki, Azərbaycan vətəndaşları gələcəkdə onları daha da gözəl şəraitin, gözəl həyatın gözlədiyinə inanırlar.

Biz əlbəttə ki, bu müsbət meyilləri gücləndirməliyik, Azərbaycanın uğurlu inkişafını təmin etməliyik və edəcəyik. Son illər ərzində apardığımız siyasət onu göstərir ki, bu, düzgün siyasətdir. Azərbaycan dünya miq-

yasında nadir ölkələrdəndir ki, hətta böhranlı illərdə öz inkişafını davam etdirir.

Bu inkişaf insanların rifah halının yaxşılaşmasında da özünü göstərir.

Əlbəttə, ictimai asayiş Azərbaycanda daim yüksək səviyyədə qorunmalıdır. Xüsusilə, yenə də deyirəm, 1992-1993-cü illərimizi yaxşı xatırlayırıq. Xatırlayırıq ki, ictimai asayiş pozulduqda ölkə idarəedilməz vəziyyətə düşür.

Bu gün ictimai asayiş polis orqanları tərəfindən layiqincə qorunur.

Azərbaycanda bax, bugünkü vəziyyətin, bu sabitliyin, inkişafın, gələcəyə inamın təməlinə dövlət siyasəti dayanır. Düzgün, müdrik dövlət siyasəti ki, bu siyasətin mərkəzində Azərbaycan vətəndaşıdır. Eyni zamanda, polis işçilərinin fəaliyyəti, onların peşəkarlığı, ictimai asayişin onlar tərəfindən qorunması bu sabitliyi daha da möhkəmləndirir.

Mən çox şadam ki, Azərbaycanda polis orqanlarında islahatlar uğurla gedir, peşəkarlıq artır.

Bax, bu Akademiyada hazırlanan kadrlar peşəkar kadrlar olacaqlar. Eyni zamanda, Azərbaycanda cinayətə qarşı mübarizə yüksək səviyyədədir.

Azərbaycanda kriminogen durum çox müsbətdir. Başqa ölkələrlə müqayisədə görürük ki, biz ən qabaqcıl yerlərdəyik. Mənə nazir tərəfindən hər gün məlumat verilir ki, gün ərzində təqribən 30-40 cinayət törədilir. Cinayətlərin mütləq əksəriyyəti o qədər də ağır cinayətlər deyildir. Yəni 9 milyon 300 min əhalisi olan ölkə üçün 30-40 cüzi bir rəqəmdir.

Bu, onu göstərir ki, cəmiyyətdə hökm sürən sabitlik, müsbət inkişaf dinamikası, əlbəttə ki, kriminogen durumun da müsbət səviyyədə qalmasına xidmət edir.

Çünki işsizliyi, yoxsulluğu həddən artıq çox olan ölkələrdə cinayətə qarşı mübarizə daha da çox olur, yəni bütün bu məsələlər bir-biri ilə bağlıdır. Cəmiyyət bir canlı orqanizmdir.

Azərbaycanda son illər ərzində işsizlik, demək olar ki, aradan qaldırılıb, cəmi 5,2 faizdir.

Yoxsulluq şəraitində yaşayanların sayı 6 faizdir və mən qarşıya vəzifə qoymuşam ki, yoxsulluq aradan qaldırılmalıdır.

Yəni cinayətkarlığın inkişafına rəvac verən amillər Azərbaycanda, demək olar ki, aradan qaldırılır. Bu vəziyyət məni çox sevindirir. Çünki Azərbaycan dünyanın ən təhlükəsiz ölkələrindən, Bakı ən təhlükəsiz şəhərlərindən biridir. Bakıda sutka ərzində insanlar rahat yaşayırlar, axşam, gecə saatlarında rahat gəzirilər.

Siz, polis işçiləri bunu yaxşı bilirsiniz, çünki bu vəziyyətə nəzarət edirsiniz. İnsanlar doğrudan da, həyatdan zövq alırlar. Azərbaycanda mütəşəkkil cinayətkarlığa qarşı çox ciddi mübarizə aparılır. Bu mübarizə nəticəsində deyə bilərəm ki, Azərbaycanda mütəşəkkil cinayətkarlıq aradan qaldırılıbdır. Ayrı-ayrı təzahürlər olur, amma dərhal onların qarşısı alınır. Hesab edirəm ki, biz bu istiqamətdə də çox böyük uğurlara nail olduq.

Başqa ölkələrlə müqayisədə Azərbaycanda bu sahədəki vəziyyət çox müsbətdir.

Polisin texniki təminatı da yüksək səviyyədə həll edilir. Bu məsələ daim diqqət mərkəzindədir.

Yeni texniki vasitələrdən istifadə, deyə bilərəm ki, profilaktika məsələlərini də uğurla həll etməyə imkan verir. Şəhərimizin müxtəlif yerlərində quraşdırılmış təhlükəsizlik kameraları öz müsbət rolunu oynayır, həm profilaktika nöqtəyi-nəzərdən, eyni zamanda, cinayətlərin açılması üçün onların çox böyük faydası vardır. Azərbaycanda cinayətlərin açılması da yüksək səviyyədədir.

Bu da polis peşəkarlığından xəbər verir. Eyni zamanda biz yeni texniki vasitələrdən uğurla istifadə edirik və edəcəyik. Texnologiyalar sürətlə inkişaf edir. Bildiyimiz kimi, Azərbaycan texnoloji tərəqqiyə çox böyük diqqət göstərir.

Biz ən qabaqcıl texnologiyaları Azərbaycanda tətbiq edirik, o cümlədən təhlükəsizlik məsələlərinin həlli üçün biz bu texnologiyalardan səmərəli şəkildə istifadə edirik.

Yəni, bir sözlə, deyə bilərəm ki, son illər ərzində bu istiqamətdə çox ciddi addımlar atılmışdır.

Əminəm ki, Azərbaycanda bu müsbət dinamika gələcəkdə davam etdiriləcəkdir.

Daxili Qoşunlar da inkişafdadır. Daxili Qoşunların təminatı yüksək səviyyədə həll edilir. Ən müasir texnika, avadanlıqlar gətirilir. Daxili Qoşunlar böyük qüvvədir və əlbəttə, Daxili Qoşunların da cəmiyyətdə çox böyük funksiyaları vardır. Hər an, hər zaman Daxili Qoşunlar sabitliyin, asayişin keşiyində olmalıdır və belə də olacaqdır.

Polis orqanları qarşısında duran vəzifələrlə bağlı bir neçə kəlmə demək istərdim. Əlbəttə, ilk növbədə, asayiş qorumaq polisin əsas funksiyasıdır. Deyə bilərəm ki, polis işçiləri bu vəzifəni uğurla icra edirlər. İnsanlara polis əməkdaşları tərəfindən daim diqqət, qayğı göstərilməlidir, kobudluğa yol verilməməlidir. Belə faktlar aşkarlanarsa, dərhal tədbir görülməlidir.

Cinayətkarlığa qarşı mübarizə yüksək səviyyədə aparılmalıdır.

Azərbaycan, bir daha demək istəyirəm ki, bütün istiqamətlər üzrə nümunə ola bilər, o cümlədən cinayətkarlığa qarşı mübarizə sahəsində də bizim təcrübəmiz hesab edirəm ki, başqa ölkələr üçün də maraqlı ola bilər. Yəni polis orqanları və onun əməkdaşları bu istiqamətdə də çox ciddi olmalıdırlar.

Polis əməkdaşları korrupsiya, rüşvətxorluğa qarşı mübarizədə də ön sıralarda olmalıdırlar. Bilirsiniz ki, Azərbaycanda bu xoşagəlməz hallara qarşı çox ciddi mübarizə aparılır, ciddi tədbirlər görülür və polis əməkdaşları nümunə olmalıdırlar.

Bütövlükdə cəmiyyətdə polis orqanlarına münasibət cəmiyyətin, ümumiyyətlə, inkişaf səviyyəsini göstərir. Polis orqanlarına cəmiyyətdə çox böyük hörmət olmalıdır və bu hörmət polis orqanlar tərəfindən qazanılmalıdır. Polis orqanlarının əməkdaşları özlərini insanlarla təmasda elə aparmalıdırlar ki, onlara hörmət daha da çox olsun. Polisə olan hörmət dövlətə olan hörmətdir. Polis əməkdaşları qanunun keşiyində dayanırlar.

Polis əməkdaşları cinayətkarlığa qarşı mübarizə aparırlar. Onlar öz həyatlarını risk altına qoyurlar və vətəndaşlar bunu unutmamalıdırlar. Yəni cəmiyyətin, ölkəmizin rahat, təhlükəsiz şəraitdə yaşamasını polis orqanları təmin edirlər. Onların çox böyük funksiyaları, çox böyük zəhmətləri vardır. Mən görülmüş bu işləri yüksək qiymətləndirirəm və bilirsiniz ki, polis orqanlarını daim müdafiə edirəm və edəcəyəm.

Xatırladım ki, 2005-ci ildə bəzi qüvvələr Azərbaycanda qondarma "narıncı inqilab" etmək istəyəndə polis orqanlarının qətiyyətli hərəkətləri bütün bu xoşagəlməz halların qarşısını alıb. O vaxt – 2005-ci ildə vəziyyət indiki kimi deyildi. Bəzi hallarda Azərbaycan qurumlar tərəfindən təzyiqlərə də məruz qalırdı. İndi əlbəttə ki, bizə heç kim təzyiq edə bilməz və deyə bilərəm ki, bu cəhdlər ar-tıq tükənibdir.

Amma o vaxtlar güclü təzyiqlər var idi ki, polis orqanlarının hərəkətləri pislənilsin,

guya onlar həddindən artıq hərəkət etmişlər, polis orqanlarının əməkdaşları cəzalandırılı-sın.

Yəni qarşımıza şərt qoymuşdular. Mən o vaxt da demişəm, bu gün də demək istəyirəm, polis orqanlarının bir nəfər də olsun əməkdaşı cəzalandırılmayacaqdır.

Çünki onlar qanun keşiyində dayanır, təhlükəsizliyi təmin edirlər. Onlar öz həyatlarını riskə ataraq Azərbaycan dövlətinin rahat yaşamasını təmin edirlər. Bu gün də demək istəyirəm ki, polis orqanları bütün hərəkətlərini qanun çərçivəsində aparırlar, bütün qanunsuz hərəkətlərə öz layiqli cavabını verirlər və verəcəklər.

Heç kimdə şübhə olmasın ki, əgər kimsə yenə də bizim gücümüzü sınamaq istəsə, öz layiqli cavabını alacaqdır.

Mən bir daha demək istəyirəm ki, Azərbaycanın bugünkü uğurlu inkişafı realdır. Bu, bizi, dostlarımızı sevindirir, bizi istəmə-yən qüvvələri isə məyus edir. Azərbaycan həddindən artıq önəmli ölkəyə çevrilibdir.

Azərbaycanın coğrafi vəziyyəti, bizim geosiyasi məsələlərlə bağlı tutduğumuz mövqe, enerji resurslarımız, nəqliyyat infrastrukturumuz, digər amillər, yəni iqtisadi inkişaf, Azərbaycanın siyasi cəhətdən güclü ölkə olması, əlbəttə ki, bizə diqqəti artırır. Əlbəttə, Azərbaycan bir güclü dövlət kimi bəzi dairələr üçün böyük maraq doğurur.

Biz buna etiraz etmirik. Çünki biz beynəlxalq aləmin bir parçasıyıq və bu gün beynəlxalq aləmin ən ali qurumunun – BMT Təhlükəsizlik Şurasının üzvüyük. Dünyada bundan yuxarı səviyyə yoxdur.

Əlbəttə ki, biz bütün əməkdaşlığa açıq və beynəlxalq əməkdaşlıq üçün öz konkret addımlarımızı atırıq. Ancaq bir daha demək istəyirəm ki, bütün ölkələrlə, bütün qurumlarla bizim münasibətlərimiz qarşılıqlı maraqlar, qarşılıqlı hörmət üzərində qurulur. Bir-birinin işinə qarışmamaq prinsipi bizim üçün əsasdır. Bu, bizim prinsiplial mövqeyimizdir.

Bu mövqe ədalətə və beynəlxalq hüquq normalarına söykənir.

Ancaq şübhə yoxdur ki, Azərbaycanı öz tərəfinə çəkmək, müəyyən dərəcədə bizim siyasətimizə təsir etmək cəhdləri vardır. Buna oxşar digər cəhdlər bu gün də var, gələcəkdə də olacaqdır.

Əsas odur ki, Azərbaycan dövləti öz müstəqil siyasətini aparır və aparacaqdır.

Bu müstəqil siyasətin təməlinə Azərbaycan xalqının iradəsi dayanır və eyni zamanda, Azərbaycanda hökm sürən sabitlik və ictimai – siyasi asayiş bizim gücümüzü daha da artırır.

Biz müstəqillik yolu ilə gedəcəyik. Bu gün müstəqil Azərbaycan region üçün sabitləşdirici bir amildir.

Biz sabitləşdirici rol oynayırıq və əlbəttə ki, heç bir qüvvə bizi müstəqil siyasətdən döndərə bilməz.

Daxili vəziyyətlə bağlı bizim heç bir problemimiz yoxdur. Xalqla iqtidar arasında birlik vardır.

Bütün təşəbbüslərimiz xalq tərəfindən dəstəklənir. Bizə qarşı çıxmaq istəyənlər isə öz iç üzünü bir daha açmışlar. Onlar bir daha

göstərilər ki, müstəqilliyin nə olduğunu başa düşməzlər. Bir daha göstərilər ki, qul psixologiyası ilə yaşayırlar. Bu qul psixologiyası ondan ibarətdir ki, daim bir böyük qardaş axtarındadırlar. Daim kiminsə ayağına yıxılmaq istəyirlər. Daim kiminsə ətəyindən tutub yardım diləyirlər. Yəni, budur, Azərbaycanın bugünkü siyasi mənzərəsi: Bir tərəfdə Azərbaycan iqtidarı, müstəqil siyasət, ləyaqətli siyasət və heç kimin qarşısında baş əyməmək siyasəti, digər tərəfdə öz şəxsi maraqlarını təmin etmək üçün istənilən yola getməyə hazır olan antimilli, satqın, xain – onlara heç qüvvə də deyə bilmərəm – ünsürlər, qruplar. Bax budur, bugünkü siyasi palitra.

Əlbəttə, Azərbaycan xalqı müdrik xalqdır və hər şeyi çox açıq-aydın görür. Görür ki, kim ölkəni hara aparır və kim ölkəni hara aparmaq istəyir. Artıq Azərbaycan 20 ildən çoxdur ki, müstəqil dövlətdir. Bundan böyük xoşbəxtlik ola bilməz. Nəyin bahasına olursa olsun müstəqilliyi qoruyacağıq. Azərbaycanın uğurlu inkişafını təmin edəcəyik.

Polis orqanlarının da bu işdə çox böyük rolu vardır. Əminəm ki, polis işçiləri, həmişə olduğu kimi, dövlətə, dövlətçiliyə öz sədəqətini göstərəcəklər.

Bir daha, əziz dostlar, sizi bayram münasibətilə təbrik edirəm.

AZƏRBAYCAN POLİSİNİN YARANMASININ 95 İLLİYİ MÜNASİBƏTİ İLƏ POLİS AKADEMİYASINDA TƏNTƏNƏLİ MƏRASİM KEÇİRİLMİŞDİR

MƏRASİMDƏ AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ İLHAM ƏLİYEV İŞTİRAK ETMİŞDİR

Daxili işlər naziri, general-polkovnik Ramil Usubov çıxış edərək dedi:

– Möhtərəm Prezident! Cənab Ali Baş Komandan! İcazə verin, bütün şəxsi heyət adından və öz adımdan Sizi bir daha salamlayım, Azərbaycan polisinin yaranmasının 95 illik yubileyi ərəfəsində keçirilən tədbirdə vaxt tapıb iştirak etdiyinizə, burada polis haqqında, daxili işlər orqanları haqqında dediyiniz dəyərli fikirlərə görə dərin təşəkkür və minnətdarlığımı bildirirəm.

1918-ci il iyulun 2-də Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin Daxili İşlər Nazirliyinin tərkibində təsis edilmiş ilk milli polis orqanları böyük vətənpərvərliklə xalqın asayişinin, gənc demokratik respublikada dövlətçiliyin keşiyində durmuşdur. Məhz tarixi ədalətin bərpasını zəruri sayan və varislik prinsipini rəhbər tutan xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyev 1998-ci ildə imzaladığı Fərmanla iyulun 2-sini "Azərbaycan Polisi Günü" elan etdi.

Cümhuriyyətin süqutundan sonrakı 70 il ərzində daxili işlər orqanları sovet dövlətinin siyasətini həyata keçirsə də, bütövlükdə böyük təcrübə qazanmış, təşkilati cəhətdən möhkəmlənmişdir. Danılmaz həqiqətdir ki, həmin dövrdə daxili işlər orqanlarının tarixində ən mühüm mərhələ dahi Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbərlik etdiyi illər olmuşdur.

Ulu öndərin strateji uzaqgörənliyi və böyük vətənpərvərliyi sayəsində milisin peşəkarlıq və bilik səviyyəsinin yüksəlməsinə nail olunmuşdur.

Şəxsi heyətin milli dövlətçilik ideologiyası ruhunda formalaşmasının nəticəsi idi ki, 1988-ci ildən başlayaraq Ermənistanın hərbi təcavüzünə qarşı Vətənin müdafiəsinə ilk olaraq qalxan və uzun müddət rəşadətli vuruşan yeganə nizami qüvvə polis və sonralar isə Daxili Qoşun hissələri idi.

Bu döyüşlərdə 1695 əməkdaşımız və hərbi qulluqçumuz şəhidlik zirvəsinə ucalmış, 1710 nəfər xəsarət almışdır. Göstərdikləri şücaətə və fədakarlığa görə 68 nəfərə "Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı" adı verilmişdir.

Onu da məruzə edim ki, cənab Prezident, ötən 20 ildə cinayətkarlıqla mübarizə zamanı 91 polis əməkdaşı həlak olmuş, 2221 nəfər yaralanmışdır. Tarixi faktdır ki, 1991-ci ildə dövlət müstəqilliyi bərpa edildikdən sonra yaranmış mürəkkəb vəziyyət, torpaqlarımızın işğalı və separatizm şəraitində siyasi-iqtisadi böhranın dərinləşməsi, respublikaya rəhbərlik edən şəxslərin səriştəsizliyi, qanunsuz silahlı dəstələrin və cinayətkar qrupların vətəndaşların azad və təhlükəsiz yaşamaq hüququnu pozması Azərbaycanı daxildən parçalayır, onun bir dövlət kimi mövcudluğunu sual altında qoyurdu.

Belə ağır vəziyyətdə xalqın təkidli tələbi ilə 1993-cü ilin iyununda Azərbaycanda siyasi rəhbərliyə qayıdan ümummilli lider Heydər Əliyev daxili sabitliyi təmin etməklə

ölkəni vətəndaş müharibəsi təhlükəsindən xilas etdi.

Həmin illərdə müstəqilliyimizin taleyi daxili sabitlikdən bilavasitə asılı idi. Həyatı vacib bu sahədə daxili işlər orqanlarının mühüm rolunu nəzərə alan ulu öndər milli maraqlara uyğun olaraq fəaliyyətimizin başlıca istiqamətlərini müəyyən etdi. Polisin sıraları səriştəsiz, təsadüfi şəxslərdən təmizləndi. Peşəkar kadrların irəli çəkilməsi ilə xalqa və dövlətə xidmət prinsipi təmin olundu. Ümummilli liderin şəxsi rəhbərliyi altında hərtərəfli islahatlara başlandı.

Dahi öndərin 1994-cü il avqustun 9-da "Cinayətkarlığa qarşı mübarizənin gücləndirilməsi, qanunçuluğun və hüquq qaydalarının möhkəmləndirilməsi tədbirləri haqqında" imzaladığı Fərman ilə ölkədə mütəşəkkil cinayətkarlığa qarşı mübarizənin uğurlu başlanğıcı qoyuldu. Məhz Heydər Əliyevin rəhbərliyi və nəzarəti altında görülən tədbirlərlə əllərdə olan on minlərlə odlu silah və sursat yığıldı. Yüzlərlə cinayətkar dəstə zərərsizləşdirildi. 1994-1996-cı illərdə bir çox təhlükəli və xüsusilə ağır cinayətlərin, o cümlədən dövlət çevrilişlərinin qarşısı alındı.

Bütün bunlarla əlaqədar ümummilli lider Heydər Əliyev qeyd edirdi:

“Ən böyük nailiyyətimiz odur ki, biz Azərbaycanı ictimai-siyasi sabitlik yaratdıq.

Xalqımızı cürbəcür bələlərdən, dövlət çevrilişi cəhdlərindən, Azərbaycanı parçalamaq cəhdlərindən xilas etdik”.

Respublikada asayişin mühafizəsi sahəsində baş verən müsbət dəyişiklikləri o dövrün cinayətkarlığının statistikasına da tam aydınlıqla əks etdirir. 1992-ci illə müqayisədə 2002-ci ildə cinayətlərin açılması 67 faizdən 95 faizə yüksəldi. Ümumi cinayətlərin sayı 31 faiz, bağlı qalmış cinayətlər isə 13 dəfə azaldı.

Bu gün Azərbaycan haqqında danışılanda fəxr edə biləcəyimiz çox uğurlar vardır.

İstisnasız olaraq, onların hamısının əsasında xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyevin müəyyən etdiyi strateji inkişaf xətti durur. Ulu öndərin 90 illik yubileyinə həsr olunmuş təntənəli mərasimdə möhtərəm Prezidentimiz cənab İlham Əliyev bu barədə demişdir: "Bizim xoşbəxtliyimiz, Azərbaycan xalqının xoşbəxtliyi ondan ibarətdir ki, Heydər Əliyev kimi liderimiz olubdur.

1993-2003-cü illər ərzində Azərbaycan böyük və uğurlu yol keçmişdir. Dövlət quruculuğu prosesi müvəffəqiyyətlə aparılmış və gözəl nəticələrə gətirib çıxarmışdır." Həqiqətən də dövlətçiliyin ən böyük məktəbi olan Heydər Əliyev məktəbini keçdiyimiz ilk on ilin yekunları ondan əvvəlki tarixin heç bir dövrü ilə müqayisə edilə bilməz.

Həmin illərdə cəmiyyətin istənilən sahəsində olduğu kimi daxili işlər orqanlarını formalaşdıran da, möhkəmləndirən də məhz ulu öndər Heydər Əliyev olmuşdur.

Hörmətli tədbir iştirakçıları!

Hamınıza yaxşı məlumdur ki, zati-aliləri cənab İlham Əliyevin 2003-cü ilin oktyabrında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti seçilməsi ilə ölkəmiz inkişafın yeni mərhələsinə qədəm qoydu.

Lakin bu dövr də heç də asan olmadı, bir neçə dəfə respublikamızda dövlət çevrilişinə cəhd halları baş verdi. Bu antidemokratik, xalqımızı, ölkəmizi yenidən fəlakətlərə sürükləməyə cəhd cinayətlərinin qarşısını Prezidentimiz, Ali Baş Komandan cənab İlham Əliyevin qətiyyəti, möhkəm iradəsi, hüquq-mühafizə orqanlarının yaranmış vəziyyətə operativ müdaxiləsinin zati-aliləri tərəfindən təşkili nəticəsində alındı.

Məhz ictimai asayişin etibarlı qorunmasının məntiqi nəticəsi olaraq, cənab Prezidentin rəhbərliyi ilə xalqımız və dövlətimiz üçün tələyüklü sayılan mühüm layihələr reallaşdırıldı. Şəxsi heyətin anda sədaqətini həmişə yüksək qiymətləndirən dövlət başçısı tərəfindən daxili işlər orqanlarının da inkişafı üçün bütün lazımi tədbirlər həyata keçirildi.

Möhtərəm Prezidentin təşəbbüsü ilə 2004-cü ildə qəbul edilmiş polis fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsinə dair Dövlət Proqramı əsasında struktur islahatlarının aparılması, maddi-texniki bazanın möhkəmləndirilməsi, vətəndaşlara xidmət və asayişin təminatının mütərəqqi formalarının tətbiq edilməsi üzrə əhəmiyyətli işlər görülmüşdür.

Daxili işlər orqanlarının keçdiyi böyük inkişaf yolunun daha bir əyani təsdiqi açılışlarında, cənab Prezident, Sizin də iştirak etdiyiniz çoxsaylı infrastrukturun istifadəyə

verilməsidir. Bütövlükdə, 1993-2013-cü illər ərzində ümumi dəyəri 220 milyon manat olan 223 obyektin tikintisi və ya yenidən qurulması başa çatdırılmış, minlərlə nəqliyyat vasitəsi, xüsusi texnika alınmışdır.

Həmin müddətdə vəzifə və rütbəyə görə maaşların artırılması ilə bağlı 16 sərəncam imzalanmışdır.

Bu gün müasir dövrün təhdid və çağırışlarına cavab olaraq insan hüquq və azadlıqlarının qorunması, hər bir əməkdaşın nümunəvi davranışı ilə cəmiyyətdə fərqlənməsi, fəaliyyətini xalqa xidmət, dövlətçilik, qanunçuluq, anda sədaqət prinsipləri üzərində qurması, peşəkarlıq səviyyəsinin artırılması, ixtisaslı və geniş dünyagörüşlü gənc kadrların hazırlanması, cənab Prezident, tələb və tövsiyələrinizə uyğun Daxili İşlər Nazirliyinin başlıca vəzifələri olmaqla həyata keçirilir və bundan sonra da bu, davam etdiriləcəkdir.

Bununla yanaşı, möhtərəm cənab Prezident, vətəndaşların qəbuluna və müraciətlərinə xüsusi həssaslıqla yanaşmaq barədə verdiyiniz tapşırıqlar 2004-2013-cü illərdə nazirliyin aparatında və respublikanın bölgələrində yerinə yetirilib.

Bu dövr ərzində 48 min vətəndaş yerlərdə qəbul edilmiş, 277 mindən çox ərizə və şikayətə baxılmışdır.

Artıq neçə illərdir ki, Azərbaycan cinayətçiliyə qarşı mübarizədə və əmin-amanlığın qorunması sahəsində dünyanın öncül dövlətlərindəndir. Respublikamızda əhalinin hər 100 min nəfərinə düşən cinayətlərin sayı ötən 20 ildə orta hesabla 220-yə bərabər olmaqla, əksər dünya ölkələri ilə müqayisədə faizlə yox, dəfələrlə azdır. Bu dövrdə illik orta açılması 90 faizdən yuxarı olmuş, 23 minə yaxın cinayətkar qrup və dəstə zərərsizləşdirilmiş, axtarışda olan 82 mindən artıq təqsirləndirilən şəxs tutularaq istintaqa və yaxud da ədalət məhkəməsinə verilmişdir. Öllərdə qanunsuz saxlanılan 41 min odlu silah yığılmış, onun tətbiqi ilə törədilən cinayətlərin sayı 9 dəfə azalmışdır.

Həyata keçirilən məqsədyönlü profilaktik tədbirlərin nəticəsi olaraq, qeydə alınan

hüquqazidd əməllərin yalnız 10 faizə qədəri ağır və xüsusilə ağır cinayətlər olmuşdur.

Azərbaycanın dünyada etiraf edilən sabit ölkə imici onu həm də beynəlxalq forum və sammitlərin davamlı surətdə keçirildiyi bir məkana çevirmişdir. Ötən 20 ildə cinayətkarlığa qarşı mübarizədə və daxili təhlükəsizliyin qorunmasında nümunəvi xidmətlərinə görə 662 əməkdaşımız dövlət mükafatına layiq görülmüşdür.

Möhtərəm Prezident, cənab Ali Baş Komandan!

Sizin hər bir kollektivə gəlişiniz orada çalışan bütün əməkdaşlara yeni ruh, yeni qüvvə

və verir. Daha yaxşı işləmək stimulu, xoşbəxt gələcəyə dərin inam yaradır. Hər zaman olduğu kimi, bizə, bu gün də bayram sevinci, bayram əhval-ruhiyyəsi bəxş etdiniz. Biz xalqımızın qəlbən sevdiyi, dünya liderləri arasında sayılıb-seçilən Prezidentimizlə fəxr edirik.

Daxili İşlər Nazirliyinin şəxsi heyəti adından Zati-alinizi əmin edirəm ki, qarşıımızda qoyduğumuz tələbləri və tövsiyələri böyük məsuliyyət hissi ilə yerinə yetirəcək, gələcəkdə də ölkəmizdə cinayətkarlığa qarşı mübarizədə bütün qüvvə və bacarığımızı əsirgəməyəcəyik.

Diqqətinizə görə sağ olun!

DİN-İN POLİS AKADEMİYASININ «HEYDƏR ƏLİYEV MƏRKƏZİ»

Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyevin dövlətçilik fəlsəfəsi və azərbaycançılıq məfkurəsinin dərinədən öyrənilməsini, geniş təbliğ olunması və hərtərəfli inkişafını, gənclərdə müasir təfəkkürün formalaşmasını təmin etmək məqsədi ilə Azərbaycan Respublikasının Daxili İşlər Nazirliyinin Polis Akademiyasında «Heydər Əliyev Mərkəzi» yaradılmış və akademiyanın strukturuna daxil edilmişdir.

2 iyul 2013-cü il tarixdə Azərbaycan polisinin yaranmasının 95 illik yubileyi günündə Daxili İşlər Nazirliyi Polis Akademiyasının «Heydər Əliyev Mərkəzi»nin açılışı olmuş, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı İlham Əliyev açılışda iştirak etmiş, dövlət başçısına daxili işlər naziri, general-polkovnik Ramil Usubov məruzə etmişdir. «Heydər Əliyev Mərkəzi» ilə tanış-

lıqdan sonra Prezident İlham Əliyev akademiyanın xatirə kitabına öz ürək sözlərini qeyd etdi. Ali Baş Komandan cənab İlham Əliyev açılışda nitq söyləyərək «Heydər Əliyev Mərkəzi»nin çox gözəl memarlıq əsəri olduğunu, daxili tərtibatının göz oxşadığını və gələcəkdə mərkəzin çox səmərəli fəaliyyət göstərərək akademiya təhsil alan kadrların hazırlanmasında böyük rolu olacağını vurğuladı.

Mərkəzin əsas vəzifəsi Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyevin həyatı və fəaliyyəti ilə bağlı materialların toplanması, bununla əlaqədar tarixi əşyaların, maddimədəni abidələrin toplanıb kataloqlaşdırılması, ümummilli liderin irsinə dair Polis Akademiyasının daimi və dəyişkən heyəti tərəfindən aparılan tarixi araşdırmaların və tədqiqatların təbliği, bu istiqamətdə plan və proqramların hazırlanması, onların maddi-texniki təminatı üçün tədbirlərin görülməsindən ibarətdir.

«Heydər Əliyev Mərkəzi» Azərbaycan Respublikasında mövcud olan yerli və hüquq-mühafizə orqanlarının muzeyləri və digər Heydər Əliyev Mərkəzləri, o cümlədən xarici ölkələrin Polis Akademiyaları ilə sıx əlaqə saxlayır, yerli və xarici qonaqların qəbulu, beynəlxalq elmi konfrans, müşavirə və simpoziumların keçirilməsi barədə vəsatət qaldırır. Bundan başqa, «Heydər Əliyev Mərkəzi» tarixi dəyəri olan qiymətli əşyaların aşkar və mühafizə edilməsi, toplanması, öyrənilməsi və təbliğini həyata keçirir və toplanmış materialların nümayişi və müvafiq tədbirlərin keçirilməsi ilə müasir gənclərin təfəkkürünün, intellektual potensialının artırılmasını, həmçinin onların vətənpərvərlik ruhunda tərbiyə edilməsini təmin edir.

«Heydər Əliyev Mərkəzi»nin müasir üslubda inşa olunmuş üçmərtəbəli binasının tam mərkəzində dahi rəhbərin büstü qoyulmuşdur. Mərkəzin birinci mərtəbəsi müxtəlif tədbirlərin və konfransların keçirilməsi üçün

akt zalından, eləcə də istirahət guşələrindən ibarətdir. İkinci mərtəbədə ümummilli lider Heydər Əliyevin həyatının və çoxşaxəli ictimai-siyasi fəaliyyətinin müxtəlif dövrlərini əks etdirən fotostendlər yerləşdirilmişdir. Həmçinin mərkəzdə Azərbaycanın dövlət rəmzləri və polisin fərqlənmə nişanları üçün ayrıca guşə yaradılmışdır. Mərkəzin müxtəlif hissələrində ümummilli lider Heydər Əliyevin daxili işlər orqanları və polis haqqında dediyi müdrik kəlamları, həmin kəlamlardan ibarət işıqlandırılmış lövhələr, videogörüntüləri əks etdirən monitorlar yerləşdirilmişdir. Mərkəzin III mərtəbəsi akademiyanın daimi və dəyişkən heyətinin asudə vaxtlarının daha səmərəli keçirilməsi üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Müdavimlərin şahmat biliklərinin artırılması, intellektual səviyyələrinin yüksəldilməsi məqsədilə elektron ekranlardan ibarət şahmat stolları yerləşdirilmiş şahmat dərnəyi otağı, müxtəlif fikir mübadilələrinin aparılması, virtual dərslərin keçirilməsi üçün virtual sinif, eləcə də yeni texnologiyanın vasitəsi ilə ingilis dili tədris olunan funksional kompüterlərdən ibarət xaric dil öyrənmə mərkəzi, müdavimlər tərəfindən Azərbaycan xalqının Ümummilli lideri Heydər Əlirza oğlu Əliyevin dövlətçilik fəlsəfəsinin, azərbaycançılıq məfkurəsinin dərinədən öyrənilməsi, onlarda vətənpərvərlik ruhunun təbliğ olunması məqsədilə Azərbaycan xalqının Ümummilli lideri Heydər Əliyev irsinin öyrənilməsi mərkəzi, ulu öndər Heydər Əliyevin həyat və fəaliyyətinin müxtəlif dövrlərinə və Polis Akademiyasının profilinə aid olan kitablardan ibarət elektron kitabxana, müasir standartlara uyğun kompüter, proqram təminatı, printer və foto avadanlıqlarla təmin olunmuş foto studiya fəaliyyət göstərir.

TEYMUR ƏLİYEV,

*«İctimai elmlər» kafedrasının rəisi,
polis polkovniki, tarix elmləri namizədi*

AZƏRBAYCAN, BAKI AZERBAIJAN, BAKU AZERBAIJAN, BAKU

Adıgözəlov Dilavər Bəşir oğlu,

Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyinin
Baş İstintaq və Təhqiqat İdarəsinin nəzarət-metodiki
şöbəsinin rəisi, polis polkovniki

ÜMUMİ HÜQUQ NƏZƏRİYYƏSİNDƏ İCTİMAİ MÜNASİBƏTLƏRİN HÜQUQİ TƏNZİMLƏNMƏSİ METODUNUN ƏSAS KONSEPSİYALARI

UOT 34:340.115

Açar sözlər: hüquqi tənzimlənmə metodu, hüququn mahiyyəti, subyektiv hüquq, hüquq norması, hüquq münasibəti.

Ключевые слова: метод правового регулирования, сущность права, субъективное право, норма права, правовое отношение.

Key words: method of legal adjustment, legal essence, subjective law, legal norm, legal relationship.

Bütövlükdə hüquq ədəbiyyatında və onun sahəvi bölmələrində hüquqi tənzimlənmənin metodu barəsində böyük fikir müxtəlifliyi mövcuddur. İlk növbədə, ümumnəzəri konsepsiyalara və konstruksiyalara müraciət etmək zəruridir, lakin hüquq nəzəriyyəçilərinin mövcud fikirləri hüquqi tənzimlənmənin metoduna dair o qədər müxtəlif fikirləri ehtiva edir ki, bu, istər normayaratma fəaliyyətində, istərsə də tətbiq prosesində onların dərkində və şərhində çətinliklər doğurmaya bilməz. Hüquqi tənzimlənmə metodunun təyinatını başa düşmək, ümumi hüquqi mexanizmdə onun yerini müəyyən etmək üçün onun «genetik

təbiət»ni, «genetik struktur»unu aydınlaşdırmaq, cəmiyyətdə sosial tənzimlənmənin mürəkkəb fenomenini kimi bütövlükdə hüququn mahiyyətini açıqlamaq zəruridir.

Hal-hazırda ümumi hüquq nəzəriyyəsinə böyük alimlərin hüquqa verdiyi bir sıra diqqətəlayiq təriflərə rast gəlmək mümkündür. Lakin hüququn müxtəlif tərifləri bir-birini yalnız tamamlamır, həm də çox vaxt nəzərdə tutur, son nəticədə isə onun mahiyyəti ilə bağlanır. Hüququn mahiyyətinin aydınlaşdırılmasına xeyli monoqrafik və başqa tədqiqat həsr olunmuşdur. Belə ki, «Marksist-leninçi dövlət və ümumi hüquq nəzəriyyəsi» dördcildlik monoqrafik nəşrinin müəllifləri hüququn mahiyyətini onun iradəvi təbiətində görürdülər: «Hüququn mahiyyəti kollektiv (sınıf, ümumxalq) iradədir (19, s. 373-375)». Alimlər qeyd edirlər: «Hüququn mahiyyəti yalnız onun iqtisadi proseslərlə obyektiv surətdə şərtlənməsi, cəmiyyət qarşısında tələbat şəklində qarşıya çıxan ictimai inkişaf nəzərə alınmaqla düzgün başa düşülə bilər. Mənafe obyektiv surətdə yaranış tələbatların dərki kimi çıxış edir və insan fəaliyyətinin hərəkətverici qüvvəsini təşkil edir, lakin hüququn mahiyyəti, yəni onun iradəvi xarakteri son nəticədə dövlətin iradəsində obyektivləşir (9, s. 27)». Marksizm klassikləri yazırdı: «Hüququn

mahiyyəti hakim siniflərin qanun səviyyəsinə yüksəldilmiş və maddi cəhətdən şərtlənən hakim iradəsidir (hakim iradədir) (8, s. 443)». L.S.Yaviç özünün «Hüququn mahiyyəti» monoqrafiyasında hüququn vahid mahiyyətinin müxtəlif xüsusiyyətlərini fərqləndirir. Onun fikrincə, qanun səviyyəsinə qaldırılmış hakim iradə hüququn birinci mahiyyət xüsusiyyətidir. Hüququn ikinci mahiyyət xüsusiyyətini fərdlərin və siniflərin onların mənafelərinin hüquqi cəhətdən tanınması iddiası təşkil edir. Daha sonra L.S. Yaviç göstərir ki, ikinci mahiyyət xüsusiyyətindən idrak üçüncü və dördüncü xüsusiyyətlərə doğru genişlənmə bilər. O həmçinin belə hesab edirdi ki, hüququn birinci mahiyyət xüsusiyyəti obyektiv və subyektiv hüquqda müxtəlif şəkildə ifadə olunur (18, s. 86-97).

Müasir tədqiqatçılar qeyd edirlər ki, hüququn anlamı məsələsi ilkin, aparıcı xarakter daşıyır, bütün digər hüquqi təzahürlər onun həllindən asılı olaraq başa düşülür və izah olunur. Bu fikrin müəllifi olan M.İ.Baytin qeyd edir ki, hüquq cəmiyyətin mövcud inkişaf mərhələsində dövlətin iqtisadi, mənəvi və digər mövcudluq şərtləri ilə şərtlənən iradəsidir, hüququn ümumbəşəri və sinfi mahiyyəti məhz bundan ibarətdir (6, s. 130). M.Baytin həm də qeyd edir ki, hüququn hər hansı tərifini natamamdır, çünki onun müxtəlif cəhətlərinin, xassələrinin, əlamətlərinin, əlaqələrinin hamısını əhatə edə bilməz. Buna baxmayaraq, müəllif hüququn ən mühüm əlamətlərinə aşağıdakıları aid edir:

1. dövlət-iradəvi xarakter;
2. normativlik;
3. hakimiyyət-tənzimləyici təbiət.

A.V.Polyakov kommunikativ nəzəriyyəyə əsaslanaraq belə bir fikir irəli sürür ki, «hüquqa iştirakçıları öz hüquq və vəzifələrinin realizəsi yolu ilə qarşılıqlı fəaliyyət göstərən münasibətlərin sosial cəhətdən tanınmış və ümumməcburi normalara əsaslanan qaydası kimi tərif verilə bilər» (13, s. 296-297). Hüququn tərifinə qeyri-ənənəvi yanaşma müəllifə hüququn strukturunu əks etdirən əsas əlamətlərini fərqləndirməyə imkan verir:

1. kommunikasiya subyektlərinin qarşılıqlı surətdə şərtlənən (korrelyativ) hüquq və vəzifələrə malik olması;

2. subyektlərin hüquq və vəzifələrini təsbit edən sosial cəhətdən tanınmış və ümumməcburi davranış qaydalarının (normaların) mövcudluğu.

V.İ.Leuşin göstərir ki, «hüquq ümumsosial mahiyyətə malikdir, hər bir insanın mənafelərinə xidmət edir, sosial əlaqələrin mütəşəkkilliyini, nizamlılığını, sabitliyini və inkişafını təmin edir» (16, s. 118-121). V.İ.Leuşinin fikrincə, hüququn mahiyyəti öz ifadəsini hüququn prinsiplərində, onun sosial təyinatında və funksiyalarında tapır. Biz bu fikirlə tamamilə razıyıq. Həmin alim hüququn əsas əlamətlərinə aşağıdakıları aid edir: sosial-iradəvi xarakter; normativlik; formal müəyyənlik; dövlət təminatı; sistemlilik.

Şübhə yoxdur ki, müəyyən dərəcədə metodun hüquqi təyinatını və yerini təyin edən mühüm elmi anlayışlar sırasına daha geniş anlayış olan ictimai münasibətlərin hüquqi tənzimlənməsi mexanizmi kateqoriyası aiddir. Qeyd etmək lazımdır ki, «mexanizm» termininin özü ilk dəfə elmi dövriyyəyə böyük əməkşünas alim N.Q.Aleksandrov tərəfindən daxil edilmişdir. Sonralar hüquqi tənzimləmə mexanizminin anlayışı hüquq elmində geniş yayılmış və xüsusilə S.S.Alekseyevin əsərlərində, ilk növbədə, «Sosialist dövlətində hüquqi tənzimlənmə mexanizmi» monoqrafiyasında ətraflı tədqiq olunmuşdur. S.S.Alekseyevin fikrincə, «hüquqi tənzimləmə mexanizmi dedikdə ictimai münasibətlərə hüquqi təsiri təmin etməyə kömək göstərən bütün hüquqi vasitələrin vahid məcmusu başa düşülməlidir» (5, s. 30).

Beləliklə, hüquqi tənzimləmə mexanizmi ictimai münasibətlərə təsir göstərən hüquqi vasitələrin məcmusudur.

Hüquqi tənzimləmə mexanizmi bir sıra mərhələləri əhatə edir:

1. hüquq normasının qəbul edilməsi və onun ümumi təsiri (ictimai münasibətlərin tənzimlənməsi); 2) subyektiv hüquqların və subyektiv hüquqi vəzifələrin yaranması; 3) subyektiv hüquqların və subyektiv hüquq-

qi vəzifələrin yaranması, onların ictimai münasibət iştirakçılarının konkret, faktiki davranışında təcəssümü; 4) hüququn tətbiqi (10, s. 439).

Hüquqi tənzimləmənin bu mərhələlərinə müvafiq surətdə ümumi hüquq nəzəriyyəsində hüquqi mexanizmin aşağıdakı elementləri fərqləndirilir: hüquq normaları; hüquq münasibətləri; hüquq və vəzifələrin realizəsi aktları; hüquq tətbiqi aktları.

Bizim fikrimizcə, hüquqi tənzimləmənin hər bir mərhələsinə onların həyatda təcəssümünün özünəməxsus dövlət-hüquqi üsulları və metodları xasdır. Təəssüf ki, əmək hüququ elmində onların dəqiq fərqləndirilməsi hələ əldə olunmamışdır.

Vaxtilə məşhur nəzəriyyəçi alim L.S.Yaviç hüquqi tənzimləmə metodu dedikdə aşağıdakıları açıqlayan ictimai münasibətlərə hüquqi təsir vasitələri məcmusunu başa düşürdü:

a) hüquq və vəzifələrin müəyyən edilməsi qaydası;

b) verilmiş hüquqların müəyyənlik və onların subyektlərinin hərəkətlərinin «avtonomluq» dərəcəsi;

c) hüquq münasibəti subyektlərinin qarşılıqlı fəaliyyəti;

ç) hüquq və vəzifələrin subyektləri arasında konkret hüquqi əlaqənin mövcud olub-olmaması;

d) müəyyən edilmiş subyektiv hüquqların təmin edilməsi yolları və vasitələri (17, s. 89).

L.S.Yaviç belə hesab edirdi ki, hüquqi tənzimləmə metodu predmetlə, yəni hüquqi təsire məruz qalacaq ictimai münasibətlərin xarakteri ilə müəyyən olunur, lakin tənzimləmə predmeti metodu mexaniki surətdə şərtləndirmir. İctimai münasibətlərə hüquqi təsirin bütün hallarda yeganə mümkün, yaxud dəyişməz hüquqi vasitəsi metodu şərtləndirə bilmir. Bu və ya digər təsir vasitələrinin seçimini öz qarşısında duran vəzifələrə və onların bu və ya digər yolla həllinin obyektiv imkanlara müvafiq surətdə dövlət həyata keçirir.

İctimai münasibətlərin hüquqi tənzimləməsi metodu aşağıdakı səbəblərdən hüquqi

təsir predmetinə münasibətdə müəyyən müstəqillik dərəcəsinə malikdir:

1. Bu ictimai münasibət mövcud imkanlar çərçivəsində müxtəlif şəkildə tənzimləne bilər.

2. Dövlət öz məqsədlərindən asılı olaraq ictimai münasibətlərin eyni növünün müxtəlif cəhətlərinin hüquqi tənzimlənməsini fərqli metodlarla həyata keçirir. Məsələn, məlumdur ki, əmlak münasibətlərinin müxtəlif cəhətləri müxtəlif hüquqi tənzimləmə metodlarına məruz qala bilər. Yada salmaq kifayətdir ki, mülkiyyətin mühafizəsi inzibati, mülki-hüquqi və cinayət-hüquqi xarakterli tədbirlərlə həyata keçirilir.

L.S.Yaviç daha sonra qeyd edir: «Hüquqi tənzimləmənin məqsədini və metodlarını müəyyən edərkən qanunverici yalnız bu münasibəti əsas götürməyib, mövcud ictimai münasibətlərin bütün məcmusunu və onlarda baş verən dəyişiklikləri nəzər alır. Hüquqi tənzimləmə metodu həmişə son nəticə predmetdən asılıdır, metodu dəyişməsi həmişə ictimai münasibətlərdəki irəliləyişlərlə şərtlənir və bu irəliləyişlərin bilavasitə başqa metodla tənzimlənen münasibətlərə toxunması məcburi deyildir. L.S.Yaviçin işləyib hazırladığı ictimai münasibətlərin hüquqi tənzimlənməsi metodu konsepsiyasına yekun vurarkən qeyd edək ki, bizim tədqiqatımız üçün başlıca məqam onun üç əsas metodu fərqləndirməsidir. Bunlar inzibati-hüquqi, mülki-hüquqi və cinayət hüquqi metodlardır.

Bizim fikrimizcə, metod probleminin müasir tədqiqatçıları onun öyrənilməsində keyli irəliləyə bilməzlər.

S.S.Alekseyev, M.N.Marçenko, S.A.Komarov və digər hüquq nəzəriyyəçilərinin əsərlərində ictimai münasibətlərin hüquqi tənzimlənməsi metoduna verilmiş anlayışları müqayisəli surətdə təhlil edək, belə ki, M.N.Marçenkonun fikrincə, hüquqi tənzimləmə metodu hüquq normalarının bu və ya digər ictimai münasibətlər, insanların davranışına təsir üsuludur. Həmin müəllif qeyd edir ki, ictimai münasibətlərin hüquqi tənzimlənməsi metodu qanunverici, yaxud

hüquq tətbiq edici orqan tərəfindən özbaşına müəyyən olunmayıb, obyektiv həyat halları ilə şərtlənir və bilavasitə tənzimlənən münasibətlərin xarakteri və məzmunu, hüquqi tənzimləmənin predmeti ilə müəyyən olunur. Tənzimlənən münasibətlərin xüsusiyyətlərindən asılı olaraq, hüquqi tənzimləmə metodu müxtəlif yollarla ifadə oluna bilər. Bu, məsələn, müəyyən hərəkətlərin icrası, yaxud icra olunmaması haqqında birbaşa göstəriş; tövsiyə, yaxud müxtəlif davranış variantları arasında sərbəst seçim imkanının verilməsi ola bilər. Bunlar həm də hüquq normalarının ictimai münasibətlərə başqa təsir yolları ola bilər. M.N.Marçenko hüquqi tənzimləmənin iki əsas metodunu fərqləndirir: avtoritar metod (yaxud başqa sözlə göstərişlər metodu) və avtonomiya metodu (yaxud başqa sözlə diapozitiv metod). Alimin fikrincə, avtoritar metod hüquqi tənzimləmənin elə bir üsuludur ki, bu zaman hüquq münasibətlərinin iştirakçısı (subyekti) olan şəxsə (şəxslərə) qəti müəyyən edilmiş bir davranış variantı təqdim olunur. Bu hakimiyyət göstərişləri metodu (imperativ metod), başlıca olaraq, inzibati, maliyyə hüququnda və milli hüququn bir sıra digər sahələrində tətbiq olunur. Bu zaman hüquq normaları ilə hüquq münasibətlərinin yaranması və xitam qaydası, həmin hüquq normalarının köməyi ilə tənzimlənən ictimai münasibətlərin iştirakçısı olan tərəflərin hüquq və vəzifələrinin xarakteri, həcmi və məzmunu dəqiq müəyyən olunur. M.N.Marçenkonun fikrincə, hakimiyyət göstərişləri metodu (imperativ metod), başlıca olaraq, inzibati, maliyyə hüququnda və milli hüququn bir sıra digər sahələrində tətbiq olunur. Bu sahələrin normalarının xarakterik xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, onların əsasında yaranan hüquq münasibətlərindən tərəflərdən birini müəyyən hüquqlara malik olan və həmin hüquq münasibətlərinin digər iştirakçıları qarşısında heç bir vəzifə daşımayan dövlət orqanı təşkil edir. Hüquqi tənzimləmənin avtoritar metodu yalnız hakimiyyət göstərişlərinin və vəzifələrin müəyyən edilməsində deyil, həm də qanunvericilik baxımından yolverilməz

hərəkətlərin icrasına qadağanların təsbitində təzahür edə bilər.

M.N.Marçenkonun fikrincə, hüquqi tənzimləmənin digər metodunun – avtonomiya metodunun, diapozitiv metodun mahiyyəti bundan ibarətdir ki, hüquq normaları ilə müəyyən davranışa dair qadağanlar, yaxud göstərişlər deyil, ictimai münasibətlərin iştirakçılarının özlərinin qarşılıqlı davranış variantlarını müstəqil surətdə müəyyən etdikləri qarşılıqlı hüquq və vəzifələrini müəyyənləşdirdikləri hədlər təsbit olunur. Hüquqi tənzimləmənin bu metodu hüququn hüquq münasibətlərinin iştirakçısı olan tərəflərin bərabər hüquqlu subyektlər kimi çıxış etdikləri sahələrində tətbiq olunur. Onların öz üzərinə götürdükləri hüquq və vəzifələr qarşılıqlı razılaşma əsasında dəyişdirilə bilər, yaxud xitam oluna bilər.

Qeyd etmək lazımdır ki, M.N.Marçenkonun yanaşması həmin metodların sahəvi təzahürünün bütün genişliyini nəzərə almağa imkan vermir, çünki hüquq sahələrində konkret normativ material əsasında həmin metodlar yalnız hüquqi tənzimləmənin həmin sahəsinə xas olan xüsusiyyətlər kəsb edir. İctimai münasibətlərin hüquqi tənzimləməsinin avtoritar metodunun M.N.Marçenko tərəfindən verilən xarakteristikasından yalnız dövlətin hakimiyyət-sərəncam funksiyalarını yerinə yetirdiyi inzibati və maliyyə hüququna tətbiqən istifadə etmək mümkündür. Məsələn, əmək hüququnda əməyin ödənilməsi üzrə münasibətlər tənzimlənmərkən hüquqi tənzimləmənin mərkəzləşdirilmiş və müqavilə metodlarının uzlaşdırılması tətbiq olunur. Mərkəzləşdirilmiş qaydada əməyin ödənilməsi sahəsində hüquqi təminatlar (məsələn, minimum əmək haqqı məbləği, əməyin ödənilməsinin hüquqi tənzimlənməsinin əsasında duran və tarif dərəcələri, vəzifə maaşları müəyyən edilərkən nəzərə alınan prinsiplər, xüsusi şəraitdə tətbiq olunan əməyin ödənilməsi qaydası) təsbit olunur.

Əməyin ödənilməsinin hüquqi tənzimləməsində müqavilə ilə tənzimləmənin imkanlarından (məsələn, əməyin ödənilməsi növlərinin, sistemlərinin, tarif dərəcələrinin, vəzi-

fə maaşlarının, mükafatların, digər həvəsləndirici ödəmələrin məbləğinin müəyyən edilməsi) geniş istifadə olunur.

S.S.Alekseyev hüquqi tənzimlənmənin metodları dedikdə hüquqi təsir üsullarını, onların ictimai münasibətlərin həmin sahəsində hüquqi təsir vasitələrinin bu və ya digər kompleksindən istifadə olunmasını xarakterizə edən uzlaşdırılmasını başa düşür.

S.S.Alekseyev hüquqi tənzimləmə metodunu mövcudluğu milli hüquq sistemində hüquq sahəsinin müstəqilliyinin müəyyən edilməsi üçün zəruri olan əsas meyarlardan bir kimi nəzərdən keçirərək mühüm nəzəri nəticəyə gəlir: «hüquq sahələrində ilkin metodlar tənzimlənmənin münasibətlərin xarakterindən və digər sosial amillərdən asılı olaraq müxtəlif variasiyalarda, uzlaşmalarda çıxış edirlər, hərçənd bir qayda olaraq, onlardan biri üstünlük təşkil edir. Sahəvi metodlar ən sadə üsullarla məhdudlaşa bilməz. Mürəkkəb çox şaxəli hüquqi təzahür olan hər bir sahəvi metod xüsusi hüquqi tənzimləmə metodunu ifadə edir və yalnız konkret normativ materialda mövcud olan və hüquqi tənzimlənmənin predmeti – ictimai münasibətlərin müvafiq qrupu ilə sıx sürətdə bağlı olan tənzimləmə üsul və vasitələrinin spesifik kompleksi kimi çıxış edir» (4, s.156).

Bundan əvvəl metod probleminə həsr olunmuş «Sovet hüququnda ümumi icazələr və ümumi qadağanlar» monoqrafiyasında S.S.Alekseyev belə bir nəticəyə gəlmişdi ki, hüquqda təsbitini tapmış qadağanlar (o cümlədən pozulmasına görə ən sərt dövlətiməcburetmə tədbirləri – cinayət məsuliyyəti tədbirləri nəzərdə tutulan əksər qadağanlar) «hakim əxlaqdan gəlmişdir» (3, s.35). Həmin müəllif ictimai münasibətlərin hüquqi tənzimlənməsi vasitəsi kimi hüquqi qadağanlardan başqa, hüquqi icazəni, habelə müsbət hüquqi vəzifə müəyyən etməni göstərir. Məcmu halında həmin üçlük ictimai münasibətlərin hüquqi tənzimlənməsini təmin edir (3, s. 54-66)

Lakin aşağıda görəcəyimiz kimi, xüsusilə əmək hüququna tətbiqən bu, yeganə vasitə deyildir. Bəzi alimlər hüquqi tənzimlənmənin

dördüncü üsulunu – «hüquqi məhdudiyətləri» fərqləndirirlər. Bizim fikrimizcə, «hüquqi məhdudiyətlər»dən Azərbaycan Respublikası ƏM-də və əmək haqqında digər normativ-hüquqi aktlarda tez-tez istifadə olunur.

Özünün sonrakı əsərlərində, xüsusilə «Hüquqa doğru yüksəliş. Axtarışlar və qərarlar» adlı böyük monoqrafik tədqiqatında S.S.Alekseyev hüququn ilkin elementləri (ilkin hüquqi vasitələr) ideyasını inkişaf etdirərək yazırdı ki, «hüquqi materiya nə «norma», nə də «qanun»la məhdudlaşa bilməz», «ilkin məna» «ilkin hissəciklər»in mənası, hüququn «protomateriyası və əsasları» başa düşülməlidir (2, s. 262-269). Bu ilkin protomateriyayı aşağıdakılar təşkil edir: pozitiv vəzifə müəyyən etmələr, qadağanlar, icazələr. Pozitiv hüququn əsas konstruktiv təsisatları, tənzimlənmənin tipləri məhz onlardan qurulur, bu, hüquq sahələrinin xarakteristikasında və fərqləndirilməsində əyani surətdə təzahür edir (2, s. 261-269). S.S.Alekseyevin fikrincə, sahəvi tənzimlənmənin metodları ilkin elementlərin (üsulların) uzlaşmasından asılıdır. Mərkəzləşdirilmiş tənzimlənmənin mövcud olduğu sahələrdə (inzibati hüquq, maliyyə hüququ, cinayət hüququ) pozitiv vəzifə müəyyən etmə və qadağan üstünlük təşkil etdiyi halda, mülki hüquq, ailə hüququ, əmək hüququ kimi sahələrdə icazə üstünlük təşkil edir (2, s. 261-269).

A.S.Piqolkinin fikrincə, hüquqi tənzimlənmənin metodu dedikdə, hüquq sahəsinin normalarının insanların davranışına, həmin sahənin tənzimlədiyi ictimai münasibətlərə təsir üsulları başa düşülür. Onun fikrində, hüquqi tənzimlənmənin metodu aşağıdakı elementlərdən ibarətdir:

– sahə ilə tənzimlənmənin hüquq münasibətlərinin iştirakçıları arasında hüquq və vəzifələrin qarşılıqlı əlaqəsinin spesifik üsulu;

– hüquq münasibətlərinin yaranmasının, dəyişdirilməsinin, yaxud xitamının əsası kimi çıxış edən hüquqi faktların bu və ya digər məcmusu;

– hüquq subyektlərinin hüquq və vəzifələrinin məzmununun formalaşdırılmasının

xüsusi üsulları. Belə hüquqlar hüquq normalarından və ya inzibati-hüquqi aktlardan və digər üsullarla yarana bilər;

– sanksiyalar, onların tətbiqi üsulları və proseduraları.

Göstərilən komponentlərdən konkret hüquq sahəsinin hüquqi tənzimlənməsi metodları formalaşır. Bu zaman ictimai münasibətlərə hüquqi təsir üsullarının müxtəlif uzlaşmaları sahəvi metodun spesifikliyini, onun sahənin bütün institutları və normaları vasitəsilə ardıcıl surətdə həyata keçirilən və ictimai münasibətlərin müvafiq sahəsinin tənzimlənməsinin gerçəkləşdirilməsinə kömək göstərən xüsusi hüquqi rejimini əmələ gətirir (12, s. 39).

Ümumi cəhət bundan ibarətdir ki, «mexanizm» hamı tərəfindən fəaliyyət üsulu, təsir vasitələri sistemi kimi başa düşülür.

S.A.Kolmarovun fikrincə «hüquqi tənzimləmə mexanizmi hamı tərəfindən təsir vasitələri sisteminin fəaliyyət üsulu kimi başa düşülür. O, hüququn normativliyinin ictimai münasibətlərin nizamlılığına keçirilməsi prosesinin fəal tərəfini ifadə edir. Bu zaman hüquqi tənzimləmə uzunmüddətli proses olub mərhələlərə ayrılır. Həmin mərhələlərin hər birində məcmu halında hüquqi tənzimləmə mexanizmini təşkil edən xüsusi hüquqi vasitələr fəaliyyət göstərir.

Hüquqi tənzimləmə aşağıdakı mərhələləri əhatə edir:

1. hüquq normasının qəbul və onun ümumi təsiri (ictimai münasibətlərin tənzimlənməsi);

2. subyektiv hüquqların və subyektiv hüquqi vəzifələrin yaranması;

3. subyektiv hüquqların və subyektiv hüquqi vəzifələrin realizəsi, onların ictimai münasibət iştirakçılarının konkret, faktiki davranışında təcəssümü;

4. hüquqi tətbiqi.

Hüquq normalarının subyektlərin faktiki davranışında realizəsi üçün hüquq tətbiqi aktlarının qəbul edilməsi zəruridir.

Bu, hüquqi tənzimləmənin fakültativ mərhələsi olub, birinci və ikinci, yaxud ikin-

ci və üçüncü mərhələlər arasında mövcud ola bilər.

Hüquqi tənzimləmənin sadalanan mərhələlərinə müvafiq surətdə onun mexanizminin dörd əsas elementi fərqləndirilir:

- a) hüquq norması;
- b) hüquq münasibəti;
- c) hüquq və vəzifələrin realizəsi aktları;
- d) hüququn tətbiqi aktları (10, s. 439).

S.A.Komarov göstərir ki, hüququn realizəsi prosesi müəyyən üsul və metodlarla həyata keçirilir.

Avtoritar metod (subordinasiya, tabeçilik) – hakimiyyət-imperativ başlanğıclar əsasında «yuxarıdan aşağıya» mərkəzləşdirilmiş tənzimləmə (inzibati, cinayət, cinayəticra hüquq və s. sahələrdə istifadə olunur) və avtonom metod (koordinasiya, hüquq bərabərliyi) – ictimai münasibətlərin iştirakçılarının bərabər hüquqlu tərəflər qismində çıxış etdikləri əks-mərkəzləşdirilmiş tənzimləmə (mülki, ailə hüququnda tətbiq olunur) fərqləndirilir. Artıq qeyd olunduğu kimi, hüquqi tənzimləmə metodu hüququn sahələrə fərqləndirilməsinin mühüm meyarlarından birini təşkil edir.

Hüquqi tənzimləmənin üsulları ictimai münasibətlərin tənzimlənməsi üsullarıdır. Onlar hüquq normalarının xüsusiyyətlərindən asılıdır:

a) qadağan hərəkətlərin icrasından çəkinmək vəzifəsinin qoyulmasıdır (qadağanedic normalar);

b) icazə fəal hərəkətlər hüququnun verilməsidir (hüquqverici normalar);

c) vəzifə müəyyən etmə fəal davranış – nəyisə etmək, çatdırmaq, ödəmək vəzifəsinin qoyulmasıdır (vəzifə müəyyənedic normalar);

d) tövsiyə (məsləhət) (10, s. 439).

Gördüyümüz kimi, ictimai münasibətlərin hüquqi tənzimlənməsi metodunun anlayışı yalnız ümumi hüquqi tənzimləmə mexanizminin başlıca kateqoriyalarından biri olmayıb, həm də mürəkkəb kateqoriyadır. Hüquq nəzəriyyəçilərinin müxtəlif və bəzən ziddiyyətli baxışları buna sübutdur. Lakin V.D.Sorokinin işləyib hazırladığı daha bir

mühüm istiqaməti sərf-nəzər etsək, metodun elmi xarakteristikası natamam olardı. V.D.Sorokin hüquq elminin geniş istifadə etdiyi sistemli metodologiyaya, o cümlədən sistemli metoda istinadən metodun yerinin və rolunun (funksiyalarının) dərkini yeni orijinal konsepsiyasını irəli sürmüşdür. Bu konsepsiya metodu, habelə predmeti hüquq sahəsinin mahiyyətini müəyyən edən ayrılmaz xassələri kimi izah edən əksər alimlərin yanaşmasından fərqlənir. Hər bir hüquq sahəsinin özünəməxsus predmet və metoda malik olması düsturu hüquq elmində sarsılmaz və yeganə düzgün mövqə hesab olunurdu. Bu zaman hüquq sahələrinin təsnifatında həlledici rol predmetə verilirdi, hüquqi tənzimləmə metoduna isə köməkçi rol, sahənin müstəqilliyini müəyyən edən ikinci dərəcəli meyar rolu ayrılırdı. Hərçənd bəzi hüquqşünaslar məsələnin belə qoyuluşuna etiraz edirdilər. Belə ki, məsələn. N.Q.Aleksandrov hesab edirdi ki, hüquq sahələrinin bölgüsünün yeganə meyarını hüquqi tənzimləmənin predmeti təşkil edir: «Sovet hüquq elmi tərəfindən çoxdan bəri qəbul edilmişdir ki, məhz hüquqi tənzimləmənin predmeti, yəni hüquqla tənzimlənən ictimai münasibətlərin müəyyən növü bir hüquq sahəsinə digərindən fərqləndirən əsas (bəlkə də yeganə) əlamət qismində çıxış edir» (1, s. 117).

Qeyd etmək lazımdır ki, dövlət və hüquq nəzəriyyəsi sahəsində alimlərin, demək olar ki, bütün elitasının toplandığı hər bir böyük kollektiv monoqrafik tədqiqatda göstərilir ki, hüquqi tənzimləmənin metodu hüququn sahələrə bölünməsinin əlavə əsasıdır; metod hüquq münasibətlərinin iştirakçıları arasında həmin sahənin normalarının realizəsi zamanı yaranan qarşılıqlı əlaqələrin xarakterini müəyyən və ifadə edir (9, s. 295-299).

V.D.Sorokinin konsepsiyasının qısa mahiyyəti bundan ibarətdir ki, həmin alim hüquqi tənzimləmənin yalnız vahid predmetinin deyil, həm də vahid metodunun mövcudluğunun mümkünlüyünü nəzəri cəhətdən əsaslandırır. bu zaman müəllif hüquqi

tənzimləmənin vahid predmeti dedikdə vahid sosial-hüquqi mühiti, yəni hüquqi tənzimləmə sahəsinin ehtiva etdiyi ictimai münasibətlərin bütün növlərinin məcmusunu və insanların davranışına hüquqi təsirin hər üç üsulunu – qadağanları, göstərişləri və icazələri ehtiva edən hüquqi tənzimləmənin vahid metodunu başa düşür.

Bizim fikrimizcə, V.D.Sorokinin elmi dövriyyəyə belə köhnə və nisbətən yeni kateqoriyaları yeni keyfiyyət mənasında daxil etməsinin bir sıra hüquq nəzəriyyəçilərinin müəyyən etirazına səbəb olması aydındır. Hüququn sistemli təbiətindən çıxış etdikdə və onu bütöv təzahür, bütöv vahid sistem kimi nəzərdən keçirdikdə belə bir ehtimal irəli sürmək məntiqli olar ki, reallıqda ictimai münasibətlərin vahid, bütöv sistemi (V.D.Sorokinin terminologiyasına görə vahid sosial-hüquqi mühit) mövcuddur. Əslində isə o, mürəkkəb, çoxqatlı və çoxsəviyyəli materialdan ibarətdir. Aydındır ki, real gerçəklikdə, bir qayda olaraq, bu sistemin ayrı-ayrı komponentləri, yəni ictimai münasibətlərin konkret növü və onlara yaxın olan törəmə münasibətlərin bu və ya digər növü müfəssəl hüquqi tənzimləməyə məruz qalır. Bu, əmək hüququnun nümunəsində yaxşı görünür.

V.D.Sorokinin hüquqi tənzimləmə metodunun hüquq subyektlərinin və hüquq münasibətlərinin subyektlərinin davranışına üç ilkin üsulda ifadə olunması və üç komponentin – icazə, göstəriş və qadağanın birləşməsi kimi həmin komponentlərin qarşılıqlı təsirin və təminatına əsaslanan sistem qismində mövcud ola bilməsi ideyası (konsepsiyası) (15, s. 112) hüquqşünas alimlər tərəfindən dəstəklənmişdir və biz də onu əsaslı hesab edirik.

Belə ki, İnzibati hüquq dərslisinin müəllifləri yazırlar ki, hüquqi tənzimləmə metodunun anlayışına prinsipial surətdə fərqlənən iki yanaşma mövcuddur: ya hər bir sahə predmetdən başqa, həm də öz metoduna malikdir, ya da hüququn bütün sahələri tənzimləyici məqsədlərlə hüququn təbiətində ehtiva olunan vahid hüquqi vasitələrdən isti-

fadə edirlər. Bizim fikrimizcə, həmin müəlliflərin göstərdikləri mövqelər bir-birinə zidd deyildir, əksinə, onlar dialektik əlaqəyə malik olub bir-birini tamamlayır, bununla da hüquqi tənzipləmə mexanizmi haqqında təsəvvürləri zənginləşdirir. A.B.Peşkov oxşar fikir ifadə etmişdir: «Göstəriş, icazə və qadağan heç də müxtəlif vəziyyətlərdə mexaniki surətdə tətbiq olunan hansısa şablon, standart deyildir, real həyat trafaretləri, birmənalı tənzipləmə üsullarını qəbul etmir. Buna görə də tamamilə təbiidir ki, hüquq insanların davranışına təsir göstərərəkən yaranmış vəziyyətə uyğun ən müxtəlif üsullardan, vasitələrdən istifadə edir... (11, s.127-128)».

V.F.Yakovlev «İctimai münasibətlərin tənziplənməsinin mülki-hüquqi metodu» monoqrafiyasında ümumhüquqi metod barəsində maraqlı mülahizələr söyləmişdir. Müəllif birmənalı surətdə göstərir ki, «hüquqi tənzipləmənin sahəvi metodları problemi ayrı-ayrı hüquq sahələrinin tənziplədikləri münasibətlərin xüsusiyyətlərinə tətbiqən ümumhüquqi metodun diferensiasiyası və konkretləşdirilməsi problemidir, tənziplənən münasibətlərin xarakterindən asılı olaraq hüquq müxtəlif məzmunlu hökmlərdən istifadə edir. Bəzi hallarda hüquq, ilk növbədə, müəyyən davranışa icazə verir, digər hallarda hansısa davranış barədə vəzifə müəyyən edir, üçüncü qisim hallarda müəyyən hərəkəti, yaxud hərəkətsizliyi qadağan edir. (19, s. 70)».

Həmin alim daha sonra qeyd edir: «Hər bir hüquq sahəsində hökmlərin həm birinci, həm ikinci, həm də üçüncü növünü ehtiva edən normalar mövcuddur. Onların bütün növləri bir-biri ilə sıx surətdə bağlıdır: birindən istifadə edilməsi digər ikisinin mövcudluğunu nəzərdə tutur.

Buna baxmayaraq, hüquq sahələri onların normalarında bilavasitə ifadəsini tapmış göstərişlərin üstünlük təşkil etməsi, yaxud spesifik surətdə uzlaşması ilə bir-birindən kəskin surətdə fərqlənir (19, s.70)».

V.D.Sorokin hüquqi tənzipləmənin sahəvi metodlarının özünəməxsusluğunu

inkar etmir. O, həmin metodları hüquq sahəsinin predmetindən asılı olaraq bu və ya digər elementin üstünlük təşkil etdiyi ilkin elementlərin uzlaşması kimi nəzərdən keçirir. Müəllif yazır: «İcazə, göstəriş və qadağan sistemli elementlər kimi çıxış edərək qarşılıqlı təsirə girir. Optimal variantda bilavasitə təsir göstərən element «işləyir», qalan iki element isə yalnız özlərinin potensial əhəmiyyətini saxlayır (14, s. 117)».

V.D.Sorokin bu və ya digər elementin xüsusi çəkisindən asılı olaraq hüquqi tənzipləmənin üç tipini fərqləndirir: Birinci tip insan davranışına icazə kimi təsir üsulunun üstünlük təşkil etməsi ilə bağlıdır, o, mülki-hüquqi tip kimi nəzərdən keçirilə bilər; ikinci tip göstərişlərlə bağlı olub, inzibati-hüquqi metod adlandırılabilir; hüquqi tənzipləmənin üçüncü tipində qadağan üstünlük təşkil edir, o, cinayət-hüquqi tənzipləmə tipi ilə bağlıdır (14, s. 117).

Deyilənləri ümumiləşdirərək, söyləmək olar ki, ümumi hüquq nəzəriyyəsində ictimai münasibətlərin hüquqi tənziplənməsi metodu probleminin tədqiqinə müxtəlif elmi yanaşmalar mövcuddur. Lakin bu məsələyə dair elmi yanaşmalar arasında mövcud olan bütün fərqlərə baxmayaraq, bəzi ümumiləşdirici nəticələrə gəlmək olar (Bax: Sxem № 1. Əlavə № 1.) İctimai münasibətlərin hüquqi tənziplənməsi metodu hüquqi tənzipləmənin predmeti ilə yanaşı, bu və ya digər hüquq sahəsinin müstəqilliyini təsdiq edən amildir. Hal-hazırda hüquq elmi hüquq sistemində hüquq sahəsinin fərqləndirilməsinə kompleks yanaşmaya istiqamətlənir. Həmin yanaşma yalnız məcmu halında əsas meyarları – ictimai münasibətlərin hüquqi tənziplənməsinin predmet və metodunu deyil, həm də hüquqi tənzipləmənin əsas prinsiplərinin mühüm rolunu, sahənin subyektlərinin spesifik tərkibini (onların hüquqi vəziyyətini) və s. nəzərə almağa imkan verir.

Məlum olduğu kimi, hüquqi tənzipləmə sahəsinə ictimai münasibətlərin ən müxtəlif növləri daxildir, bəzən hüquq nəzəriyyəçiləri ictimai münasibətlərin üç əsas qrupunu fərqləndirirlər:

Birinci qrupu insanların maddi və qeyri-maddi sərvətlərin mübadiləsi üzrə münasibətləri təşkil edir.

İkinci qrupu cəmiyyətin hakimiyyət qaydasında idarə olunması üzrə münasibətlər təşkil edir.

Üçüncü qrupa hüquq qaydasının təmin edilməsi üzrə münasibətlər daxildir. Həmin fərqlərdən asılı olaraq hüquqi tənzimləmə nəzəriyyəsində hüquqi təsirin iki metodu mərkəzləşdirilmiş və əks-mərkəzləşdirilmiş metodlar fərqləndirilir (16, s. 261-262).

Hüquqi tənzimləmənin mərkəzləşdirilmiş metodu (bəzən onu hakimiyyət və tabeçilik metodu (imperativ metod) adlandırırlar) münasibətlərin bəzi iştirakçılarının digər iştirakçılara hakimiyyət qadasında tabeçiliyinə əsaslanır. Bu metod vasitəsilə hüquqi tənzimləmə şaquli şəkildə - dövlət tərəfindən həyata keçirilir və dövlətin hakimiyyət-imperativ başlanğıclar üzərində qurulan hüquqyaradıcı fəaliyyətində təzahür edir. Mərkəzləşdirilmiş metod vasitəsilə hü-

quqi tənzimləmə, bir qayda olaraq, hüquq münasibətinin subyektləri üçün qəti məcburi davranış variantları barəsində göstərişləri, yaxud müəyyən hərəkətlərinin icrası üzərində qadağanları təsbit edən imperativ normalar vasitəsilə həyata keçirilir. Lakin o, hüquq münasibətlərinin subyektlərinə qarşılıqlı hüquq və vəzifələrin müəyyən edilməsində tam sərbəstlik verən diapozitiv normalar vasitəsilə həyata keçirilə bilər. Dövlət hüquqi tənzimləmədə diapozitiv normalardan istifadə edərək, hüquqi tənzimləmə təşəbbüsünün ictimai münasibətlərin tərəflərinə məxsus olduğu əks-mərkəzləşdirilmiş (müqavilə ilə) tənzimləmənin əsasını qoyur.

Əmək hüququnda ictimai münasibətlərin hüquqi tənzimlənməsinin ümumi metodu spesifik xüsusiyyətlər, konkret məzmun kəsb edir ki, bu da tənzimlənmənin ictimai münasibətlərin xüsusiyyətləri, hüquqi tənzimləmənin məqsəd və vəzifələri, həmin hüquq sahəsinin təyinatı ilə şərtlənir.

İstifadə edilmiş mənbələr:

1. Александров Н.Г. О месте трудового и колхозного права в системе советского социалистического права // Советское государство и право. 1958. № 5. С. 117.
2. Алексеев С.С. Восхождение к праву. Поиски и решения. М.: НОРМА, 2001. С. 261-269.
3. Алексеев С.С. Общие дозволения и общие запреты в советском праве. М.: Юрид. лит. 1989. С. 35.
4. Алексеев С.С. Теория права. М. БЕК, 1993. С. 156.
5. Алексеев С.С. Механизм правового регулирования в социалистическом государстве. М.:Юрид. лит., 1966, с. 30
6. Байтин М.И. Сущность права. Теория государства и права: курс лекции / Под ред. Н.И.Матузова и А.В.Малько М.: Юристъ, 2006. С.130.
7. Лехин А.П., Кармолицкий А.А., Козлов Ю.М. Административное право Российской Федерации. М., С. 31.
8. Маркс К., Энгельс Ф. Соч. Т.4. С.443.
9. Марсистско-ленинская общая теория права: основные институты и понятия. М.: Юрид. лит., 1970. С. 373-375.
10. Общая теория государства и права. Акад. курс в 2 т. / Под ред. проф. М.Н.Марченко. Т. 2, Теория права. М., зеркало, 1998. С. 439.
11. Пешков А.Б. Проблемы административно-правового регулирования советских общественных отношений. Иркутск, 1974, С.127-128.
12. Пиголкин А.С. Общая теория права. М., 1997.
13. Поляков А.В. Общая теория права: проблемы интерпретации в контексте коммуникативного подхода: курс лекций. СПб. Изд дом. САГУ. 2004. С. 296-297.

14. Сорокин В.Д. Метод правового регулирования. Теоретические проблемы. М., Юрид. лит., 1976.
15. Сорокин В.Д. Правовое регулирование: предмет, метод, процесс (макроуровень).
16. Теория государства и права: учебник для юридических вузов и факультетов / Под ред. В.М. Корельского и В.Д. Перевалова. М., НОРМА-ИНФРА.
17. Явич Л.С. Проблемы правового регулирования советских общественных отношений. М.: Госюриздат. 1961. С.89.
18. Явич Л.С. Сущность права. Изд-во Ленинградского ун-ита, 1985. С. 80-87; Общая теория права. Изд-во ЛГУ, 1976. с. 86-97.
19. Яковлев В.Ф. Гражданско-правовой метод регулирования общественных отношений. Свердловск, 1972. С. 70.

Адыгезалов Дилавар

**Основные концепции метода правового регулирования
общественных отношений в общей теории права**

РЕЗЮМЕ

В статье отмечается, что в юридической науке в целом и отраслевых ее подразделениях наблюдается большой разброс мнений относительно метода правового регулирования. Следует обратиться, прежде всего, к общетеоретическим концепциям и конструкциям. Однако существующие точки зрения теоретиков права содержат такой разброс трактовок (определений) метода правового регулирования, что не может не вызвать затруднений в их понимании и толковании в процессе как нормотворческой деятельности, так и нередко в процессе применения.

В статье тщательно анализируется достаточно немало определений права крупных ученых, заслуживающих пристального внимания. Подводя итог концепции метода правового регулирования общественных отношений, разработанного Л.С.Явичем, выделяются три основных метода: административно-правовой, гражданско-правовой и уголовно-правовой.

Adigozalov Dilavar

**Basic conceptions of the method of legal adjustment of the
public relations in general theory of law**

SUMMARY

The article notes there is a great dispersion of opinions related to the method of legal adjustment in science of law, as a whole and in its spheres. First of all, general theoretical conceptions and constructions should be taken into account. However, dispersions of interpretation (determination) of the method of legal adjustment featured in existing opinions of the theorists of law certainly create difficulties in their comprehension and interpretation in the process of creating regulatory acts and in the process of implementation.

The article features a thorough analyzes of great scholars' opinions of law, which deserves much attention. Summarizing the conception of the method of legal adjustment of the public relations worked out by L.S. Yavich, three main methods are marked out: administrative-juridical, civil-juridical and criminal-juridical.

**Rəyçi: h.e.d., prof. Fərhad Abdullayev
Təqdim edən: h.ü.f.d. Hikmət Eyvazov**

Nəsirov Babək Rüşad oğlu
Xalıqov Mahir Eldar oğlu

Azərbaycan Respublikası DİN-in Polis Akademiyası
 «Dövlət və hüquq nəzəriyyəsi» kafedrasının baş müəllimləri,
 polis polkovnik-leytenantları

HÜQUQ TƏRBIYƏSİNİN ANLAYIŞI, MAHIYYƏTİ VƏ VƏZİFƏLƏRİ

УДК 34:340.1

Açar sözlər: hüquq tərbiyəsi, hüquq düşüncəsi, hüquq mədəniyyəti, hüquqi nihilizm.

Ключевые слова: правовое воспитание, правосознание, правовая культура, правовой нигилизм.

Key words: legal education, sense of justice, legal culture, legal nihilism.

Ümumilikdə, tərbiyə vahid, əhatəli sistem çərçivəsində həyata keçirilir. Onu ayrı-ayrı tərkib hissələrinə bölsək tərbiyənin müxtəlif, nisbətən sərbəst növlərini fərqləndirə bilərik: siyasi, hüquqi, mənəvi, estetik tərbiyə və s. Göstərilən tərbiyəvi proseslərin hər biri ayrı-ayrılıqda istifadə olunan spesifik tərbiyəedici forma, vasitə, metod və prinsiplərdən irəli gələn bir sıra xüsusiyyətlərə malikdir. Tərbiyənin bütün növləri üçün ümumi cəhət tərbiyə obyektidirsə (yəni vahid şəxsiyyət), onlardan hər birinin xüsusiyyəti – müvafiq tərbiyə üsuludur.

Müxtəlif tərbiyəvi proseslərin fərqləndirilməsinin digər vacib bir meyarı qismində şüurun bu və ya digər forması çıxış edir. Çünki tərbiyəvi proseslərin hər biri ayrı-ayrılıqda

insanın bütün şüuruna deyil, onun müəyyən formasına toxunur. Belə ki, mənəvi tərbiyə şüurun mənəvi (əxlaqi) forması ilə, siyasi tərbiyə – siyasi forması ilə, estetik tərbiyə – estetik forma ilə bağlıdır. Hüquqi tərbiyə isə şüurun hüquqi forması ilə bağlıdır. Şəxsiyyətin hüquqi şüurunun (düşüncəsinin) formalaşması dedikdə, elə şəraitlərin yaranması başa düşülür ki, onların təsiri altında vətəndaşın hüquqa müsbət münasibəti yaranır.

Hüquq tərbiyəsi şəxsiyyətin ahəngdar inkişafına yönələn ideya tərbiyəvi işlərin kompleksinin mühüm bir istiqamətini təşkil edir. Hazırda hüquqi dövlət quruculuğunun həyata keçirildiyi bir dövrdə gənc nəslin hüquq tərbiyəsi böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Hüquqi tərbiyə vətəndaşlara hüquqi biliklər aşılayan vacib sosial formadır. Lakin bu biliklər fərdin hüquqi şüurunda yalnız xüsusi təşkil olunmuş tərbiyəvi fəaliyyət prosesində deyil, sosial reallığın obyektiv faktlarının təsiri altında da əmələ gəlir. Buna görə də şəxsiyyətin «hüquqi tərbiyəsi» və «hüquqi formalaşması» anlayışlarını fərqləndirmək lazımdır.

«Hüquq tərbiyəsi» dedikdə, xüsusi tərbiyəedici forma və vasitələrlə fərdlərin, sosial qrupların hüquqi şüuruna məqsədyönlü, mütəşəkkil, idarəolunan və düşünülmüş təsir prosesi başa düşülür. Bu mənada hüquqi tərbiyə insanın, insanlar qrupunun və bütöv-

lükdə cəmiyyətin hüquqi mədəniyyətinin artırılmasına məqsədyönlü təsiri ilə fərqlənir.

Şəxsiyyətin «hüquqi formalaşması» – daha geniş və həcmli. Bura hüquqi tərbiyə prosesinin özündən başqa, bəzən ictimai həyatın bütün sahələrinə daxil olan, idarə olunmayan, qeyri-mütəşəkkil, düşünülmədən edilən təsirlər də aid edilir. Bu halda söhbət daha çox insanın hüquqi sosiallaşması haqqında gedir, bu zaman insanlar hüquqi praktika ilə, dövlət aparatı nümayəndəsi olan vəzifəli şəxslərin təsiri ilə «tərbiyə olunur».

Lakin bəzi alimlər isə bu anlayışlar arasında fərq görmür. Belə mövqe çox vaxt onunla izah olunur ki, onlar mahiyyətcə tərbiyəvi təsiri hüquqi tənzimləmə ilə bərabər tutur [1].

Fikrimizcə, hüququn tərbiyəedici rolunu qeyd edən və onu hüquqi tənzimləmədən fərqləndirən müəlliflər haqlıdır. Çünki hüququn tənzimləyici təsirinin obyektı insan davranışının iradi aktlarıdır, hüququn tərbiyəedici funksiyasının obyektı kimi isə insanın davranışı deyil, şüuru – fikirləri, təsəvvürləri, hissləri çıxış edir.

Əlbəttə, bu o demək deyil ki, hüquqi tənzimləmə insan şüuruna heç bir təsir göstərmir. Hüquqi tənzimləmə prosesində də tərbiyəedici təsir göstərilir, lakin o, insan davranışı, onun hərəkətlərinə nisbətən ikinci dərəcəlidir.

A.A.Kvaşa hüquqi tərbiyəni onun tərkib elementləri vasitəsilə müəyyən edir: «Hüquqi tərbiyə hüququn prinsip və normalarına dair biliklərin toplanması, ötürülməsi və mənimsənilməsindən, hüquqa müvafiq münasibətin formalaşmasından, öz hüquqlarından istifadə etmək bacarığından, qadağalara riayət etmək və vəzifələri icra etmək bacarığından ibarətdir». Qanunvericiliyin əsas müddələrinin şüurlu şəkildə mənimsənilməsi, qanuna dərin hörmət hissinin yaranması bundan irəli gəlir. Əldə edilmiş biliklər dərk edilir, sonra isə qanuna riayət etməkdə ifadə olunan daxili tələbata çevrilir» [8].

«Rusiya vətəndaşlarının hüquqi tərbiyəsinin problemləri» adlı məqaləsində K.V.Na-

umenkova qeyd edir: «Hüquqi tərbiyəni ümumdünya və milli hüquqi mədəniyyətin dəyərlərini təmsil edən hüquqi ideya, norma və prinsiplərin formalaşdırılmasına yönəlmiş tədbirlər sistemi kimi müəyyən etmək olar» [2].

N.Matuzov və A.Malkonun redaktəsi ilə çap olunmuş «Dövlət və hüquq nəzəriyyəsi» vəsaitində hüquqi tərbiyə dedikdə «hüquqi təcrübənin ötürülməsi üzrə dövlətin, ictimai təşkilatların, ayrı-ayrı vətəndaşların məqsədyönlü fəaliyyəti» başa düşülür [7].

Hüquq tərbiyəsi hüquqi normalara riayət, onların icrası və istifadəsini təmin edən müəyyən pozitiv təsəvvür, baxış, dəyərlər və dünyagörüşünün formalaşması məqsədi ilə insan şüuru və davranışına sisteməlik təsir göstərmə prosesidir.

İnsanın hüquqa dair təsəvvürləri, ideya və görüşləri, hissləri onun hüquq düşüncəsində ifadə olunur. Hüquq düşüncəsi nə qədər yüksək olarsa insan hüquq normalarının tələblərini bir o qədər şüurlu yerinə yetirər, onların pozulmasına yol verməz.

Hüquqi tərbiyə insanın hüquqi şüurunun (hüquq düşüncəsinin) bütün elementlərinə təsir göstərir:

1. Hüquqa dair biliklər (idrak elementi);
2. Hüquqa münasibət (qiymətləndirmə elementi);
3. İnsanın davranış mövqeyi (iradi element).

İdrak elementi (informasiya) qanun, hüquq haqqında düşüncədə bu və ya digər həcmdə məlumatın olmasıdır. İnfomasiya müxtəlif səviyyədə ola bilər: səthi və hərtərəfli. Bu element hüquq düşüncəsinin əsas struktur hissəsidir, ona görə ki, qanun haqqında informasiya olmasa, ona münasibət də olmaz.

Qiymətləndirmə elementi – hüquqi həyatın müxtəlif tərəflərinə insanın müəyyən emosional münasibətindən doğur.

Qiymətləndirici münasibətin əsas növləri:

- a) hüquq və qanunvericiliyə (onun prinsiplərinə, normalarına, institutlarına və s.) münasibət;

- b) ətrafdakıların hüquqi davranışına və fəaliyyət obyektlərinə münasibət (cinayətkarlıq);

c) hüquq-mühafizə orqanlarına və onların fəaliyyətinə münasibət;

d) özünün hüquqi davranışına münasibət (özünü dəyərləndirmə).

İradəvi element – informasiya və qiymətləndirici elementlər əsasında yaranır. Qanun, hüquq haqqında məlumat aldıqda və ona qiymət verdikdə insan müəyyən şəraitdə nə edəcəyini qərara alır. Bütün bu elementlər hüquq düşüncəsini təşkil edir və insanların hüquqi hazırlığına xidmət edir.

Hüquqi tərbiyə bütöv tərbiyəedici kompleks kimi 2 əsas funksiyanı yerinə yetirir:

I. İnsanlara (fərd, ictimai qruplar) müəyyən hüquqi bilikləri, vərdiş və bacarıqları aşılamaq;

II. Həmin subyektlərin hüquqi şüurunda hüquqi ideya, hiss və baxışların formalaşdırılması.

Beləliklə, hüquqi tərbiyə – ziddiyyətlərin həllində hüquqi mədəniyyətin, hüquqi prinsiplərin və mexanizmlərin nəsil-dən-nəslə ötürülməsi üzrə dövlətin, ictimai təşkilatların, ayrı-ayrı şəxslərin məqsədyönlü fəaliyyətidir.

Yuxarıda qeyd olunanlara əsasən, hüquqi tərbiyə prosesinin əsas xüsusiyyətlərini müəyyən etmək olar:

– hüquqi tərbiyənin təşkilinin ilkin elementi kimi hüquq normaları sistemi çıxış edir;

– hüquqi tərbiyənin həyata keçirilməsi zamanı şəxslərin hüquqi şüuruna dövlət tərəfindən müəyyən edilmiş hüquqi göstərişlər, icazələr və qadağalar sistemi vasitəsilə təsir edilir;

– hüquq tərbiyəsi prosesi hüquq normalarını pozan şəxslərə hüquqi məsuliyyət formasında dövlət tərəfindən məcbureddici qüvvənin tətbiq olunması imkanlarına əsaslanır;

– hüquqi tərbiyənin təsir dairəsinə yalnız hüquq normalarına riayət edən subyektlər deyil, həm də hüquq pozuntusunu törətməyə meyilli və artıq bunu törətmiş şəxslər də daxildir, bununla əlaqədar hüquq pozuntusunun qarşısının alınması və xəbərdar edilməsi məsələləri də həll edilir;

– hüquq tərbiyəsi prosesi spesifik hüquqi vasitə və metodların istifadəsi ilə xüsusi hüquqi tərbiyəedici formalarda həyata keçirilir;

– hüquqi tərbiyəni həyata keçirən şəxslər adətən ya hüquqi təhsilə malik olurlar, ya da xüsusi hüquqi hazırlıq keçirlər.

Hüquqi tərbiyənin effektivliyi bu prosesin hər iki tərəfinin aktiv fəaliyyətindən asılıdır.

Hüquqi tərbiyə aşağıdakı tərkib hissələrindən ibarətdir:

1. Hüquqi tərbiyənin subyektləri (dövlət tərəfindən xüsusi səlahiyyət almış və hüquqi tərbiyə fəaliyyətini həyata keçirən şəxslər, orqanlar, təşkilatlar);

2. Hüquqi tərbiyənin obyektləri (ayrı-ayrı vətəndaşlar və əhali qrupları);

3. Müəyyən formalarda xüsusi hüquqi vasitə və metodların istifadəsi ilə həyata keçirilən hüquqi tərbiyəvi tədbirlərin məcmusu.

Hazırda cəmiyyətdə, o cümlədən hüquqşünaslar arasında qanunları nəzərə almama, onların tənzimləyici, yaxud sosial rolunun dəyərləndirilməməsində ifadə olunan hüquqi nihilizmlə bağlı fikirlər də geniş yayılmışdır.

Hüquqi nihilizm – hüququn sosial dəyəri ni inkar edən və onu ictimai münasibətlərin tənzimlənməsində qeyri-təkmil vasitə hesab edən ictimai-siyasi fikirdir.

Hüquqi nihilizmin yaranması səbəbləri:

– insan hüquq və azadlıqlarının qadağan edilməsinin, repressiv qanunvericiliyin, ədalət mühakiməsinin təkmil olmamasının təbii nəticəsi olan tarixi ənənələri;

– inzibati-amirlik metodlarının hakim olduğu, hüquq və azadlıqların deklarativ xarakter daşdığı hüquq sisteminin olması;

– qəbul edilən qanunların icra mexanizminin təkmil olmaması, məhkəmə-hüquq islahatlarının realizəsi prosesinin uzanması və s.

Hüquqi nihilizmin təzahür formalarını aşağıdakı kimi fərqləndirmək olar:

1. Hüququn rolu və əhəmiyyətinə etinasız münasibət;

2. Hüququn potensial imkanlarına skeptik münasibət;

3. Hüquqa tam inamsızlıq və ona mənfi münasibət.

Hüquqi nihilizmin profilaktikası yolları:

– qəbul edilən qanunların keyfiyyətinin təmini;

– qanunçuluğun və hüquq qaydasının möhkəmləndirilməsi;

– hüquqi təhsilin təkmilləşdirilməsi;

– əhalinin, vəzifəli şəxslərin hüquq mədəniyyəti və hüquqşünasların peşəkar mədəniyyət səviyyəsinin yüksəldilməsi və s.

Hüquq tərbiyəsinin vəzifələri:

1. Hüquq haqqında biliklər sisteminin formalaşdırılması;

2. Qanunların icrası mexanizmləri və bilavasitə icrası haqqında bacarıq və vərdişlər aşılamaq;

3. Hüquq və vəzifələrin aydın dərk edilməsinə şərait yaratmaq;

4. İnsanlara ədalət meyarlarını aşılamaq (“hüquq” ərəbcədən tərcümədə haqq deməkdir. Haqq sözü, düz sözü demək, ədalətli olmaq deməkdir);

5. İnsanlarda hüquqi davranış təcrübəsi, birgəyaşayış qaydalarına uyğun düzgün davranış bacarıqları formalaşdırmaq, hüquqpozma hallarının qarşısını almaq və bu məqsədlə profilaktik tədbirlər həyata keçirmək.

İstifadə edilmiş mənbələr:

1. Общая теория права. Курс лекций / Под общей редакцией профессора В.К.Бабаева, Нижний Новгород, 1993, с. 488.

2. Науменкова К.В. Проблемы правового воспитания граждан России на рубеже веков. Взято с сайта <http://tsu.tmb.ru/nu/kon/arhiv/2004/kon22.03/sek1/13.htm>

3. Крыгина И.А. Правовая культура, правовое воспитание и управление правовоспитательным процессом в современном российском обществе: Дисс. канд. юрид. наук. Ростов-на-Дону, 1999, с. 91.

4. Общая теория права / Под ред. А.С. Пиголкина М., 1996, с. 150-159.

5. Общая теория права и государства / Под ред. Лазарева В. В. М., 1994.

6. Хропанюк В. Н. Теория государства и права. М., 1993, с. 157-159.

7. Матузов Н.И., Малько А.В. Теория государства и права: Учебник. М.: Юристъ, 2004.

8. Кваша А.А. Правовые установки граждан: Дис. канд. юрид. наук, 2002, 160 с.

**Насиров Бабек
Халыгов Махир**

Понятие, сущность и задачи правового воспитания

РЕЗЮМЕ

Правовое воспитание как относительно самостоятельный вид общего воспитания оказывает определенное воздействие на все элементы правосознания человека. В теории государства и права существуют различные взгляды относительно понятия данного правового явления.

В данной статье рассматриваются составные элементы, в частности субъекты, объекты а также методы правового воспитания.

Nasirov Babak
Khaligov Mahir

Concept, essence and goals of legal education

SUMMARY

Legal education has an impact on all elements of the human sense of justice as a relatively independent form of general education. There are different views on the concept of the legal phenomenon in the theory of state and law.

The article considers the constituent elements, in particular subjects, objects and methods of legal education.

Rəyçi: h.e.d., prof. Məsumə Məlikova
Təqdim edən: h.ü.f.d., dos. Ceyhun Süleymanov

Məmmədov Əlizadə Qurbanəli oğlu,

Bakı Dövlət Universitetinin «Beynəlxalq xüsusi hüquq və Avropa hüququ» kafedrasının dosenti, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru

BEYNƏLXALQ TƏSƏRRÜFAT SİSTEMİNƏ İNTEQRASIYA MÜSTƏVİSİNDƏ AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ BEYNƏLXALQ XÜSUSİ HÜQUQ QANUNVERİCİLİ- YİNİN İNKİŞAF İSTİQAMƏTLƏRİ

UOT 34:341.9

Açar sözlər: qanunvericilik, beynəlxalq xüsusi hüquq, kolliziya norması, maddi-hüquq norması, beynəlxalq mülki proses, normativ akt, sistem.

Ключевые слова: законодательство, международное частное право, коллизионная норма, материально-правовая норма, международный гражданский процесс, нормативный акт, система.

Keywords: legislation, international private law, collision norm, material norm,

international civil process, the normative act, system.

İradəvi proses olan hüquqyaratma fəaliyyətinin nəticəsi olan hüquq normasının mahiyyəti, məzmun və forması, sistemdə yeri və təyinatı sosial gerçəkliyin müxtəlif amillərinin təsiri ilə müəyyən edilir. Beynəlxalq xüsusi hüquqda (BXH) normayaratma da həm ümumi, həm də onun üçün spesifik olan amillərin təsiri ilə müşayiət olunur. Belə ki, tarixi və digər sosioloji yanaşmaları inkar etmədən qeyd etmək olar ki, müasir BXH-də normayaratıcılığı prosesinə təsərrüfat həyatının beynəlmilləşməsi, müxtəlif səviyyələrdə iqtisadi, elmi-texniki əməkdaşlığın genişlənməsi, əhali miqrasiyasının artması, elmi-texniki tərəqqi, beynəlxalq münasibətlərin humanizləşməsi [9, s. 6-23] və s. amillər əsaslı təsir göstərir. BXH-də normayaratma prosesi həm beynəlxalq, həm də dövlətdaxili səviyyədə həyata keçirilir. Dövlət, müxtəlif sferalarda və səviyyələrdə beynəlxalq-hüquqi əlaqələrin əsas təşkilatçısı qismində çıxış etməklə həm beynəlxalq müqavilələr bağlamaq yolu ilə, həm də dövlətdaxili qanunvericilik aktları qəbul etməklə eyni məqsəd – beynəl-

xalq sferada baş verən xüsusi münasibətləri tənzim etmək üçün çalışır.

Dövlətdaxili qanunvericilik BXH-də normayaratma prosesinin nəticəsi olmaqla özündə müəyyən cəmiyyətin hüquq mədəniyyətini və ənənələrini birləşdirsə də [16, s. 47], nəticə etibarlı ilə beynəlxalq münasibətlərin vəziyyəti ilə, dövlətin xarici siyasi və iqtisadi mövqeyi ilə, müxtəlif sferalarda beynəlxalq əməkdaşlığın inkişaf səviyyəsi ilə müəyyən olunur [9, s. 4]. BXH normalarının müəyyən hissəsinin dövlətdaxili qanunvericiliklə müəyyən olunması, onun milli hüquq sahəsi hesab olunması kimi yanlış fikir yaratmamalıdır. Çünki bu normalar forma etibarlı ilə millidir, onların hüquqi məzmununu beynəlxalq xarakter kəsb edən münasibətlərin tənzim edilməsi üzrə müəyyən iradə təşkil edir. Bu baxımdan AR-in BXH qanunvericiliyini onun milli qanunvericiliyindən fərqləndirmək lazımdır. Sırf milli münasibətlərin tənzimlənməsinə xidmət edən daxili qanunvericilikdən fərqli olaraq BXH qanunvericiliyinin məqsədi iqtisadi, elmi və mədəni sahələrdə beynəlxalq əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsinə kömək etmək, beynəlxalq xarakterli münasibətlərdə iştirak edən fiziki və hüquqi şəxslərin, o cümlədən dövlətin hüquq və mənafeələrini təmin etməkdir. Bu baxımdan BXH qanunvericiliyinin «hüquqi dövlətin xarici sektoruna mənsub olması» [9, s. 10] fikri qəbul ediləndir. Hərçənd, bu fikir heç də onu əks etdirmir ki, AR-in müəyyən etdiyi BXH qanunvericiliyi onun daxili qanunvericiliyi deyil. Forma baxımından bu dövlətin milli qanunvericiliyidir. Lakin həmin qanunvericilikdə nəzərdə tutulan hüquq normaları xüsusi olaraq beynəlxalq xarakterli (iki və daha çox milli hüquq sistemi ilə bağlı olan) münasibətləri tənzimləmək təyinatına malikdirlər.

BXH qanunvericiliyinin təyinatı başqa olsa da, AR özünün qanunlarını və inzibati qaydalarını müəyyən etməkdə müstəqildir (Helsinki Yekun aktı, I). Lakin AR bu hüququnu özünün beynəlxalq hüquq üzrə öhdəliklərinə müvafiq olaraq həyata keçirməlidir (Yekun aktı, X). Əlbəttə, bu müddəalar AR-in bütövlükdə milli qanun-

vericiliyi üçün xarakterikdir. Lakin BXH qanunvericiliyi üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Çünki yuxarıda sadalanan obyektiv amillər tələb edir ki, AR BXH qanunvericiliyini müəyyən edərkən ilk növbədə beynəlxalq hüququn ümumtanınmış prinsip və normalarını rəhbər tutmalıdır. Belə ki, fiziki və hüquqi şəxslər səviyyəsində beynəlxalq əlaqələrin tənzimlənməsi, həmin prinsip və normaların ziddinə olaraq həyata keçirilə bilməz. Bu normaların pozulması, dövlətlərin qarşılıqlı iddialarının yaranması üçün əsas ola bilər [14, s. 122-123]. Digər tərəfdən, dövlət özünün qanunvericilik sistemini birtərəfli qaydada formalaşdırarkən, münasibətdə iştirak edən xarici elementi nəzərə almaya bilməz. Hüquq münasibətində beynəlxalq xarakterin inkar edilməsi halında dövlət öz vətəndaşlarının xarici dövlətdə hüquqlarının müdafiəsi üçün təhlükə yaratmış olur [13, s. 13]. Qanunvericiliyin qeyd edilən tələbə uyğun müəyyən edilməsi həm hüquqi dövlət quruculuğu və milli maraqların müdafiəsi baxımından, həm də dövlətimizin beynəlxalq münasibətlər sistemində müsbət imic əldə etməsi baxımından xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bu baxımdan AR, «xarici elementli mülki hüquq münasibətləri» (beynəlxalq xüsusi hüquq münasibətləri) ilə bağlı məsələləri özünün daxili qanunları ilə və ya bağladığı beynəlxalq sazişlərlə həll edərkən bütün hallarda bu və ya digər formada özünün beynəlxalq əməkdaşlıq məsələsinə münasibətini müəyyən edir. Ona görə də dövlətin BXH sferasına aid qəbul etdiyi normativ aktlar onun xarici siyasətinin ifadəsidir [8, s. 48-49].

BXH qanunvericiliyinin müəyyən edilməsinə digər bir məsələ, «müasir dövrün əsas problemi olan beynəlxalq səviyyədə milli hüquq sistemlərinin yaxınlaşması (harmonizasiyası)» [12, s. 305] prosesi də təsir edir. Bu prosesdə mühüm rol oynayan amillərdən biri digər ölkələrin qanunvericilik və tətbiq təcrübəsindən istifadə edilməsidir. Məhz bu məsələdə müqayisəli hüquq mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Digər ölkələrin hüquqi təcrübəsindən istifadə olunması Rudolf İlerin qeyd etdiyi kimi, «milli mənsubiy-

yət məsələsi deyil, sadəcə məqsədamüvafıqlıq, zərurətdir» [15, s. 30]. Prosesin məqsədyönlü üsullarına resepsiyanı, hormonizasiyanı və unifikasiyanı aid etmək olar. Çox maraqlıdır ki, AR-in BXH qanunvericiliyi təcrübəsində daha çox resepsiya və hormonizasiya üsullarına üstünlük verir. Belə ki, AR digər keçmiş sosialist ölkələri kimi özünün hüquq sistemini bazar iqtisadiyyatının tələblərinə uyğunlaşdırmaq üçün resepsiyadan geniş istifadə edir. Bu cür resepsiyanın xüsusiyyəti ondadır ki, dövlət hər hansı konkret dövlətin hüququnu mənimsəmir, sadəcə qanunvericiliyi daha inkişaf etmiş dövlətlərin hüquq sistemlərinin təcrübəsi əsasında islahatlar aparır. AR-in qanunvericilik təcrübəsində bu meyl beynəlxalq müqavilələrə münasibətdə də özünü büruzə verir. Belə ki, AR bu və ya digər beynəlxalq müqavilələrdə iştirak etmədən ümumi formada konvension tənzimetməyə əsaslanan modellərdən istifadə etməklə milli normativ aktlar qəbul edir. Bunu hüquq ədəbiyyatında «dolayısı» unifikasiya adlandırırlar [3, c. 2, s. 304]. Bu formada normativ akt qəbul edilməsi nəticəsində milli hüquq sistemində ümumiləşdirilmiş, yəni müxtəlif ölkələrin qanunvericiliyində eyni olan normalar yaranır. Bu zaman AR üzərinə beynəlxalq müqavilədən irəli gələn hər hansı hüquqi öhdəliklər götürmədən, könüllü şəkildə beynəlxalq müqavilədə nəzərdə tutulan davranış nümunələrini mənimsəyir. Nəticə etibarlı ilə harmonizasiya prosesi milli hüquq sistemlərarası münasibətlərin yaranmasını şərtləndirir (11, s. 4-15).

BXH sferası üçün xarakterik olan xüsusiyyətlərdən biri də tənzimetmə mənbəyi kimi daxili qanunvericiliklə məhkəmə təcrübəsinin uzlaşdırılmasıdır. Belə ki, ənənəvi olaraq mənbə kimi normativ hüquqi aktlardan istifadə olunan kontinental hüquq sistemə aid dövlətlərdə də (Fransa, Belçika və s.) BXH sferasında məhkəmə təcrübəsindən geniş istifadə olunur. Bu onunla izah olunur ki, həmin ölkələrdə qanunverici xarici elementli mübahisələrin həllində maksimum müstəqilliyin saxlanması cəhd edir [9, s. 313]. Kontinental hüquq sistemə daxil

olan bir ölkə kimi AR-in qanunvericiliyində də bu hüquq sisteminin xüsusiyyətləri özünü göstərir. Belə ki, AR-də də qanunların təfsir edilməsi, qanunvericilikdə olan boşluqların doldurulması üçün məhkəmə təcrübəsindən istifadə edilməsi istisna edilmir. Belə ki, qanunvericinin «sıx bağlılıq» prinsipindən istifadəni (AR-in BXH haqqında 2000-ci il Qanunu, m. 25.3), eyni zamanda müxtəlif dövlətlərin qanunvericilik müddələrinin uzlaşdırılmasını (AR-in Ailə Məcəlləsi, m. 146.2; BXH haqqında Qanun, m. 25.4) və s. təsbit etməklə beynəlxalq xüsusi hüquq münasibətlərinin tənzimlənməsində hüquq tətbiq edən orqan (məhkəmə, arbitraj) üçün müəyyən fəaliyyət azadlığı müəyyən edir. AR-də məhkəmə və ya arbitraj təcrübəsi de lege lata BXH-nin mənbəyi kimi qəbul edilmir. Lakin hüquq tətbiqədən orqan (məhkəmə) üçün Ali Məhkəmənin plenum qərarlarının «qeyri-leqal» hüquq aktı [13, s. 57] olmasını nəzərə alaraq onlara qanunvericilik qaydasında rəsmi münasibət bildirilməsi zəruridir.

AR BXH qanunvericiliyinin sistemini müəyyən edərək BXH-nin normativ tərkibi ilə bağlı məsələni diqqətdən qaçırmamalıyıq. Bildiyimiz kimi BXH-nin normativ tərkibi müvafiq olaraq kollizion və maddi-hüquq normalarından, o cümlədən beynəlxalq mülki-prosessual normalardan ibarətdir. Hərçənd, hüquq ədəbiyyatında normativ tərkiblə bağlı müxtəlif fikirlər irəli sürülür. Belə ki, bir çox müəlliflər (Lunts L.A., Dmitriyeva Q.K., Fedoseyeva Q.Y və s.) beynəlxalq xüsusi münasibətlərin tənzimlənməsi üçün dövlətdaxili qanunvericiliklə müəyyən olunan maddi-hüquq normalarını kolliziya problemini aradan qaldıra bilməməsi səbəbindən BXH-un normativ tərkibinə aid etmərlər. Əksinə, müəlliflərin bir çoxu (Pereterski İ.S., Boquslavski M.M., Zvekov V.P., Anufriyeva L.P. və s.) milli qanunvericiliklə müəyyən olunan xüsusi maddi-hüquq normalarının BXH-nin normativ tərkibinə aid edilməsini təklif edirlər. L.P. Anufriyeva qeyd edir ki, milli hüquqla müəyyən edilən və təyinatı bir dövlətin hüquq qaydası çərçivəsindən kənara çıxan münasibətləri tənzim

etmək olan maddi-hüquq normaları həm kollizion norma istinad etdikdə, həmçinin bunu gözləmədən özündə daha çox imperativ davranış qaydalarını təsbit etməsi səbəbindən «birbaşa» olaraq həmin münasibətlərə tətbiq edilir [3, c. 1, s. 79]. Belə normalarda həm maddi-hüquqi göstərişlər, həm də gizli, ehtimal olunan kollizion bağlama ifadə olunur və onlar xüsusi olaraq beynəlxalq xüsusi münasibətlərin tənzimlənməsinə yönəlir və bu normaları BXH sisteminə aid etməmək mənasızdır [6, s. 84].

Fikrimizcə, ikinci qrup müəlliflərin mövqeyi ilə razılaşmaq olar. İlk olaraq qeyd etmək lazımdır ki, normaların sistemləşdirilməsində əsas meyar tənzimləmə obyektidir. Məhz bu növ maddi-hüquq normalarının tənzimləmə obyektini spesifik münasibətlər-beynəlxalq xüsusi münasibətlər təşkil edir. Təyinatına görə xüsusi maddi-hüquqi normaları milli qanunvericilikdə nəzərdə tutulan ümumi maddi hüquq normalarından fərqləndirmək lazımdır. Bu baxımdan xüsusi maddi hüquq normalarını BXH qanunvericiliyinə deyil, «*lex specialis*» normaları kimi milli hüququn müvafiq sahələrinə aid etmək» [1, s. 34] düzgün olmazdı. İkincisi, tətbiq olunma mexanizminə görə də bu normalar ümumi maddi-hüquq normalarından fərqlənir. Xüsusi maddi hüquq normaları kollizion normanın göndərişi əsasında tətbiq olunsaydı, bu fərq aradan qalxmır. Belə ki, kollizion normanın göndərişi ümumi maddi-hüquq normalarına yönəldikdə, dövlətdaxili münasibətlərin tənzimlənməsini həyata keçirən normaların, həmin göndəriş əsasında subyekt tərkibinə, məzmununa, obyektinə görə fərqli olan başqa bir münasibətə tətbiq edilməsi baş verir. Kollizion norma xüsusi maddi-hüquq normalarına istinad etdikdə isə həmin normaların təyinatında dəyişiklik baş vermir. Çünki bu istinad, məhz kollizion normanın tənzimləməyə çalışdığı münasibətlərin nizama salınması üçün müəyyən edilən və buna hazır olan normalara edilir. Üçüncüsü, belə normaların tətbiq mexanizmi müəyyən mənada onlarda nəzərdə tutulan göstərişlərin imperativliyi ilə müəyyən olunur. Məsələn, əcnəbilərə və vətəndaşlığı

olmayan şəxslərə, xarici hüquqi şəxslərə, beynəlxalq birliklərə və təşkilatlara, habelə xarici dövlətlərə icarəyə verilmiş torpaqlar onların xüsusi mülkiyyətinə verilə bilməz («Torpaq icarəsi haqqında» Qanun, m. 28) [5, h. 3, 25]. BXH-də qəbul edilən prinsipə görə tənzimlənen münasibətlə sıx bağlı olan imperativ normalar tətbiq edilməlidir (BXH haqqında Qanun, m. 5).

Beləliklə, hüquqi qüvvəsindən asılı olmayaraq beynəlxalq xüsusi münasibətlərin tənzimlənməsi üçün maddi hüquq normaları müəyyən edən normativ aktlar (məsələn, Xarici investisiyaların qorunması haqqında 1992-ci il Qanunu) AR-in BXH qanunvericiliyinə daxildir. Həmin normativ aktlarda publik xarakterli müddəaların olması heç də bu aktın və ya onun hər hansı müddəalarının BXH-yə aid edilməsini istisna etmir. Bu baxımdan «AR-in BXH qanunvericiliyi» və «beynəlxalq xüsusi münasibətlərə tətbiq edilən AR qanunvericiliyi» anlayışlarını fərqləndirmək lazımdır. Sonuncu anlayış daha genişdir və özündə AR-in BXH qanunvericiliyi ilə yanaşı, ümumi xarakterli maddi-hüquq normalarını təsbit edən və yalnız kollizion norma əsasında tətbiq edilən normativ aktları da (məsələn, Mülki Məcəllə, Ailə Məcəlləsi və s.) ehtiva edir.

BXH-nin normativ tərkibi ilə bağlı mübahisə doğuran məsələlərdən biri də beynəlxalq mülki prosessual normaların bu tərkibə aid edilməsidir. Müəlliflərin bir çoxu (Pereterski İ.S., Lunts L.A., Zvekov V.P., Dmitriyeva Q.K. və s.) beynəlxalq mülki proses məsələlərini BXH elminin sisteminə daxil etsələr də, həmin məsələlərlə bağlı normaları normativ sistemə daxil etməzlər. Bu normaların fəaliyyət sferasına BXH subyektlərinin mülki prosessual vəziyyəti, xarici hüququn məzmununun müəyyən edilməsi və tətbiqi, məhkəmə aidiyyəti, xarici məhkəmə qərarlarının və inzibati aktların tanınması və icrası, xarici arbitraj qərarlarının tanınması və icrası, xarici məhkəmə tapşırıqlarının yerinə yetirilməsi və s. məsələlər daxildir. Fikrimizcə, beynəlxalq mülki prosessual normaları milli mülki prosessual hüquqa deyil, BXH-yə aid edən müəlliflərin (Anufri-

yeva L.P, Kuznetsov M.N) mövqeyi ilə razılaşmaq lazımdır. Nəzərə alsaq ki, beynəlxalq mülki proses BXH-nin realizə formasıdır, o halda AR BXH qanunvericiliyinin “prosesual yanaşma” ideyasını qəbul etməməsi məntiqi deyildir. Əslində, BXH-nin prosesual ünsürlərlə bağlı olması ilk növbədə onun tənzimləmə obyektini ilə əlaqədardır. Belə ki, mövcud münasibətlərdə «xarici elementin olması bir-birilə qarşılıqlı əlaqədə olan maddi və prosesual nəticələr doğurur» [7, s. 38]. Çünki bir neçə hüquq qaydası ilə əlaqəli olan münasibətlərin tənzimlənməsi müəyyən prosesual hərəkətlərin edilməsini tələb edir ki, məhz bu prosesual hərəkətlər bilavasitə mövcud maddi-hüquqi münasibətin tənzimlənməsinə xidmət edir və əksər hallarda tənzimlənmənin səmərəliliyi məhz həmin prosesual hərəkətlərdən asılı olur. Məsələn, səlahiyyətli hüququn düzgün seçilməsi ilk növbədə yurisdiksiya kolliziyasının düzgün müəyyən edilməsindən asılıdır. Bu xüsusiyyət dövlətlərin qanunvericilik təcrübəsində də özünü göstərir. Belə ki, əksər dövlətlərdə (Macarıstan, Gürcüstan, İsveçrə, Türkiyə və s.) beynəlxalq mülki prosesual normalar məhz BXH qanunvericiliyində, konkret olaraq BXH haqqında qanunlarda təsbit olunur. Hətta bir çox hallarda beynəlxalq mülki prosesual normaların mülki məcəlləyə daxil edilməsinə də rast gəlinir (məsələn, Perunun MM-i (1984-cü il) [10, s. 456-558], Kvebekin MM-i (1991-ci il) [10, s. 358-364]). Bu baxımdan AR BXH qanunvericiliyinin də “prosesual yanaşma” ideyasından çıxış etməsi məqsədəuyğun olardı. Bunun üçün ilk növbədə *de lege ferenda* beynəlxalq mülki proseslə bağlı ümumi qaydaların BXH haqqında Qanuna daxil edilməsi zəruridir. *De lege lata* həmin qaydaları təsbit edən normativ hüquqi aktlar (məsələn, Beynəlxalq arbitraj haqqında 1999-cu il Qanunu, Mülki Prosesual Məcəllə və s.) BXH qanunvericiliyinə aid hesab edilir.

AR-in BXH qanunvericiliyinə aid edilən normativ aktlar içərisində kollizion normaları özündə əks etdirən normativ aktlar xüsusi yer tutur. Bu aktlara BXH haqqında Qanunu, Ailə Məcəlləsini, Ticarət Gəmiçili-

lik Məcəlləsini misal göstərmək olar. AR BXH qanunvericiliyində mərkəzi yeri BXH haqqında 2000-ci il Qanunu tutur. Çünki bu Qanunda BXH-un əsas müddəaları təsbit olunur. Müsbət cəhətlərinin olması ilə yanaşı, müəyyən çatışmazlıqlarının olması ilə xarakterizə olunan bu Qanunun təkmilləşdirilməsinə ehtiyac vardır (2, s. 105-117)

AR-in BXH qanunvericiliyinin inkişaf meyillərindən biri də tərəflərin iradə azadlığı prinsipinin «BXH-nin fundamental prinsiplərindən biri kimi» təsdiqlənməsidir [4, s. 63]. Belə ki, BXH haqqında Qanun (m.1.2) «tətbiq olunmalı hüququn tərəflərin razılığı əsasında müəyyən edilməsini» nəzərdə tutmaqla, BXH sferasında münasibətlərin xüsusi tənzimləmə metodu [56, 26], yəni münasibət tərəflərinin özlərinin müəyyən etdikləri normativ qaydalar əsasında tənzimlənməsinə (qeyri-dövlət tənzimlənməsinə) imkan verir. Eyni zamanda yeni BXH qanunvericiliyi bu metodun tətbiqi sferasını da genişləndirmişdir. İradə azadlığı prinsipinə görə tərəflər öz münasibətlərinə aid olan istənilən normativ qaydaları seçə bilərlər. Bu baxımdan AR-in BXH haqqında Qanununda «tərəflərin razılığı ilə seçilən ölkənin hüququ» ifadəsi (m. 24.1), Qanunun 1-ci maddəsində tərəflər üçün nəzərdə tutulan seçim imkanını məhdudlaşdırır. Çünki tərəflər aralarındakı münasibətlərin tənzimlənməsi üçün bu və ya digər dövlətin hüququ ilə yanaşı, qeyri-milli hüququ [5, s. 46], daha doğrusu yaradılmasında dövlətin iştirak etmədiyi normativ qaydaları da seçə bilərlər. Bu baxımdan, BXH haqqında Qanunun 24.1-ci maddəsində təsbit edilən həmin müddəa “tərəflərin razılığı ilə müəyyən edilən qaydada» və ya «tərəflərin razılığı ilə müəyyən edilən normalara uyğun» kimi ifadə olunardı.

AR-in BXH qanunvericiliyi, özündə cəmiyyətimizin hüquqi mədəniyyətini və ənənələrini birləşdirməklə yanaşı, beynəlxalq münasibətlərin vəziyyəti, AR-in xarici siyasi və iqtisadi mövqeyi, müxtəlif sferalarda beynəlxalq əməkdaşlığın inkişafı və s. kimi amillərin təsiri ilə formalaşmalıdır. Qanunverici BXH normaları müəyyən edər-

kən AR-in beynəlxalq öhdəlikləri ilə yanaşı, BXH münasibətlərinin beynəlxalq xarakterini də nəzərə almalıdır. AR-in BXH qanunvericiliyi məqsədi və məzmun baxımından sırf milli münasibətlərin tənzimlənməsinə xidmət edən milli qanunvericilikdən fərqlənir. Bu baxımdan AR-in BXH qanunvericiliyi və beynəlxalq xüsusi hüququn mənbəyi kimi AR qanunvericiliyi ifadələri bir-birindən fərqlənir. Belə ki, AR-in BXH qanunvericiliyinin sisteminə kollizion normaları, xüsusi maddi hüquq normalarını, eləcə də beynəlxalq mülki proseslə bağlı, o cümlədən beynəlxalq ticarət arbitrajı ilə bağlı məsələləri tənzimləyən prosesual normaları nəzər-

də tutan normativ aktlar daxildir. Belə aktlar ya bütövlükdə BXH normalarından ibarət ola bilər, ya da özündə müəyyən sayda BXH normaları nəzərdə tuta bilər. Sırf milli hüquq normalarını təsbit edən sonuncu normativ aktlar yalnız özündə müvafiq BXH normaları nəzərdə tutması səbəbindən BXH qanunvericiliyinə aid edilir. Bu baxımdan AR BXH qanunvericiliyinin “prosesual yanaşma” mövqeyindən çıxış etməsi məqsədəuyğun olardı. Bunun üçün ilk növbədə de lege ferenda beynəlxalq mülki proseslə bağlı ümumi qaydaların BXH haqqında Qanuna daxil edilməsi zəruridir.

İstifadə edilmiş mənbələr:

1. Beynəlxalq xüsusi hüquq. Rus dilindən tərcümə edilən: Ə.İ.Əliyev, A.A.Məhərrəmov. Bakı, Bakı Universiteti nəşriyyatı, 2007.
2. Məmmədov Ə.Q. Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında Qanun və Azərbaycan Respublikasında beynəlxalq xüsusi hüququn məcəllələşdirilməsi problemi // Azərbaycan hüquq jurnalı, 2002, №1, s. 105-117.
3. Ануфриева Л.П. Международное частное право. В 3-х т. Том 1. Общая часть: учебник. М: Издательство БЕК, 2000; Том 2. Особенная часть: Учебник. М.: БЕК, 2000.
4. Банковский А.Б. Об автономии воли сторон при выборе статута деликтного обязательства // Государство и право, 2002, № 3, с. 62-67.
5. Джудитта Кордеро Мосс. Автономия воли в практике международного коммерческого арбитража / Под ред. А.А.Рубанова. М: Норск Гидро, 1996.
6. Корчиго Е.Б., Катков Д.Б. Некоторые вопросы российской доктрины. международного частного права (МЧП) // Государство и право. 2001, №10, с.76-88.
7. Лукашук И.И. Конституция государств и международное право. М: Спарк, 1998.
8. Лунц Л.А. Курс международного частного права: в 3 т. М: Спарк, 2002.
9. Международное частное право: Современные проблемы. М: ТЕИС, 1994.
10. Международное частное право: Иностранное законодательство / Предисл. А.Л.Маковского; сост. и науч. ред. А.Н.Жильцов, А.И.Муранов. М.: Статут, 2001.
11. Рубанов А.А. Теоретические основы международного взаимодействия национальных правовых систем / Отв. ред. В.П.Мозолин М: изд-во Наука, 1984.
12. Тихомиров Ю.А. Публичное право: Учебник. М.: БЕК, 1996.
13. Федосеева Г.Ю. Международное частное право: Учебник, М: Остожье, 1999.
14. Храбсков В.Г. Проблемы соотношения международного публичного и международного частного права // Советский ежегодник международного права, 1977. М.: Наука, 1979, с.117-126.
15. Цвайгерт К., Кётц Х. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права; В 2-х Т.Т. Том I. Основы; перев. с немец. М.: Междун. отношения, 1998.
16. Чешир Дж., Норт П. Международное частное право / Перев. с англ. С.Н.Андрианова / Под ред. и со вступ. стат. М.М.Богуславского. М.: Прогресс, 1982.

Mамедов Ализаде

**Особенности развития законодательства Азербайджанской Республики
в международной частной сфере права в контексте интеграции
в международные сельскохозяйственные системы**

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается формирование и развитие законодательства в сфере международного частного права в Азербайджанской Республике. Также анализируется сущность, цель и законодательство обслуживания в сфере международного частного права и его место в системе законодательства Азербайджанской Республики. Отмечается, что, несмотря на тот факт, что нормы права, приведенные в данном законодательстве, по форме являются национальным законодательством государства, они предназначены специально для регулирования отношений международного характера. Система законодательства в сфере международного частного права, являясь частью национального законодательства, объединяет столкновения норм, материальные нормы, а также нормативные акты, связанные с международным гражданским процессом. Укрепляя принципы автономии воли и тесной связи, законодательство определяет необходимость регулирования взаимодействия национальных правовых систем.

Mammadov Alizade

**Features of development of the legislation of Azerbaijan Republic
in international private law sphere within the context of the
integration to international agricultural system**

SUMMARY

In the article it is discussed formation and legislation development in the sphere of the international private law in Azerbaijan Republic. There is analyzed the essence, purpose and the legislation maintenance in sphere of the international private law and its place in system of the legislation of Azerbaijan Republic. It is noticed, that in spite of the fact that under the form are the national legislation of the state, the rules of law provided in the given legislation, are intended specially for regulation of relations of the international character. The legislation system in sphere of the international private law, being a part of the national legislation, unites collision norms, material norms, and also the normative acts, connected with the international civil process. Fixing, principles of will autonomy and a close connection, the legislation defines necessity of regulation of interaction of national legal systems.

**Rəyçi: h.e.d. Əmir Əliyev
Təqdim edən: h.ü.f.d. Hikmət Eyvazov**

Abdullayev Fərhad Sahib oğlu,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyə Məhkəməsinin Sədri,
hüquq elmləri doktoru

İNSAN HÜQUQ VƏ AZADLIQLARININ MÜDAFİƏSİNİN KONSTITUSION MEXANİZMİ

UOT 34:342.7

Açar sözlər: insan və vətəndaş hüquq və azadlıqları, konstitusiyə nəzarəti, Konstitusiyə Məhkəməsi.

Ключевые слова: права и свободы человека и гражданина, конституционный контроль, Конституционный Суд.

Keywords: the rights and freedoms of man and citizen, the constitutional control, the Constitutional Court.

İnsan hüquqlarının getdikcə daha artıq beynəlxalq hüquqi əhəmiyyət kəsb etdiyi müasir dövrdə dövlət özünün müstəsna mənafehləri olan subyektdən kons-

titusiyə təyinatını və beynəlxalq hüquqi öhdəliklərini yerinə yetirmək üçün qanuni və zəruri müdaxilələri həyata keçirən ictimai, hüquqi münasibətlər tənzimləyicisinə çevrilmişdir. Artıq istənilən demokratik cəmiyyətin əsasını insan hüquqlarının səmərəli təminat mexanizmlərinin mövcudluğu, dövlətin əsas məqsədini insan hüquq və azadlıqlarının, cəmiyyət üzvlərinin layiqli həyat səviyyəsinin təmin olunması təşkil edir.

Belə ki, müasir dünyada insan hüquqları ümumbəşər mədəniyyətinin əsas elementi-dir. İnsan hüquqları cəmiyyətin möhkəmlənməsinə, siyasi qarşıdurmanın aradan götürülməsinə yönəlmişdir, çünki öz təbiətinə görə onlar konsensualdır və “mənim azadlığım başqalarının azadlığına zərər yetirməməlidir” prinsipinə əsaslanmışdır.

İnsan hüquqlarının təşəkkül tapması və inkişafı uzun tarixə malik olaraq bu və ya digər dövlət üçün xarakterik olan ənənə və doktrinaların mübarizəsi ilə müşahidə olunur. İnsan hüquqları ideyasının yaranmasının uzun müddətli olmasına baxmayaraq onlar yalnız demokratiya, azadlıq, ədalət, bərabərlik, insan dəyərinin tanınması prinsipləri əsasında həqiqi məna kəsb edir. Başlıca əlamətlərindən biri insan hüquqlarının aliliyi hesab olunan hüquqi dövlətlərin formalaşması bu prinsiplər əsasında mümkün olmuşdur. İnsan hüquqları yüksək mədəni dəyərlərdən biridir, çünki onlar şəxsiyyəti bütün ictimai inkişaf proseslərinin mərkəzində saxlayır, onun azadlıq və hüquq bərabərliyini müəyyənləşdirir.

Demokratiya, inkişaf, insan hüquq və azadlıqlarına hörmət bir-biri ilə üzvi surətdə bağlı olan və bir-birini şərtləndirən amillərdir. İnsan hüquqları müxtəlif iqtisadi və sosial sistemlərin, ideologiyaların və mədəniyyətlərin mövcud olduğu müasir dünyamızda insanları və cəmiyyətləri birləşdirən ən əsas meyardır. Bəşər sivilizasiyasının ən müdrik kəşflərindən sayılan insan hüquqları bu gün hamının anladığı və anlamalı olduğu əvəzsiz nailiyyətdir. İnsan hüquqlarına hörmət, insan hüquqlarının qorunması müasir dünyaya qovuşmağın əsas yoludur. İnsan hüquqlarına hörmət dövlətləri demokratik, hüquqi dövlət kimi xarakterizə edən ən mühüm amillərdən biridir.

Müasir dövrdə insanın hüquq və azadlıqları, onların təmini və səmərəli şəkildə müdafiəsi, həmçinin dövlət tərəfindən qanunvericilikdə təsbiti hər bir dövlətin və cəmiyyətin inkişafının mühüm faktoru kimi çıxış edir. İnsan hüquqları insanın təbiətinə məxsus olan hüquqlardır və onlara hörmət olunması, riayət edilməsi və müdafiəsi dövlətin ən ali vəzifəsidir.

Bu baxımdan dövlətin statusunu, fəaliyyət konsepsiyasını, gələcək prioritetlərini əks etdirən, şəxsiyyət, cəmiyyət və dövlət arasındakı münasibətlərin sivil çərçivələrini müəyyənləşdirən, insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsini təmin edən əsas sənəd qismində milli konstitusiyalar böyük əhəmiyyətə malikdir. Əsas qanunlar həm də cəmiyyət həyatının başlıca sahələrinə dövlətin müdaxiləsinin meyarlarını və yol verilən hədlərini dəqiqləşdirir, bu sahədəki dövlət siyasətinin ümumi istiqamətlərini təsbit edir.

Ötən əsrin sonlarında dünyada baş verən irimiqyaslı sosial-siyasi dəyişikliklərin nəticəsi olaraq, Azərbaycanın öz dövlət müstəqilliyini elan etməsi ölkəmizin dünya birliyinin tamhüquqlu üzvü kimi tanınmasına və yeni dünya düzümünün tələblərinə uyğun inkişafına böyük perspektivlər açdı. Bu isə, ilk növbədə, dəyişən tələblərə cavab verən siyasi sistemin və hüquq sisteminin yaradılması zərurətini ortaya çıxardı.

Bu zərurətdən doğan müstəqil Azərbaycan Respublikasının ilk milli Konstitusiyası

Azərbaycan xalqının ümummilli lideri, görkəmli dövlət xadimi, Heydər Əliyevin birbaşa rəhbərliyi ilə hazırlanaraq 12 noyabr 1995-ci il tarixdə ümumxalq səsverməsi – referendum yolu ilə qəbul edilmişdir. Milli dövlətçiliyin möhkəmləndirilməsi, Azərbaycanın dünya birliyinə inteqrasiyası baxımından çox mühüm ictimai-siyasi hadisə olmuş Konstitusiyanın qəbulu xalqımızın tarixi və mədəni ənənələrinə sadiqliyini nümayiş etdirməklə yanaşı, ölkəmizdə hüquqi dövlət və vətəndaş cəmiyyəti quruculuğu tələblərinə cavab verən dövlətçiliyin formalaşdırılması, hüquq sistemində möhkəm özülün yaradılması istiqamətində də ciddi addım olmuşdur.

Demokratiya, dövlət suverenliyi, insan və vətəndaş hüquqlarının prioriteti kimi hamılıqla qəbul edilmiş dəyərlər Konstitusiyanın təməl prinsiplərini, insan şəxsiyyətinin toxunulmazlığını, onun həyat və sağlamlığının qorunması, layiqli həyat səviyyəsinin təmini, humanist ideyaları onun başlıca mahiyyətini təşkil edir.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında müasir sivil cəmiyyətlərin inkişaf istiqamətlərini müəyyənləşdirən və konstitusiya quruluşunun əsaslarını təşkil edən ideya və dəyərlər geniş şəkildə öz əksini tapmışdır: insan şəxsiyyətinə və ləyaqətinə hörmət; dövlət hakimiyyət orqanlarının demokratik qaydada formalaşdırılması vasitəsilə xalqın hakimiyyət funksiyalarının həyata keçirilməsində iştiraki; insan hüquqlarının səmərəli müdafiəsi mexanizmlərinin mövcudluğu; siyasi sistemdə plüralizm təminatı verilməsi; sosial ədalətə nail olmaq, ümumbəşəri dəyərlərə sadiqlik, milli qanunvericiliyin beynəlxalq hüquqa uyğunlaşdırılması və sair.

Konstitusiyanın qəbulunda ötən dövr ərzində hakimiyyətin bölünməsi prinsipinin həyata keçirilməsi, müstəqil məhkəmə hakimiyyətinin formalaşdırılması, vətəndaşların konstitusiyadan irəli gələn hüquq və azadlıqlarının səmərəli təminatı və həyata keçirilməsi, əhalinin layiqli həyat səviyyəsinin təmin edilməsi istiqamətində çox ciddi addımlar atılmışdır. Ölkə həyatının bütün sahələrini əhatə etmiş genişmiqyaslı islahat-

lar öz mənbəyini məhz 1995-ci il Konstitusiyasından götürmüşdür. Konstitusiyaya normalarında müəyyən edilmiş ümumi prinsip və istiqamətlər ölkəmizdə siyasi, hüquqi, iqtisadi və digər islahatların həyata keçirilməsinə, Əsas Qanunda təsbit edilmiş dəyərləri reallaşdıran fundamental normativ bazanın – beynəlxalq standartlara cavab verən qanunvericilik sisteminin formalaşmasına şərait yaratmışdır. Aydınadır ki, dövlət hakimiyyət sistemində özünəməxsus təyinat və funksiyalara malik mühüm akt olan Konstitusiyaya hakimiyyət orqanlarının təşkili və fəaliyyət prinsiplərini, insan hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi mexanizmlərini müəyyən etməklə ali qüvvəyə malik sənəd kimi qanunvericiliyin əsasını təşkil edir. Lakin Konstitusiyanın real gücü və nüfuzu ona əməl olunmasını təmin etməkdən, eləcə də Əsas Qanunda təsbit olunmuş dəyərlərin müdafiəsinin işlək mexanizmlərinin mövcudluğundan asılıdır. Təsədüfi deyildir ki, hələ XVIII əsrdə qəbul edilmiş İnsan hüquq və azadlıqları haqqında Fransa Bəyannaməsində qeyd edilirdi ki, hüquqlardan istifadənin təmin olunmadığı və hakimiyyət bölgüsünün həyata keçirilmədiyi hər hansı cəmiyyət konstitusiyaya malik deyildir.

Dünyanın ayrı-ayrı dövlətlərində insan hüquqlarının müdafiəsinin, pozulmuş hüquqların bərpasının və insan və ya vətəndaşa dəymiş ziyanın əvəzinin ödənilməsinin müxtəlif vasitə və mexanizmləri fəaliyyət göstərir. Bu məsələlər hər bir dövlət tərəfindən öz hüquq sistemi ilə tənzimlənir və bunlar müxtəlif meyarlarla müəyyən olunur: demokratiyanın inkişaf səviyyəsi, sosial quruluşun xarakteri, tarixi ənənələri və s.

Lakin insan hüquqlarının effektiv dövlət daxili müdafiəsi üçün təkcə beynəlxalq hüququn konstitusion səviyyədə ölkənin hüquq sisteminin ayrılmaz tərkib hissəsi elan edilməsi kifayət etmir, bunun üçün həmçinin müstəqil məhkəmə sistemi yaradılmalı, hakimlərin, vəkillərin və dövlətin vəzifəli şəxslərinin peşə hazırlığı artırılmalıdır.

Məhkəmə müdafiəsi insan hüquq və azadlıqlarının təmin olunmasının müxtəlif mexanizm və vasitələrinin ən geniş yayılmış

formasındadır. Onun təyinatı yalnız «Mülki və siyasi hüquqlar haqqında» Beynəlxalq Pakt-da deyil, həmçinin İnsan hüquqları haqqında Ümumi Bəyannamədə qeyd olunur. Belə ki, Bəyannamənin 8-ci maddəsinə əsasən hər bir insan Konstitusiyaya və ya qanunla ona verilmiş əsas hüquqlarının pozulması hallarında səlahiyyətli məhkəmələr tərəfindən bu hüquqlarının səmərəli şəkildə bərpa edilməsi hüququna malikdir. Məhkəmə orqanlarının sistemi və onların fəaliyyət qaydası hər bir dövlətin hüquq sistemi ilə müəyyən olunur. Beynəlxalq hüquq isə yalnız məhkəmələrin fəaliyyətinin ayrı-ayrı normativ və prosesual məsələlərini tənzim edir. Məsələn, hər bir kəsin məhkəmə qarşısında bərabərliyi, təqsirləndirilən şəxsin müdafiəçiyə malik olmaq hüququ, pulsuz tərcüməçi xidmətindən istifadə etmək hüququ və s.

Konstitusiyanın aliliyini və bütün ölkə ərazisində onun birbaşa qüvvəsini təmin edən, bununla yanaşı hər kəsin əsas hüquq və azadlıqlarını müdafiə edən orqan kimi konstitusiyaya məhkəmələri konstitusiyalı quruluşun mövcud olduğu inkişaf etmiş müasir dövlətlərdə əsas institutlardan birinə çevrilmişdir. Hazırda səlahiyyət və fəaliyyət prosedurlarına görə fərqlənən, lakin hakimiyyətin hansı qoluna aid olmasından və necə adlandırılmasından asılı olmayaraq əsas təyinatları baxımından bir-birinə yaxın olan analogi institutlar dünyanın əksər dövlətlərində fəaliyyət göstərir.

1995-ci il 12 noyabr tarixli Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının qəbulu ilə həmin dövrdə ölkəmizin məhkəmə sistemi üçün səciyyəvi olmayan yeni institut – dövlətçilik tariximizdə ilk dəfə olaraq konstitusiyaya nəzarəti orqanının səlahiyyətlərini həyata keçirən ali konstitusiyaya ədalət mühakiməsi orqanının, yəni Konstitusiyaya Məhkəməsinin təsis olunması təsbit edilmişdir. Konstitusiyaya Məhkəməsinin yaradılması Azərbaycan Respublikasının hüquqi dövlətə bağlılığının, insan hüquq və azadlıqlarına hörmətin bariz nümunəsi kimi çıxış edir.

İnsan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarını ali dəyər kimi müəyyən edən Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası onların

təmin olunmasını dövlətin ali məqsədi elan etmişdir. Hər bir demokratik hüquqi dövlətdə olduğu kimi Azərbaycan Respublikasında da göstərilən hüquq və azadlıqlarının ən mühüm təminatlarından biri kimi məhkəmə hakimiyyəti (ədalət mühakiməsi) çıxış edir. Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən konstitusiya ədalət mühakiməsi ölkəmizdə məhkəmə hakimiyyətinin yeni fəaliyyət istiqaməti kimi nəzərdən keçirilir. Konstitusiya ədalət mühakiməsi hakimiyyət sisteminin demokratikləşdirilməsinin, insan hüquqlarının müdafiəsinin və hüququn aliliyinin təmin edilməsinin aparıcı mexanizmlərindən biri kimi çıxış edir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 125-ci maddəsinə görə məhkəmə hakimiyyəti Konstitusiya, mülki və cinayət məhkəmə icraatı vasitəsilə və qanunla nəzərdə tutulmuş digər vasitələrlə həyata keçirilir. Konstitusiyanın bu normasından görüldüyü kimi, konstitusiya icraatı konstitusiya səviyyəsində məhkəmə icraatının müstəqil və xüsusi növü kimi təsbit edilmişdir.

Konstitusiya nəzarətini həyat keçirən orqan kimi Konstitusiya Məhkəməsi Azərbaycan Respublikasının dövlət orqanları sistemində xüsusi yer tutur. Konstitusiya Məhkəməsi geniş səlahiyyətlərə malik olmaqla bu səlahiyyətlər vasitəsilə qanunvericilik sistemini tam nəzarətdə saxlayır. Bu səlahiyyətlərin bir qrupu (səlahiyyətlər bölgüsü ilə bağlı mübahisələri həll etmə) belə nəticəyə gəlməyə imkan verir ki, Konstitusiya Məhkəməsi həm də dövlət orqanları arasında arbitr rolunda çıxış edir. O, sadəcə qanunvericilik sisteminə deyil, dövlət orqanlarının səlahiyyətlərinə də təsir etmək imkanına malikdir.

Təsadüfi deyildir ki, Konstitusiya Məhkəməsinin təsis edilməsinin 5 illik yubileyi münasibəti ilə Məhkəməyə göndərdiyi müraciətində Ümummilli liderimiz Heydər Əliyev vurğulamışdır ki: «hazırda biz Konstitusiya Məhkəməsinin simasında milli dövlətçiliyimizi, Konstitusiyaya əsaslanan hüquq qaydasını, ən əsası isə insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarını həqiqətən müdafiə edən mötəbər təsisata maliklik».

Konstitusiya Məhkəməsinin əhəmiyyəti həm də onun fəaliyyətinin ölkənin Konstitusiyasının və digər qanunlarının düzgün tətbiqinin təmin edilməsinə, Əsas Qanunda təsbit olunmuş dövlətin konstitusiya quruluşunun qorunub saxlanmasına yönəlməsi ilə müəyyən olunur. Cəmiyyətdə və dövlətdə sabitliyin başlıca amili kimi çıxış edən təsisat olaraq, Konstitusiya Məhkəməsi konstitusiya nəzarəti formasında qanunvericilik sisteminə olan kolliziyaları aradan qaldırır (Konstitusiyaya zidd olan normaların qüvvədən salınması), müvafiq subyektlər arasındakı münaqişələrin (hakimiyyət orqanları arasında səlahiyyət bölgüsü ilə bağlı mübahisələrin həll edilməsi) qarşısını alır.

Əlavə olaraq, Konstitusiya Məhkəməsinin rolu sosial-siyasi maraqların hüquqa uyğunluğunu və hüdudlarını təmin etməkdən, sosial müdafiə ilə şəxsi azadlıq, ehtiyacı olanlara yardım ilə iqtisadi səmərəlilik arasında, sosial sabitlik ilə dinamik inkişaf üçün şəraitin yaradılması arasında əlverişli hüquqi balans yaratmaqdan ibarətdir.

Müasir dövrdə konstitusiya nəzarəti institutlarının fəaliyyətlərinin səmərəliliyi və məqsədyönlüüyü müraciət edən subyektlər dairəsindən əhəmiyyətli surətdə asılıdır. Məhz bu səbəbdən də konstitusiya nəzarətinin bütün subyektlərinin, o cümlədən vətəndaşların konstitusiya nəzarətini həyata keçirən orqana müraciət etmək hüququ verən konstitusiya nəzarəti modeli ən yaxşı model sayıla bilər.

Azərbaycan Respublikasında həyata keçirilən konstitusiya nəzarəti də məhz buna əsaslanır. Belə ki, 24 avqust 2002-ci il və 18 mart 2009-cu il tarixli Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında dəyişikliklər edilməsi haqqında referendum aktlarına uyğun olaraq, Konstitusiyaya bir sıra dəyişikliklər edilmişdir. Bunlar ilk növbədə, cəmiyyətimizin inkişafından doğan və Konstitusiyamızın, qanunlarımızın, bütövlükdə hüquq sisteminin təkmilləşdirilməsinə, demokratikləşdirmə proseslərinin dərinləşdirilməsinə və insan hüquqlarının daha səmərəli müdafiə edilməsinə xidmət etmiş və Əsas Qanunun çox mühüm əhəmiyyətə

malik yeni müddəalarla zənginləşməsinə səbəb olmuşdur. Bu müddəaların bir qismi məhz Konstitusiya Məhkəməsinin fəaliyyəti ilə bağlı olmuşdur.

Qeyd edək ki, 24 avqust 2002-ci il tarixli Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya dəyişikliklərinə qədər Konstitusiya Məhkəməsinin yurisdiksiyasına daxil olan məsələlərin dairəsi, habelə Məhkəməyə müraciət etmək səlahiyyətinə malik subyektlərin məhdud siyahısı ölkəmizdə konstitusiya nəzarətinin daha səmərəli səviyyədə həyata keçirilməsinə imkan vermirdi. Bu zərurətdən irəli gələrək göstərilən referendum aktına uyğun olaraq, Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (ombudsman), bütün məhkəmələr və hər kəs bilavasitə Konstitusiya Məhkəməsinə müraciət hüququ əldə etmişdir. Konstitusiya Məhkəməsinə də fərdi şikayətlər institutunun yaradılması vətəndaşların öz hüquqlarını konstitusiya ədalət mühakiməsi səviyyəsində müdafiə etmələri üçün əlavə imkanın yaradılması zərurətindən irəli gəlmişdir.

Konstitusiya Məhkəməsinə fərdi şikayətlər institutunun yaradılmasına çox böyük əhəmiyyət verən ulu öndər Heydər Əliyev bununla bağlı qeyd edirdi: «...Konstitusiya Məhkəməsinin işinin daha əhəmiyyətli və məsuliyyətli dövrü başlanır. Belə ki, vətəndaşların öz hüquqlarının müdafiəsi və bərpası üçün daha effektiv mexanizm əldə etməsi ilə yanaşı, Konstitusiya Məhkəməsi də insan hüquqları ilə əlaqədar ictimai münasibətlərin tənzimlənməsində daha fəal iştirak etmək imkanı əldə etmişdir. Ümidvar olduğumu bildirmək istərdim ki, Konstitusiya Məhkəməsi bu işin öhdəsindən layiqincə gələcək və bu da demokratik dövlətin mühüm amili olan əsas hüquq və azadlıqların təsirli müdafiəsinə şərait yaradacaqdır».

Ədalət mühakiməsi orqanı kimi Konstitusiya Məhkəməsinin əhəmiyyəti yalnız qeyd edilənlərlə bitmir. Öz qərarlarında insan hüquq və azadlıqlarının pozuntusu ilə bağlı ümumi problemlərə baxan Konstitusiya Məhkəməsinin konkret iş üzrə qərarı hüquq tətbiqedici orqanlar, o cümlədən məhkəmələr üçün hüququn mənbəyi qismində

çıxış edir. Konstitusiya nəzarəti orqanının presedenti məhkəmələrin düzgün istiqamət lənməsinə və prosesual pozuntuların qarşısının alınmasına köməklik edir. Məhkəmənin 25 yanvar 2005-ci il tarixli qərarında qeyd olunduğu kimi, «Konstitusiya Məhkəməsinin hüquqi mövqələrinin qüvvəsi onun qərarlarının hüquqi qüvvəsinə bərabər olduğundan və ümumi xarakter daşdığından, yalnız konstitusiya işinin predmetini təşkil etmiş hala deyil, hüququn mənbəyi kimi hüquq tətbiqetmə təcrübəsində rast gəlinən analogi hallara da şamil edilməlidir».

Konstitusiya Məhkəməsi qüvvədə olan qanunların və inzibati praktikanın hamılıqla qəbul olunmuş beynəlxalq hüquqi standartlara uyğunluğunun təmin edilməsi işində də mühüm rol oynayır. Məhkəmə belə uyğunlaşdırma fəaliyyətini əsasən Konstitusiyanı və qanunları şərh etmək səlahiyyəti vasitəsi ilə həyata keçirir. Bu səlahiyyətin mahiyyəti normanın konstitusion mənasını aydınlaşdırmaqla hüquq tətbiqedici orqanların və şəxslərin diqqətinə çatdırmaqdan ibarətdir. Bu zaman Konstitusiya Məhkəməsi qanuna verdiyi rəsmi şərhə həmin qanunun əvvəlki insan hüquq və azadlıqlarını əsassız məhdudlaşdıran qeyri-konstitusion qaydada tətbiqi imkanlarını aradan qaldırır. Beləliklə də, normanın tətbiqi qaydası dəqiqləşdirilməklə onun məhdudlaşdırıcı və ya genişləndirici formada olan əvvəlki qeyri-konstitusion tətbiqi təcrübəsi dəyişdirilmiş olur.

Konstitusiya Məhkəməsi eyni zamanda öz qərarlarını əsaslandırarkən, həm konkret məsələlər üzrə, həm də hüququn müxtəlif sahələri üçün ümumi olan hüquqi mövqələrini ifadə etməklə konstitusiya hüquqi doktrinanı formalaşdırır və inkişaf etdirir. Məhz normativ hüquqi aktların qanunvericilik iyerarxiyasında daha yüksəkdə duran aktlara uyğunluğunu yoxlamaq və onları bütövlükdə və ya qismən qüvvədən salmaq səlahiyyətinə malik olduğuna görə Konstitusiya Məhkəməsinə bəzən obrazlı şəkildə neqativ qanunverici də adlandırılırlar.

Nəhayət, qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi fəaliyyətə başladığı ilk dövrdən üzə-

rinə düşən vəzifələrin öhdəsindən layiqincə gəlməyə çalışmış, insan hüquq və azadlıqlarının daha səmərəli həyata keçirilməsinə imkan verən qərarları ilə qısa müddətdə ictimaiyyətin etimadını qazanmışdır. Ötən müddət ərzində Məhkəmə ümumilikdə, 251 qərar və 57 qərardad qəbul etmiş və bu qərarların böyük bir hissəsi birbaşa və ya dolayısı ilə məhz insan hüquq və azadlıqlarının həyata keçirilməsi ilə bağlı olmuşdur. Qəbul edilmiş qərarlardan 86-ı, qərardadlardan 40-ı fərdi şikayətlər, qərarlardan 48-i, qərardadlardan 3-ü Ali Məhkəmənin sorğusu, qərarlardan 26-ı, qərardadlardan 2-i Prokurorluğun sorğusu, qərarlardan 6-sı Nazirlər Kabinetinin sorğusu, qərarlardan 51-i, qərardadlardan 9-u məhkəmələrin müraciəti, qərarlardan 12-i, qərardadlardan

3-ü İnsan hüquqları üzrə müvəkkilin sorğusu, qərarlardan 2-i Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sorğusu, qərarlardan 1-i Milli Məclisin müraciəti əsasında, qərarlardan 3-ü Azərbaycan Respublikası Prezident seçkilərinin nəticələrinə dair və qərarlardan 16-sı Milli Məclisə keçirilmiş seçkilərin nəticələrinə dair qəbul edilmişdir.

Vətəndaşların fərdi şikayət institutundan fəal istifadə etmələrinin nəticəsi olaraq bu gün Konstitusiya Məhkəməsinin qəbul etdiyi qərarlar arasında fərdi şikayətlər əsasında qəbul edilmiş qərarların çəkisi daha artıqdır. Lakin son dövrlər Konstitusiya Məhkəməsinə sorğu və müraciət hüququ olan digər subyektlərdə bu hüquqlarından kifayət qədər aktiv istifadə edirlər.

İstifadə edilmiş mənbələr:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. B., 2009.
2. Əliyev Ə.İ. İnsan hüquqlarının beynəlxalq-hüquqi müdafiəsi. Dərs vəsaiti. Bakı, 2009
3. Əsgərov Z.A. Konstitusiya hüququ: Dərs vəsaiti. Bakı Dövlət Universitetinin nəşriyyatı, 2002.
4. Salmanova S.S. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının aliliyinin təmin olunmasında Konstitusiya Məhkəməsinin rolu. Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Məlumatı. 21-ci buraxılış. Bakı, 2005.
5. Salmanova S.S. Əsas hüquq və azadlıqların müdafiəsində Konstitusiya Məhkəməsinin rolu və təcrübəsi // Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Məlumatı. 29-cu buraxılış. Bakı, 2008.
6. Бондарь Р.С. Конституционный императив социальных прав // Конституционное право: восточноевропейское обозрение, 2002, №2.
7. Лазарев Л.В. Конституционная юстиция в Российской Федерации. М., 1998.

Абдуллаев Фархад

Конституционный механизм обеспечения прав и свобод человека

РЕЗЮМЕ

В статье были отражены значимость и основы института конституционного контроля, как одного из механизмов обеспечения защиты прав и свобод человека в Азербайджанской Республике.

Abdullayev Farhad

Constitutional mechanism for ensuring human rights and freedoms

SUMMARY

The article reflects the importance and constitutional foundation of the institution, as one of the mechanisms to ensure the protection of human rights and freedoms in Azerbaijan.

Rəyçi: h.e.d., prof. Mirağa Cəfərquliyev
Təqdim edən: h.e.d., prof. Həbil Qurbanov

KONSTITUSİYA MƏHKƏMƏSİNİN 15 İLLİYİNƏ HƏSR OLUNMUŞ “XXI ƏSRDƏ KONSTITUSİYA ƏDALƏT MÜHAKİMƏSİ: XÜSUSİYYƏTLƏRİ VƏ İNKİŞAF YOLLARI” MÖVZUSUNDA BEYNƏLXALQ ELMİ KONFRANS

İyul ayının 12-də Bakı şəhərində Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin və Almaniya Beynəlxalq Əməkdaşlıq Cəmiyyətinin (GİZ) birgə təşkilatçılığı ilə Konstitusiya Məhkəməsinin 15 illiyinə həsr olunmuş “XXI əsrdə Konstitusiya ədalət mühakiməsi: xüsusiyyətləri və inkişaf yolları” mövzusunda beynəlxalq elmi konfrans keçirilmişdir.

Konfransda Azərbaycanın dövlət və hökumət rəsmiləri, Milli Məclisin depu-

tatları, xarici ölkələrin konstitusiya nəzarəti orqanlarının sədr və hakimləri, beynəlxalq təşkilatların nümayəndələri iştirak etmişlər.

Tədbir zamanı Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Sədri Fərhad Abdullayev çıxış edərək tədbirin əhəmiyyətini vurğulamış, Azərbaycan Konstitusiyasının dövlət və milli hüquq sisteminə gətirdiyi mühüm yeniliklərdən, ölkəmizdə insan hüquq və azadlıqlarının

təmin olunmasında görülən işlərdən, əldə edilən uğurlardan danışmışdır. Bildirilmişdir ki, 15 il əvvəl – 1998-ci il iyulun 14-də Azərbaycanın dövlətçilik tarixində ilk dəfə olaraq Konstitusiya nəzarəti orqanı fəaliyyətə başlamışdır. Konstitusiya nəzarəti ideyası Konstitusiyanın aliliyinin və birbaşa qüvvəsinin təmin edilməsinin mühüm mexanizmlərindən biri kimi formalaşmış, müasir dövrdə isə demokratik dəyərlərin hakim olduğu hüquqi dövlətin ayrılmaz atributlarından birinə çevrilmişdir.

Eyni zamanda, Konstitusiya Məhkəməsinin Sədri Fərhad Abdullayev qeyd etmişdir ki, hüquqi mədəniyyətin mühüm ünsürlərindən biri kimi Konstitusiya ədalət mühakiməsi bütövlükdə cəmiyyətə və onun inkişafı prosesinə keyfiyyət baxımından əhəmiyyətli təsir göstərir. Hüquqi dövlətdə Konstitusiya nəzarəti orqanının fəaliyyəti vasitəsilə hüququn aliliyini təmin etmək, qanunvericilik sistemində olan kolliziyaları aradan qaldırmaq, dövlət orqanları arasında səlahiyyətlər bölgüsü ilə bağlı mübahisələri

istisnasız olaraq hüquqi vasitələrlə həll etmək, pozulmuş hüquq və azadlıqları bərpa etmək imkanı yaranır, hüququn tətbiqi praktikasında ahəngdar, məntiqi inkişaf təmin olunur, siyasi sistemin əsas subyektlərinin davranışı üzərində Konstitusiya nəzarəti həyata keçirilir.

Fərhad Abdullayev vurğulamışdır ki, ölkəmizdə konstitusionalizm ideyalarının inkişafı, Konstitusiya nəzarəti orqanının real fəaliyyətə başlaması, onun müstəqilliyinin təmin edilməsi, hakimlərinin sosial təminatının və müdafiəsinin gücləndirilməsi məhz xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyevin təşəbbüsü olaraq onun adı ilə birbaşa bağlıdır. Qeyd edilməlidir ki, Konstitusiya nəzarətinin səmərəli həyata keçirilməsi həm də bu institutun özünün təkamülünü nəzərdə tutur. Digər tərəfdən, Azərbaycanda həyata keçirilən genişmiqyaslı demokratikləşmə prosesləri, insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinin hüquqi mexanizmlərinin daha da təkmilləşdirilməsi ölkəmizin Avropaya inteqrasiyası ilə paralel getmişdir. Bütün bunlar və

Avropa Şurasına daxil olarkən Azərbaycanın üzərinə götürdüyü öhdəliklərin yerinə yetirilməsi ölkəmizdə Konstitusiya islahatlarının həyata keçirilməsini zəruri edirdi. Məhz bu zərurətdən irəli gələrək 2002-ci il avqustun 24-də keçirilmiş referendumla Konstitusiyanın mətninə bir sıra dəyişikliklər edilmiş, o cümlədən Konstitusiya Məhkəməsinə müraciət hüququna malik subyektlərin dairəsi

genişlənmiş, ombudsman, məhkəmələr və vətəndaşlar Konstitusiya Məhkəməsinə müraciət etmək hüququ əldə etmişlər. Konstitusiya Məhkəməsinin səlahiyyətlərinin genişlənməsi ilə nəticələnmiş Konstitusiya islahatları bütövlükdə dünyada gedən Konstitusiya nəzarətinin inkişafının müasir meyillərinə uyğun aparılmış, məhkəmənin fəaliyyətinin keyfiyyətə yeni mərhələyə qədəm qoy-

masına səbəb olmuş, Konstitusiya Məhkəməsinin timsalında hüquqların müdafiəsi üçün əhəmiyyətli vasitənin əldə edilməsi baxımından əlverişli zəmin yaratmışdır. Konstitusiya nəzarəti orqanlarının qarşısında duran mühüm vəzifələrdən biri də Konstitusiya ədalət mühakiməsinin müasir meyillərinin davamlı olaraq izlənməsi və öz fəaliyyətində faydalanmasıdır. Bu baxımdan Konstitusiya beynəlxalq təcrübəyə böyük diqqət yetirməklə öz qərarlarında beynəlxalq hüququn müddəalarına, eləcə də İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin presedent hüquqlarına istinad edir. İlk növbədə, qanunvericilik sisteminin ayrılmaz tərkib hissəsi kimi müvafiq beynəlxalq

xalq müqavilələrin tətbiqinin zəruriliyindən irəli gəlir. Digər tərəfdən isə bu amil daha keyfiyyətli qərarların qəbul edilməsinə, həmçinin məhkəmənin mövqeyinin zənginləşdirilməsinə və düzgün əsaslandırılmasına xidmət edir.

Ümumiyyətlə, Konstitusiya Məhkəməsinin 15 illik fəaliyyəti dövründə Konstitusiya və qanunların şərhinə dair qəbul etdiyi qərarları cəmiyyətimizdə müəyyən əhəmiyyətə malikdirlər. Belə ki, Konstitusiya Məhkəməsi Plenumu tərəfindən 247 qərardan 103-ü qanunların, ikisi isə Konstitusiyanın müxtəlif müddələrinin şərh edilməsinə dair olmuşdur. Müraciətlər əsasında isə 49 qərar və 9 qərardad qəbul edilmişdir.

Казанцева Олеся Леонидовна,

доцент кафедры трудового и экологического права и гражданского процесса юридического факультета Алтайского Государственного Университета, кандидат юридических наук

ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ОРГАНОВ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ СУБЪЕКТОВ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ И ОРГАНОВ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ: ФОРМЫ И СОДЕРЖАНИЯ

УДК 34:342.5

Key words: government authorities, local self-government, official, federal legislature, regional legislature.

Açar sözlər: dövlət hakimiyyəti orqanları, yerli özünüidarəetmə, vəzifəli şəxs, federal qanunvericilik, regional qanunvericilik.

Ключевые слова: органы государственной власти, местное самоуправление, должностное лицо, федеральное законодательство, региональное законодательство.

Развитие и функционирование местного самоуправления предусматривает тесный контакт между органами государственной власти субъектов РФ и органами местного самоуправления, согласованные действия между ними по различным вопросам. Непосредственное взаимодействие органов государственной власти субъектов РФ и органов местного самоуправления раскрывается в определенных формах. Под формами взаимодействия в отечественной конституционно-правовой науке понимается вид связи участников взаимодействия [1, с. 12]. Некоторые авторы в понятие «формы взаимодействия» включают средства, с помощью которых достигается согласованность в их деятельности [2, с. 73].

Несмотря на то, что в отечественной юридической науке уделяется внимание вопросу о формах взаимодействия органов государственной власти и органов местного самоуправления, единого понятия видов и содержания форм взаимодействия нет. В этой связи хотелось бы прежде всего поддержать мнение некоторых авторов о том, что форма взаимодействия представляет собой вид связи участников взаимодействия, основанный на принятии решений и совершении действий, направленных на достижение единой цели [3, с. 34]. В рамках взаимодействия всех уровней власти (Российской Федерации, субъектов РФ и местного самоуправления) выделяются две формы близких друг к другу отношений. При этом, если отношения Российской Федерации и ее субъектов строятся на конституционном принципе федерализма, то выстраивание отношений Российской Федерации и ее субъектов вместе взятых и каждого из них в отдельности с муниципальными образованиями (органами местного самоуправления) не получило своего «принципиального» определения. Большинство ученых считают, что отношения органов государства и органов местного самоуправления не могут быть такими же, как отношения между государственными органами Российской Федерации и ее субъектов. Однако существует мнение о распространении и на эти отношения принципа федерализма.

Существующие отличия отношений между федеральным и региональным уровнями государственной власти, отношений между государством и местным самоуправлением не позволяют распространить на них в полной мере такое понятие, как «федерализм». Автономная природа формы взаимодействия органов государственной власти и местного самоуправления более предпочтительна перед федеративной. Муниципальные образования не имеют признаков государственных образований, а органы местного самоуправления организа-

ционно обособлены от органов государственной власти в отличие от органов власти субъектов РФ, образующих с последними единую систему.

В вопросе о формах взаимодействия органов государственной власти субъектов РФ и органов местного самоуправления важное значение уделяется критериям (основаниям) классификации существующих форм взаимодействия. В зависимости от того, по чьей инициативе происходит взаимодействие органов государственной власти субъектов РФ и органов местного самоуправления, Н.И.Соломка подразделяет все формы взаимодействия на 3 группы: 1) осуществляемые по инициативе органов государственной власти субъектов РФ (нормативное регулирование деятельности органов местного самоуправления, контроль, наделение органов местного самоуправления отдельными государственными полномочиями, оказание поддержки органам местного самоуправления и пр.); 2) осуществляемые по инициативе органов местного самоуправления (законодательная инициатива, обращения в органы государственной власти и т.д.); 3) иницируемые и осуществляемые органами государственной власти и органами местного самоуправления (заключение соглашений и договоров, создание органами государственной власти структур, специализирующихся на взаимодействии с органами местного самоуправления, создание консультативных и координационных органов и т.п.) [4, с. 89].

Е.С.Шугрина выделяет в качестве основных форм взаимоотношения органов государственной власти и органов местного самоуправления: наделение органов местного самоуправления отдельными государственно-властными полномочиями; заключение договоров и соглашений; создание координационных и консультативных органов, совместных рабочих групп; реализация права законодательной инициативы в представительном органе государственной власти субъекта РФ; направление предложений

и обращений органов местного самоуправления в органы государственной власти [5, с. 333].

Взвешивая различные точки зрения, предпочтительнее выделить следующие формы взаимодействия органов государственной власти и местного самоуправления: 1) координация деятельности органов государственной власти субъектов РФ и органов местного самоуправления; 2) создание совместных координационных, консультационных, совещательных и тому подобных образований; 3) оказание методической помощи органам местного самоуправления; 4) наделение органов местного самоуправления отдельными государственными полномочиями; 5) контроль со стороны органов государственной власти за соблюдением органами местного самоуправления и должностными лицами местного самоуправления законодательства и выполнением переданных государственных полномочий; 6) организация подготовки и переподготовки муниципальных служащих и выборных лиц местного самоуправления; 7) право законодательной инициативы представительных органов местного самоуправления в законодательных (представительных) органах государственной власти субъектов РФ; 8) заключение договоров и соглашений между органами государственной власти и органами местного самоуправления в порядке, установленном законодательством; 9) разработка и принятие программ развития местного самоуправления и иных программ; 10) разрешение споров и разногласий; 11) государственная финансовая поддержка органов местного самоуправления; 12) установление и осуществление расходов, и формирование доходов органами государственной власти субъектов РФ и местного самоуправления; 13) рассмотрение обращений органов местного самоуправления и должностных лиц местного самоуправления органами государственной власти, должностными лицами субъектов РФ, к которым эти обращения направлены,

в порядке, установленном законодательством. Многие из этих форм указываются в исследованиях российских ученых [6, с. 21; 7, с. 14].

Взаимодействие органов государственной власти субъектов РФ и органов местного самоуправления регулируется Конституцией РФ, ФЗ от 6 октября 2003 года № 131-ФЗ «Об общих принципах организации местного самоуправления в Российской Федерации», иными федеральными законами, указами Президента РФ, постановлениями Правительства РФ, постановлениями (определениями) Конституционного Суда РФ, конституциями (уставами) субъектов РФ, законами субъектов РФ, а также уставами муниципальных образований.

Поскольку формы взаимодействия органов государственной власти субъектов РФ и органов местного самоуправления очень разнообразны, раскрыем содержание некоторых из них.

Особенное значение для российского федеративного государства приобретает координация деятельности органов власти разных уровней. Координация деятельности органов государственной власти субъектов РФ и местного самоуправления является одной из основных и распространенных форм взаимодействия названных органов. Координация означает согласование, сочетание, приведение в соответствие (понятий, действий, составных частей чего-либо). Она способствует решению тактических и стратегических задач местного самоуправления в русле государственной и муниципальной политики. В процессе координации создаются условия для формирования общих интересов, согласования действий. Координация осуществляется на взаимных интересах субъектов, отношения между органами государственной власти и местным самоуправлением строятся на принципах сотрудничества. При этом законодатель использует, в соответствии со ст. 9 Федерального закона от 6 октября 2003 г. № 131-ФЗ, категорию «содействие населению

в осуществлении права на местное самоуправление».

С координацией деятельности органов государственной власти субъектов РФ и органов местного самоуправления тесно связана еще одна форма взаимодействия - создание постоянно или временно действующих совместных координационных, консультационных, совещательных и других рабочих органов. Они создаются в целях согласования взаимодействия органов государственной власти с органами местного самоуправления. Названная форма прямо не предусматривается федеральными законами и не получает своего развития в них. Создание подобных органов может быть предусмотрено постановлениями Правительства РФ, правовыми актами субъектов РФ.

Государственный контроль над местным самоуправлением представляет собой самостоятельную форму взаимодействия органов государственной власти субъектов РФ и органов местного самоуправления. По объекту контроль подразделяется на контроль за соблюдением законов и контроль за осуществлением органами местного самоуправления отдельных государственных полномочий. Каждый из видов контроля имеет свою специфику, что обусловлено особенностями статуса и полномочий органов государственной власти, осуществляющих контрольную деятельность. В этой связи контроль со стороны региональных органов исполнительной власти может быть охарактеризован как административный. Однако следует иметь в виду, что Конституционный Суд Российской Федерации считает противоречащим Конституции РФ право органов государственной власти субъекта РФ отменять акты органов местного самоуправления[8].

Ст. 8 Европейской хартии местного самоуправления предусматривает, что любой административный контроль над органами местного самоуправления должен осуществляться таким образом, чтобы степень

вмешательства контролирующего органа была соразмерна значимости интересов, которые это вмешательство имеет в виду защитить [9]. Следовательно, непременным условием эффективности государственного контроля за местным самоуправлением является его адекватность.

Самой распространенной формой взаимодействия органов государственной власти субъектов РФ и местного самоуправления, закрепляемой в основных законах субъектов РФ и уставах муниципальных образований, является заключение договоров и соглашений в порядке, установленном законом субъекта РФ. Федеральное законодательство не содержит норм, прямо предписывающих такое взаимодействие. Законодательно закреплена самостоятельность государственной и муниципальной власти в определении форм реализации своих полномочий. Это дает основания полагать, что взаимодействие органов государственной власти субъектов Федерации и органов местного самоуправления возможно на основе договора. Названная форма взаимодействия часто отмечается в региональном законодательстве.

Особое место в процессе взаимодействия органов государственной власти субъектов РФ и местного самоуправления занимают принимаемые ими программы развития отдельных муниципальных образований, в том числе социально-культурного развития, инвестиционной поддержки, методической помощи органам местного самоуправления и пр.

Очевидно, что при принятии и реализации таких программ государственные органы и органы местного самоуправления формально сохраняют независимость в осуществлении возложенных на них полномочий. На это указывает, например, взаимодействие органов государственной власти субъектов РФ и местного самоуправления при долевым финансировании инвестиционных программ и проектов развития общественной инфраструктуры муници-

пальных образований, приоритетных социально значимых расходов бюджетов муниципальных образований (ст. 62 ФЗ от 6 октября 2003 года №131-ФЗ). Основные законы некоторых субъектов РФ прямо возлагают на органы государственной власти соответствующего субъекта обязанность по проведению консультаций с органами местного самоуправления, учету их предложений при разработке программ и принятии решений, затрагивающих интересы соответствующих муниципальных образований. Например, Уставы Архангельской и Брянской областей предусматривают обязательный учет органами государственной власти предложений органов местного самоуправления при разработке программ [10; 11].

В целом, анализ федерального и регионального законодательства о местном самоуправлении свидетельствует о том, что процесс формирования правовой основы взаимодействия регионального и местного уровней идет очень активно. Тем не менее, полная картина процесса взаимодействия сторон в нем не отражается. Уставы субъектов РФ не содержат в большинстве случаев каких-либо особенностей взаимодействия органов местного самоуправления с органами государственной власти субъектов РФ. Как правило, в уставах субъектов РФ находит отражение лишь договорная форма взаимодействия органов местного самоуправления с органами государственной власти субъектов РФ. Во многих уставах имеются специальные статьи, посвященные взаимодействию органов государственной власти субъектов Российской Федерации с

органами местного самоуправления и соответствующей передаче полномочий.

Принимая во внимание вышесказанное, можно сделать следующие выводы.

1. Взаимодействие всегда носит конкретный характер. В каждом конкретном случае оно проявляется через основные направления, формы и принципы взаимодействия сторон. При этом совершенствование существующих форм взаимодействия органов государственной власти субъектов РФ с органами местного самоуправления повышает эффективность их взаимодействия.

2. Федеральное и региональное законодательство не содержит понятия и системного закрепления основных форм взаимодействия органов государственной власти субъектов РФ с органами местного самоуправления. Отсутствие законодательно определенных форм на вышестоящем уровне приводит к тому, что на уровне муниципальных образований вопрос о формах взаимодействия либо не регулируется вообще, либо регулируется частично. В то же время, обеспечение баланса соблюдения свободы муниципальных образований и государственного интереса невозможно без определения форм взаимодействия органов государственной власти субъекта РФ и местного самоуправления с их четким законодательным регулированием. В связи с чем целесообразным является принятие самостоятельного федерального закона, регламентирующего понятие и содержание форм взаимодействия органов государственной власти субъекта РФ и местного самоуправления.

Использованные источники:

1. Ковешников Е.М. Государство и местное самоуправление в России: теоретико-правовые основы взаимодействия. М., 2002.
2. Бердичевский Ф.Ю. Условия эффективности взаимодействия органов следствия и милиции по уголовному делу. Проблемы повышения эффективности предварительного следствия // Тезисы научно-практической конференции. Л., 1973.
3. Карташов В.Г. Взаимодействие органов государственной власти субъекта Российской Федерации и органов местного самоуправления // Конституционное и муниципальное право. 2007, № 19.

4. Соломка Н.И. Взаимоотношения органов государственной власти субъектов Российской Федерации и органов местного самоуправления: Дис. канд. юрид. наук. Екатеринбург, 1998.
5. Шугрина Е.С. Муниципальное право Российской Федерации: учебник. М., 2007.
6. Безруков А.В. Государственная власть и местное самоуправление: проблемы соотношения и взаимодействия // Конституционное и муниципальное право. 2009. № 6.
7. Кудинов В.В. К вопросу о формах взаимодействия органов государственной власти и органов местного самоуправления по защите Государственной границы Российской Федерации // Государственная власть и местное самоуправление. 2009. №8.
8. Постановление Конституционного Суда Российской Федерации от 24 января 1997г. № 1-П "По делу о проверке конституционности Закона Удмуртской Республики от 17 апреля 1996 года "О системе органов государственной власти в Удмуртской Республике" // Российская газета. 6 февраля 1997 г.
9. Европейская хартия местного самоуправления // СЗ РФ. 1998, № 36.
10. Устав Архангельской области от 23.05.1995 (ред. от 19.11.2010) // Волна. 2001, № 13. – 3 апреля.
11. Устав Брянской области от 26.01.1996 г. № 7-з (ред. 26.01.2007 № 9-з) // Брянская неделя. 16 февраля 1996 г.

Kazantseva Olesya

Rusiya Federasiyasının subyektlərinin dövlət hakimiyyəti orqanlarının və yerli özünüidarəetmə orqanlarının qarşılıqlı əlaqəsi

XÜLASƏ

Bu məqalədə Rusiya Federasiyasının subyektlərinin dövlət hakimiyyəti orqanlarının və yerli özünüidarəetmə orqanlarının qarşılıqlı əlaqəsinin əsas formaları nəzərdən keçirilir. Müəllif belə qənaətə gəlir ki, qarşılıqlı əlaqə daim konkret xarakter daşıyır.

Kazantseva Olesya

Mutual relationship between the government authorities and local self-government authorities of the subjects of the Russian Federation

SUMMARY

The article considers main forms of the mutual relationship between the government authorities and self-government authorities of the subjects of the Russian Federation. The author comes to a conclusion that the mutual relationship has always concrete character.

**Rəyçi: h.e.d., prof. Fərhad Abdullayev
Təqdim edən: h.ü.f.d., dos. Hikmət Eyvazov**

Novruzova Anara Kamil qızı,
Azərbaycan Respublikası İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilin
(Ombudsmanın) Aparatı Protokol sektorunun baş mütəxəssisi,
Azərbaycan Respublikası Prezident yanında Dövlət İdarəçilik
Akademiyasının magistrantı

ÖLÜM CƏZASI – YAŞAMAQ HÜQUQU PRİNSİPİNƏ ZİDDİR

UOT 34:343.241.2

Açar sözlər: ölüm cəzası, yaşamaq hüququ, insan hüquqları, Avropa Konvensiyası, beynəlxalq hüququn prinsipləri.

Ключевые слова: смертная казнь, право на жизнь, права человека, Европейская конвенция, принципы международного права.

Key words: death penalty, right to life, human rights, European Convention, principles of international right.

İnsan hüquqları üzrə beynəlxalq təşkilatların «mənəvi cinayət» elan etdiyi ölüm cəzasının tətbiqinin məhdudlaşdırılması və ümumiyyətlə onun cəzalar sistemindən birdəfəlik çıxarılmasının mümkünlüyü hələ çox qədimlərdən insanları düşündürüb. Cəmiyyət üçün bir növ sipər rolunu oynayan ölüm cəzasının zəruriliyi hələ də tam sübut edilməmişdir. Əksinə tarix boyu əldə edilən təcrübə, cinayətkarlığın artması və ya azalmasında bu amansız cəzanın obyektiv təsirinin olmamasını dönə-dönə təsdiqləmiş, ölüm cəzası insan hüquq və əsas azadlıqlarının kobudcasına pozan cəza kimi qiymətləndirilmişdir. Ölüm cəzasına haqq qazandıрмаğa çalışan hökumətlərin hansı dəlil-sübutları gətirməsindən, bu tədbirin icrası üçün hansı “humanistləşdirilmiş” üsulların tətbiqindən asılı olmayaraq, ölüm cəzası problemi insan hüquqları problemi ilə qırılmaz bağlıdır. Ölüm cəzasının ləğvi uğrunda mübarizəni insan hüquqları uğrunda mübarizədən ayırmaq qeyri-mümkündür. Artıq bütün sivil dövlətlər, eləcə də Azərbaycan Respublikası hər kəsin yaşamaq hüququnu onun pozulmaz, ayrılmaz və təbii, yəni anadangəlmə hüququ kimi tanıyır.

Məlumdur ki, insan hüquqları haqqında əsas beynəlxalq-hüquqi sənədlərdə də hər bir insanın yaşamaq hüququna malik olması

təkidlə qeyd edilir. Hələ 1948-ci il dekabrın 10-da BMT Baş Məclisinin 217 (111) sayılı qətnaməsi ilə qəbul edilmiş «İnsan hüquqları haqqında Ümumi Bəyannamə»də göstərilirdi ki, «hər bir insan yaşamaq, azadlıq və şəxsi toxunulmazlıq hüququna malikdir» və «heç kəs işgəncəyə, qəddar, insanlıqdan kənar yaxud onun ləyaqətini alçaldan rəftar və cəzaya məruz qalmamalıdır». Bəyannamədə ölüm cəzasının ləğvi və ya onun tətbiqinin məhdudlaşdırılması haqqında birbaşa göstəriş olmasa da, asanca sübut edilə bilirdi ki, istənilən halda insanı həyatından məhrum edən, özü də işgəncəylə məhrum edən edam cəzası ilə bu müddələrdə olan göstəriş bir araya sığmır.

Bəyannamənin beynəlxalq sənəd statusunun olmamasına baxmayaraq, o insan hüquqları sahəsində ölkələrin can atmağa vəd etdikləri beynəlxalq standart kimi qəbul olunmuşdu. Lakin bu sənədin olduqca böyük mənəvi və ideoloji əhəmiyyəti vardı. İlk dəfə etiraf olunurdu ki, insan hüquqları universal-ümumdünya xarakteri daşıyır və bu hüquqlar daha ölkənin daxili işi sayıla bilməz. Deməli, insan hüquqları ilə bilavasitə bağlı olan və o vaxtlar demək olar bütün dünya dövlətlərində geniş tətbiq edilən ölüm cəzası milli qanunvericilik çərçivəsini aşaraq, qanuni əsaslarla ümumdünya müzakirəsinə çıxı bilərdi. Doğrudur, sonradan «İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqlarının müdafiəsi haqqında» 1950-ci il Avropa Konvensiyasının 2-ci bəndində bilavasitə ölüm cəzasından danışılırdı, lakin həmin maddənin müddəaları məcburi xarakter daşıyırdı və orada edam cəzası barədə heç bir məhdudiyət və təminatlara yer ayrılmamışdı.

Bir sözlə, 60-cı illərin ortalarına qədər dünyada elə bir məcburi beynəlxalq sənəd yox idi ki, dürüst formulə edilmiş qaydada ölüm cəzasının ləğvinə çağırılmış olsun. Bu boşluğu aradan qaldırmaq sahəsində ilk addım 1966-cı ildə atıldı. 1966-cı il dekabrın 16-da BMT Baş Məclisinin 2200 A (XXI) sayılı qətnaməsi ilə «Mülki və siyasi hüquqlar haqqında Beynəlxalq Pakt» qəbul edildi. Paktın altı bənddən ibarət olan 6-cı maddəsi «ölüm cəzasının hələ ləğv edilmədiyi

ölkələrdə» müstəqil cəza tədbirinin ləğvi barəsində məhdudiyətlər qoyur, bu sahədə insan hüquqlarının müdafiəsinə təminatlar verirdi. 1950-ci il Konvensiyasının müvafiq müddəalarından fərqli olaraq Paktın məhdudlaşdırıcı mexanizm daha geniş əhatə dairəsinə malik olması diqqəti cəlb etməyə bilməzdi. Beləliklə, 1966-cı il Paktın Avropa məkanında ölüm cəzasının tam ləğvi üçün zəmin rolunu oynamış, çox mühüm beynəlxalq hüquqi sənəd sayıla bilər.

1980-ci ildə Avropa Şurasının Parlament Assambleyası qətiyyət göstərərək, Şuranın üzv-dövlətlərini dinc dövrdə törədilən cinayətlərə görə ölüm cəzasını ləğv etməyə dəvət edən qətnamə qəbul etmiş və İnsan hüquqları üzrə 1950-ci il Avropa Konvensiyasına müvafiq düzəlişlər etmək tövsiyəsi irəli sürülmüşdür. İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqlarının müdafiəsi haqqında Avropa Konvensiyasının 6 sayılı əlavə Protokolu məhz həmin tövsiyələrin əsasında tərtib edilmişdir. Ölüm cəzasının nisbi ləğvi haqqında olan bu Protokol 1983-cü il aprelin 28-də imzalama üçün açıq elan edilmişdir. Müharibə zamanı ölüm cəzasının tətbiqinin yol verildiyi qeyd olunan Protokolun 2-ci maddəsində bu barədə deyilir: «Dövlət öz qanunvericiliyində müharibə vaxtı və ya müharibə təhlükəsi labüd olduğu dövrdə törədilən əməllərə görə ölüm cəzası nəzərdə tutula bilər; belə cəza ancaq qanunla müəyyən edilmiş hallarda və onun müddəalarına uyğun olaraq tətbiq edilə bilər. Dövlət Avropa Şurasının Baş katibinə bu qanunvericiliyin müddəaları barədə məlumat verir».

6 sayılı Protokolun önəmli cəhətlərindən biri də, oradakı müddəaların qəti səciyyə daşması və tərəddüdlərə «əl yeri» qoyulmamasıdır. Bu qətiyyət 3-cü və 4-cü maddələrdə xüsusilə konkret və dürüst ifadə edilmişdir: «Konvensiyanın 15-ci maddəsinə əsasən, bu Protokolun müddəalarından geri çəkilmək olmaz» (m.3) və «Konvensiyanın 57-ci maddəsinə əsasən, bu Protokolun müddəaları ilə bağlı qeyd-şərt edilə bilməz» (m. 4.)

Protokolun «Ərazi tətbiqi» adlanan 5-ci maddəsi məlum səbəblərə görə ölkəmiz üçün xüsusi maraq doğurur:

1. Hər bir dövlət imzalanma zamanı və ya özünün ratifikasiya, qəbul və təsdiq etmə sənədini saxlanmaya verərkən bu Protokolun tətbiq ediləcəyi ərazini, yaxud əraziləri göstərə bilər.

2. Hər bir dövlət sonradan istənilən vaxt Avropa Şurası Baş Katibinin adına ünvanlanmış bəyanatla, bu Protokolun bəyanatda göstərilən hər hansı digər əraziyə münasibətdə Protokol Baş katibin belə bəyanatı aldığı tarixdən sonrakı ayın birinci günündən etibarən qüvvəyə minir.

3. Əvvəlki iki bənd əsasında verilmiş istənilən bəyanat, belə bəyanatda göstərilmiş hər hansı əraziyə münasibətdə Baş katibə ünvanlanmış bildiriş vasitəsilə geri götürülə bilər. Geri götürülmə Baş katib tərəfindən belə bildirişin alındığı tarixdən sonrakı ayın birinci günündən etibarən qüvvəyə minir.

Azərbaycan Respublikası belə bir imkandan istifadə edərək, məlum hadisələrlə əlaqədar, «İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında» Konvensiyanın 6 sayılı Protokoluna dair aşağıdakı bəyanatı vermişdir: «Azərbaycan Respublikası bəyan edir ki, o, Ermənistan Respublikası tərəfindən işğal olunmuş ərazilər azad olunana qədər təminat vermək iqtidarında deyildir».

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, Avropa səviyyəsində ölüm cəzasının ləğvi prosesində Avropa Konvensiyasının 6-cı Protokolunun normaları müstəsna rol oynamışdı, belə ki, bu, qitəmizdə, eləcə də bütün dünyada edam cəzasının ləğvini nəzərdə tutan ilk beynəlxalq sənəd idi.

Lakin sonrakı hadisələrin gedişi göstərdi ki, sözügedən Protokolun müharibə dövründə ölüm cəzasının tətbiqinə yol verən 2-ci maddəsinin müddəaları hüquq müdafiəçilərinin əsaslı etirazlarını doğurur və insan hüquqlarının müdafiəsi ilə bağlı beynəlxalq norma və standartlarla, öz vaxtını ötmüş bu cəzaya müasir baxışın tələbləri ilə müəyyən ziddiyyətə girir. Beləliklə, daha mükəmməl sənədə ehtiyac var idi.

Bu istiqamətdə daha bir əhəmiyyətli addım 2000-ci il İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasının 50 illiyinə həsr

olunmuş konfransda atılır. Konfransın qəbul etdiyi Qətnamədə Avropa Şurasının Nazirlər Komitəsinə Konvensiyaya dair yeni əlavə protokol qəbul etmək tövsiyyə olunur. 2002-ci il Ekspert komissiyasının bütün rəy və təklifləri nəzərə alınmaqla daha mükəmməl sənəd-Avropa Konvensiyasının ölüm cəzasının bütün hallarda ləğvi üzrə 13 sayılı Protokol Avropa Şurasının üzv dövlətlərinin imzalanması üçün açıq elan edilir.

Protokolun preambulasında deyilir: «Protokolu imzalamış Avropa Şurasının üzv-dövlətləri bir daha təsdiq edirlər ki, demokratik ölkədə hər bir insanın yaşamaq hüququ ali dəyər sayılır və ölüm cəzasının ləğvi bu hüququn müdafiəsi və insana mənsub ləyaqətin tam tanınması üçün böyük önəm daşıyır». Avropa Konvensiyasının təminat verdiyi yaşamaq hüququnun müdafiəsinin gücləndirilməsi zərurəti qeyd edilir və göstərilir ki, qətiyyətlə hərəkət edərək, ölüm cəzasının ləğvi işində qəti addım atmağın vaxtı çatıb.

Məhz belə bir siyasi iradəni və qətiyyəti Azərbaycan Respublikası 1993-cü ilin iyulundan başlayaraq, ölüm cəzasını nəzərdə tutan hökmlərin heç birini icra etməməklə, yəni ölüm cəzasına məhkum olunmuş şəxslərdən 12 nəfəri əfv etmək, digər 128 nəfər barəsində isə hökmü icra etməməklə göstərmişdir.

Müstəqil Azərbaycan dövlətinin yaxın gələcək üçün qarşıya qoyduğu ən ümdə məqsədlərindən biri Avropa Şurasına tam hüquqlu üzv kimi qəbul olunmaq idi. Artıq qeyd etdiyimiz kimi, sözügedən Konvensiyanın 6 saylı əlavə Protokoluna görə iştirakçı dövlətlər yalnız müharibə və labüd müharibə təhlükəsi zamanı törədilmiş ağır cinayətə görə ölüm hökmünü tətbiq edə bilər. Üzdövlət, yaxud üzv olmaq istəyən dövlət bunu milli qanunvericilikdə əks etdirməli və bu barədə Avropa Şurasının Baş katibinə zəruri məlumat təqdim etməlidir. Yəni milli qanunvericilikdə ölüm cəzasını saxlaya-saxlaya Avropa Şurasına üzv olmaq barədə düşünməyə belə dəyməzdi.

Azərbaycanda ölüm cəzasının ləğvi probleminin həllinə ölkəmizin Avropa Şurasına qəbul olunmasından xeyli əvvəl başlanmışdı. Belə ki, ümummilli lider Heydər Əliyevin təşəbbüsü və təklifi ilə artıq 1995-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinə ölüm cəzasının tətbiq dairəsini məhdudlaşdıran bir sıra dəyişikliklər edilmişdir. Məsələn, qadınlarla əlaqədar, cinayət törədilən məqama qədər 18 yaşına çatmamış şəxslərlə əlaqədar, habelə 65 yaşından yuxarı kişilərlə əlaqədar ölüm cəzası ləğv edilmişdir. Ümumiyyətlə cinayət cəzasının bu növü Azərbaycan Respublikası CM-in 22 maddəsinin sanksiyasından çıxarılmışdı və yalnız 11 maddəsində qalmaqda idi.

Onu da qeyd edim ki, ölüm cəzasının ləğv edilməsinin hüquqi əsasları 1995-ci ildə ümumxalq referendumu ilə qəbul edilmişdir, Konstitusiyada əks olunmuşdur. Konstitusiya ilə ölüm cəzasının müstəsna cəza tədbiri kimi tam ləğv edilənədək, yalnız dövlətə, insan həyatına və sağlamlığına qarşı ağır cinayətlərə görə qanunla tətbiq olunması müəyyən edilmişdir. Beləliklə, əsas qanunda ölkəmizdə ölüm cəzasının ləğvi imkanı qabaqcadan nəzərdə tutulmuşdu.

1996-cı il mayın 31-də Milli Məclis ölüm cəzasının ləğvinə yönəldilən daha bir mühüm beynəlxalq sənəd «İşgəncələr və digər qəddar, qeyri-insani, yaxud ləyaqəti alçaldan rəftar və cəza növləri haqqında» konvensiyayı ratifikasiya etdi.

Azərbaycan Respublikasında ölüm cəzası Şərq aləmində birinci olaraq ləğv edildikdən sonra ömürlük azadlıqdan məhrumetmə

cəzası AR CM-in xüsusi hissəsi ilə nəzərdə tutulmuş bir sıra xüsusi təhlükəli dövlət cinayətlərə və şəxsiyyət əleyhinə olan ağır cinayətlərə görə təyin edilə bilər. Hazırda bu cür 9 norma mövcuddur: vətənə xəyanət; Azərbaycan Respublikasının Silahlı Qüvvələrinin və Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyində nəzərdə tutulmuş digər silahlı birləşmələrdən Azərbaycan xalqına və konstitusiyalı dövlət orqanlarına qarşı istifadə etmə (ağır nəticələrə səbəb olduqda); casusluq; terror aktı; təxribat; banditizm; qanunvericilikdə nəzərdə tutulmayan silahlı birləşmələrin və ya qrupların yaradılması (adamların həlak olmasına və ya başqa ağır nəticələrə səbəb olarsa); ağırlaşdırıcı hallarda qəsdən adam öldürmə; zorlama (xüsusi residivist tərəfindən zorlama və ya xüsusilə ağır nəticələrə səbəb olan zorlama, habelə azyaşlını zorlama).

Bütün uğurlara baxmayaraq, ölüm cəzası probleminin birdəfəlik və qəti həll edildiyini, yaxud bu cəzanın ləğvinin dönməz xarakter daşdığını düşünmək səhv olardı. Hazırda dünyanın təxminən 90 ölkəsində ölüm cəzası tətbiq edilir ki, bu da mövcud problemin nəinki həll edilmədiyini, hətta bu sahədə dünya miqyasında daha təsirli tədbirlərin həyata keçirilməsinin vacibliyini göstərir. Təkcə bunu qeyd etmək lazımdır ki, bir sıra ölkələrdə ölüm cəzasının tətbiqinin məhdudlaşdırılması deyil, genişləndirilməsi meyl izlənir.

Ölüm cəzasının ləğvinin dönməz xarakter alması üçün hər birimizin fasiləsiz səyi və təbliğatı gərəkdir.

İstifadə edilmiş mənbələr:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası Qanunu. Bakı, Qanun, 2011.
2. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi. Bakı, Qanun, 2011.
3. İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında Konvensiya. Roma, 04.11.1950.
4. İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında Konvensiyaya dair 6 sayılı Protokol, Ölüm cəzasının ləğvinə dair. Strasburq, 28.04.1983 .
5. İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında Konvensiyaya dair 13 sayılı Protokolu. Ölüm cəzasının bütün hallarda ləğvinə dair. Vilyus, 03.05.2002.

Novruzova Anara

Смертная казнь противоречит праву на жизнь**РЕЗЮМЕ**

В данной статье исследуются ограничение на применение наказания в виде смертной казни, сама суть которой противоречит Конвенции о защите прав человека и основных свобод и вероятность её единовременного изъятия из систем санкций. Особое внимание также уделено протоколам, имеющим отношение к вышеуказанной тематике.

Novruzova Anara

The death penalty contradicts right to life**SUMMARY**

The article investigates the restriction on the use of punishment in the form of death penalty, which contradicts the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, and the probability of its flat exemption from the systems of sanctions. Special attention is also paid to the Protocol, related to the above mentioned topics.

Rəyçi: h.e.d., prof. Firudin Səməndərov
Təqdim edən: h.ü.f.d. Cabir Quliyev

AZƏRBAYCAN, BAKI
AZERBAIJAN, BAKU
AZERBAIJAN, BAKU

AZƏRBAYCAN, BAKI
AZERBAIJAN, BAKU
AZERBAIJAN, BAKU

BEYNƏLXALQ ƏLAQƏLƏRİMİZ

АКАДЕМИЯ МИНИСТЕРСТВА ВНУТРЕННИХ ДЕЛ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН

Постановлением Кабинета министров Республики Таджикистан от 23 декабря 1991 года за № 372 была образована Высшая школа МВД Республики Таджикистан. Согласно постановлению Правительства Республики Таджикистан от 30 декабря 2000 года за № 519 на базе Душанбинской Высшей школы МВД РТ была образована Академия МВД Таджикистана.

Академия МВД Республики Таджикистан – высшее образовательное учреждение, находящееся в прямом подчинении Министерства внутренних дел Республики Таджикистан, являющимся его учредителем. Данная Академия сравнительно молодое специализированное учебное заведение.

За 20 лет своего существования Академия МВД выпустила более 7000 специалистов, закончивших образование по дневной форме обучения и более 4000 выпускников, закончивших Академию по очной форме обучения. За это время около 4000 сотруд-

ников органов внутренних дел прошли курсы повышения квалификации.

Обучение в Академии МВД проводится на государственном (таджикском) и русском языках. На 5 факультетах проводятся занятия по 166 предметам. Слушателям и курсантам преподаются русский и английский языки, а также персидская письменность (факультатив).

Курсанты, проживающие в общежитиях факультетов, обеспечиваются трехразовым горячим питанием.

Академия МВД вносит существенный вклад в подготовку квалифицированных специалистов в сфере правоохранительной деятельности. Профессиональная подготовка специалистов различных служб органов внутренних дел и других правоохранительных органов осуществляется Академией в условиях, максимально приближенных к реальной обстановке.

Основным видом деятельности Академии является: учебная, учебно-методиче-

ская, научно-исследовательская, воспитательная, издательская, хозяйственная и международная.

Академия МВД осуществляет подготовку специалистов по следующим направлениям:

- управленческое в сфере правопорядка;
- оперативно-розыскное;
- административно-правовое;
- следственно-криминалистическое;
- инженерно-техническое;
- командное.

В настоящее время в Академии МВД функционируют 5 факультетов, объединяющих 22 кафедры, а также 7 отделов, 9 отделений, 3 курса повышения квалификации.

Факультет № 1 был образован в соответствии с Приказом МВД Республики Таджикистан от 13.02.2001 года за № 106. Этот факультет является основным структурным подразделением Академии, на котором осуществляется подготовка руководящих кадров по специальности “Государственное и местное управление” с квалификацией “Менеджер – организатор управления в сфере правопорядка” для нужд центрального аппарата МВД, Главных Управлений внутренних дел, городских, район-

ных органов внутренних дел. Здесь также обучаются на контрактной основе сотрудники других правоохранительных органов республики.

В структуре факультета № 1 функционируют Высшие академические курсы (ВАК), на которых повышают свою квалификацию руководители разных уровней, начиная от заместителей начальников ГРОВД до заместителей начальников Управлений.

Факультет № 2, является одним из главных структурных подразделений Академии по очной форме обучения, который осуществляет свою деятельность по подготовке кадров с высшим образованием для нужд органов внутренних дел по направлениям “Следствие”, “Оперативно-розыскная деятельность”, “Административная деятельность органов внутренних дел” по специальности 240102 – «Правоведение» с квалификацией “Юрист” на базе общего образования со сроком обучения 5 лет.

Факультет № 3 осуществляет образовательный процесс по заочной форме обучения по подготовке специалистов для ОВД и на контрактной основе для других правоохранительных органов и силовых структур республики, а именно:

а) по подготовке специалистов с высшим юридическим образованием по специальности “Правовед” и квалификации “Юрист”;

б) по подготовке инженеров с высшим образованием по специальности “Пожарная безопасность”;

в) по подготовке инженеров с высшим образованием по специальности “Предупреждение и ликвидация чрезвычайных ситуаций”.

На факультете № 3 Академии МВД проходят обучение представители и других правоохранительных и силовых структур республики, в частности, Министерства юстиции, Министерства обороны, Национальной Гвардии, Комитета по чрезвычайным ситуациям, Государственного комитета национальной безопасности, Агентства по контролю за наркотиками при Президенте Республики Таджикистан, Комитета по охране государственной границы, Министерства по государственным доходам и сборам Республики Таджикистан.

На этом же факультете функционируют курсы повышения квалификации среднего начальствующего состава, в которых, согласно графику учебного плана, проходят месяч-

ную переподготовку сотрудники различных подразделений органов внутренних дел.

Факультет № 4, расположенный в г.Худжанде Согдийской области, осуществляет подготовку кадров с высшим образованием для нужд органов внутренних дел по специальности “Правовед” с квалификацией “Юрист” по направлению “Административная деятельность органов внутренних дел” на базе общего образования со сроком обучения 5 лет. Факультет также готовит кадры по специальности 021200 – «Командный состав», по которой готовятся специалисты для внутренних войск МВД Таджикистана.

Кроме того, в целях совершенствования профессиональной подготовки сотрудников органов и подразделений внутренних дел Согдийской области, Приказом МВД Республики Таджикистан от 05.08.2003 г. за № 408 на факультете функционируют курсы первоначальной подготовки, переподготовки и повышения квалификации рядового и младшего начальствующего состава органов внутренних дел УВД Согдийской области.

Факультет № 5 осуществляет подготовку кадров с высшим образованием по спе-

циальностям “Пожарная безопасность” и “Предупреждение и ликвидация чрезвычайных ситуаций” по очной форме обучения со сроком обучения 5 лет.

Для курсантов и слушателей предоставлены 14 лекционных залов, 51 учебных классов, 28 специальных классов, 7 общих и специальных библиотек, 3 строевых плаца.

Ежегодно в среднем 550-600 человек оканчивают Академию МВД по дневной и заочной формам обучения, 350-400 сотрудников проходят курсы повышения квалификации.

Профессиональное обучение в Академии сочетается с научно-исследовательской деятельностью и базируется на новейших достижениях организации борьбы с преступностью и обеспечения общественного порядка. Это обеспечивается широким привлечением к учебному и научно-исследовательскому процессу специалистов высокого класса – педагогов, ученых, практических

работников, что свидетельствует о достаточном научно-педагогическом потенциале. Среди них осуществляют деятельность доктора наук, кандидаты наук, заслуженные юристы республики, отличники образования и т.д.

Следует отметить, что с их участием осуществляется определенная работа. Так, например:

- впервые в истории страны осуществлена работа по подготовке и изданию Комментарий к Уголовному кодексу Таджикистана на таджикском языке, а также других законов РТ;

- выполняется фундаментальная научно-исследовательская работа над темой “Юридические и информационные аспекты функционирования государственно-правовой системы Республики Таджикистан”, финансируемая государственным бюджетом;

- активно оказывается помощь структурным подразделениям МВД в разработке

теоретических основ совершенствования деятельности ОВД;

– принимается участие в совершенствовании законодательства Таджикистана и других ведомственных нормативных правовых актов.

Ученые Академии МВД являются членами различных рабочих и творческих групп и Научно-консультативных Советов, как на правительственном, так и на ведомственном уровнях.

При непосредственном участии ученых Академии подготовлены новые Уголовный кодекс Республики Таджикистан (1998 г.), Кодекс исполнения уголовных наказаний (2001 г.), Закон «Об оперативно-розыскной деятельности», а также множество других законопроектов республики. Следует также отметить вклад ученых Академии в объективно-научном освещении истории таджикской милиции, которая ранее была покрыта «белыми пятнами». Огромна заслуга ученых Академии и в создании музея МВД, подготовке хронико-документальных материалов, освещающих деятельность органов внутренних дел республики.

Силами профессорско-преподавательского состава Академии выпущены множество учебников, монографий, сборников научных трудов, брошюр, научных и научно-публицистических статей, учебно-методических пособий, внесены десятки предложений по совершенствованию законов Республики Таджикистан и других ведомственных нормативных правовых актов и т.д.

Ученые Академии МВД принимают активное участие в различных международных, региональных и республиканских конференциях, симпозиумах, семинарах, проходящих как в самой республике, так и за ее пределами (США, Германии, Китае, Индии, Венгрии, Дании, Латвии, России, Украине, Молдове, Кыргызстане, Казахстане, Грузии и т.д.).

В целях поддержания тесной связи с практическими органами, а также повышения правосознания сотрудников ОВД профессорско-преподавательский состав Академии постоянно проводит теоретическое обучение личного состава ОВД.

Академия МВД также достигла определенных результатов в области международного сотрудничества. В целях реализации решений Объединенной Коллегии МВД Российской Федерации и МВД Республики Таджикистан от 17 августа 2002 года и Протокола о сотрудничестве с Академией Управления МВД России от 16 августа 2002 г. сотрудники Академии МВД РТ в плане подготовки научно-педагогических кадров обучаются в очной и заочной адъюнктуре вышеназванного учебного заведения МВД России.

На основании Решения руководителей кадровых аппаратов МВД/Полиции государств-участников СНГ по вопросам повышения квалификации сотрудников ОВД/Полиции, состоявшейся в г. Казани 22-25 мая 2007 г. в конце 2007 года, Академией подписан двусторонний Договор о творческом сотрудничестве с Всероссийским институтом повышения квалификации сотрудников МВД России (г. Домодедово). Кроме того, систематически осуществляется обмен учебной и научно-исследовательской информацией.

В интересах взаимовыгодного сотрудничества ВУЗов стран-участниц СНГ Академия МВД Республики Таджикистан заключила Договоры о сотрудничестве с Академией МВД Кыргызской Республики, Донецким юридическим институтом МВД Украины, Львовским университетом МВД Украины, Воронежским институтом МВД России.

Академию МВД постоянно посещают международные делегации из стран СНГ и дальнего зарубежья (США, Германия, Китай, Южная Корея, Англия, Дания, Афганистан, Финляндия и др.).

Развитию спорта в Академии уделяется пристальное и всестороннее внимание. Организация, руководство и развитие спорта в Академии возложено на кафедру “Специальной тактики и физической подготовки”. Для занятия спортом как постоянным, так и переменным составом созданы все необходимые условия, действуют 3 борцовских зала, 1 фитнес-клуб, 2 футбольных поля, 2 тира. В Академии функционируют 11 различных спортивных секций. Представители Академии принимают

активное участие во многих международных, региональных, республиканских и городских спортивных мероприятиях, в которых занимают призовые места. За два последних года курсанты Академии стали обладателями 36 кубков, более сотни медалей. За короткий срок наставниками Академии подготовлены десятки мастеров и кандидатов в мастера спорта и сотни рядников.

Академия МВД Таджикистана обладает собственным сайтом www.avkd.tj, электронной почтой karsol@mail.ru, k.lila-73@mail.ru.

Адрес Академии МВД Республики Таджикистан:

734024, г. Душанбе, ул. Восеъ, 123
тел. +(992 37) 226-60-41, 226-60-48
факс: +(992 37) 226-60-43

УЧАСТИЕ НА МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКОЙ РЕКТОРСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ, СОСТОЯВШЕЙСЯ 14-15 МАЯ 2013 ГОДА В ГОРОДЕ ДУШАНБЕ ПРИ СОВМЕСТНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ АКАДЕМИИ МВД ТАДЖИКИСТАНА И ФОНДА ГАНСА ЗАЙДЕЛЯ

14-15 мая 2013 года из Академии Полиции МВД Азербайджанской Республики на международной научно-теоретической ректорской конференции на тему “Создание действенных механизмов с учётом защиты прав человека при обеспечении глобальной безопасности в условиях современных угроз и вызовов. Адаптация системы для подготовки полицейских кадров в

соответствии с современными условиями” принимали участие заместитель начальника Академии Полиции МВД Азербайджанской Республики по боевой и служебной подготовке, полковник полиции Ильяс Исаев и старший преподаватель кафедры «Административная деятельность ОВД» Академии Полиции МВД, майор полиции Рафиг Наджафгулиев. Конференция была организована совместными усилиями Академии

МВД Таджикистана и Фонда Ганса Зайделя в столице Республики Таджикистан – городе Душанбе.

Официальную часть мероприятия вступительным словом открыл министр внутренних дел Таджикистана, генерал-лейтенант милиции Рамазан Хамроевич Рахимов.

Далее состоялись выступления и доклады руководства Академии МВД Таджикистана, Департамента международных связей Фонда Ганса Зайделя и полицейских экспертов, приглашённых Фондом.

Во второй части мероприятия начались обсуждения конференции. Здесь старший

преподаватель кафедры Административной деятельности ОВД, майор полиции Рафиг Наджафгулиев ответил на вопрос ректора Одесского Университета внутренних дел Украины, генерал-майора милиции Анатолия Ивановича Волощука о политическом экстремизме, направленном против Азербайджана. Было указано, что уже более двух веков азербайджанцы на своей исконной земле страдают от армянского экстремизма. Данное негативное явление обладает рецидивностью. С 1988 года армянский политический экстремизм начался с новым размахом. Вооружённые силы Армении оккупировали 17,3 тыс. км (20%) территории Азербайджана, в результате чего в

Азербайджане на сегодняшний день проживает один миллион беженцев и вынужденных переселенцев. Советом Безопасности ООН принято 4 резолюции, признающие факт оккупации. Но, к сожалению, Армения не соблюдает требования этих резолюций.

Далее по инициативе организаторов мероприятия состоялась экскурсия по Душанбе, ознакомление с деятельностью органов государственной власти.

В завершении конференции была озвучена декларация, принятая участниками. До сведения организаторов были донесены детали, которые необходимо учесть в данном проекте с точки зрения наших национальных интересов.

Салимов Кямил Назим оглу,

Заведующий кафедрой криминалистики и судебной экспертизы
Бакинского Государственного Университета

Бахшалиева Натаван Зохраб гызы,

Кандидат биологических наук, сотрудница кафедры Генетики и
эволюционного учения Бакинского Государственного Университета

Гаджиева Кенуль Адыгезель гызы,

Сотрудница кафедры Генетики и эволюционного учения Бакинского
Государственного Университета

НЕКОТОРЫЕ ГЕНЕТИЧЕСКИЕ МЕТОДЫ, ПРИМЕНЯЕМЫЕ В КРИМИНАЛИСТИКЕ

УДК 34:343.98.067

Açar sözlər: genetik kimlik, məhkəmə genetik ekspertiza, polimorfizm, amplifikasiya, xromosom.

Ключевые слова: генетический паспорт, судебно-генетическая экспертиза, полиморфизм, амплификация, хромосомы.

Key words: genetic passport, forensic genetic expertise, polymorphism, amplification, chromosomes.

Известно, что геном человека представлен набор из 46 хромосом – палочковидных частиц, расположенными в клеточном ядре и несущих генетическую информацию. Материальным носителем наследственной информации в хромосомах является суперскрученная

молекула ДНК, состоящая из двух комплементарных цепей дезоксирибонуклеиновой кислоты. Поскольку ДНК каждого живого организма сугубо индивидуальна, по ней легко (не в смысле процесса и технологии) определить принадлежность тех или иных улик конкретному лицу. Это конкретный биологический паспорт особи, подделать или изменить который невозможно. Практически невозможно встретить двух людей, обладающих одинаковым генетическим кодом, исключение составляют лишь только однояйцевые или гомозиготные близнецы. Т.е. каждый человек имеет свой уникальный генетический паспорт [2].

Каким же способом можно выявить эти нуклеотидные последовательности для получения идентификационного геномного паспорта личности? Имеется несколько базовых технологий молекулярно-генетического (геномного) идентификационного анализа, из которых самым распространенным является определение полиморфизма длины амплификационных фрагментов (ПДАФ) с использованием метода ферментативной амплификации молекул ДНК,

более известный как полимеразная цепная реакция (ПЦР). Этот метод используется как в решении задач молекулярной биологии и генетики, так и в практической медицине, в том числе и в судебной.

Генетические исследования или исследования ДНК можно применять в различных областях:

1. Исследования ДНК в археологии помогают в написании генетических кодов организмов, живших на Земле много веков назад;

2. Генетические исследования используются при **установлении отца ребенка**. Это помогает госучреждениям решать правовые проблемы и выявлять любые разногласия по этому вопросу;

3. Исследования ДНК могут быть использованы при **создании родословной или генеалогической диаграммы семьи**. При помощи генетических баз данных можно установить личности своих предков и других родственников. Поскольку хромосома Y передается из поколения в поколение в неизменном виде, люди могут использовать исследования ДНК в целях установления личности своих предков;

4. Пренатальная генетическая диагностика позволяет врачу установить, насколько еще не родившийся плод подвержен риску **неизлечимых заболеваний** в будущем;

5. Исследования ДНК также оказывают помощь в **раскрытии убийств и других преступлений**. Зачастую скрывающийся от следствия преступник оставляет след ДНК на месте преступления, поэтому проведенные исследования могут помочь в раскрытии преступления. В последнее время много нераскрытых секретов было раскрыто именно при помощи новейших методов исследования;

6. Исследования ДНК применяются в области здравоохранения, когда ДНК является **причиной редких или наследственных заболеваний**;

7. Генетические исследования используются с целью выявления **формы рака, существования вируса или мутировавших клеток**;

8. Исследования ДНК часто используются для **подтверждения родства (братьев и сестер)**;

9. Исследования ДНК новых разновидностей или веществ из Космоса помогает ученым и исследователям **установить происхождение разновидностей**, а также их возможную связь с известными формами жизни.

Исследование вещественных доказательств биологической природы и идентификация личности, основанные на молекулярно-генетической индивидуализации человека, достаточно широко внедряется в практику. Ключевым для судебной медицины явилась показанная в 1985 году Gill P. и соавтора возможность применения ДНК-анализа для исследования биологического материала – сухой крови и выделений из других объектов судебно-медицинской экспертизы. А в качестве доказательного этот метод впервые был использован с целью проведения судебно-медицинской экспертизы в Англии в 1989 г. Джагертом с соавторами был описан случай идентификации личности преступника методом типирования по VNTR-локусам. В небольшом городке была изнасилована и убита учительница местной школы. По требованию населения городка была проведена геномная дактилоскопия всего мужского населения репродуктивного возраста и, на основании сравнения ПДАФ-профиля спермальной фракции, выделенной в биологическом материале жертвы, и профилей ДНК исследуемых образцов крови, был выявлен преступник [5].

Судебно-медицинская экспертиза, основанная на молекулярно-генетической индивидуализации человека, имеет особенности в разделе исследовательской части и экспертного анализа.

Исследовательская часть судебно-медицинской экспертизы (исследования) включает следующие этапы:

– получение препаратов хромосомной ДНК из объектов судебно-медицинского исследования;

– ПЦР-амплификация на матрице этой ДНК;

– регистрация амплификационных сигналов;

– позиционный анализ амплификационных сигналов, установление амплификационного (ПДАФ) профиля.

Экспертный анализ включает интерпретацию результатов генотипирования, оценку индивидуализирующего значения ПДАФ-профиля и вычисления вероятности генетической идентичности объектов экспертизы или вероятности отцовства с целью разрешения вопросов, поставленных перед экспертизой.

Предметом судебно-медицинского молекулярно-генетического исследования являются объекты биологического происхождения от трупов и живых лиц, а также следы и иные вещественные доказательства, содержащие биологический материал. Источником следов биологического происхождения является тело человека, его органы. Следы могут быть образованы кровью, спермой, потом, слюной, вагинальными выделениями, мочой, калом. К ним относятся также волосы, органы и ткани человеческого организма, кости и их фрагменты.

Особенностью объектов биологического происхождения является их способность к разрушению под влиянием временных факторов и воздействием внешней среды (свет, тепло и т.д.). Процесс разрушения (в т.ч. гниения) идет достаточно быстро и затрагивает целостность самого объекта, его клеток (клетки) и даже молекул (например, белков и ДНК), делая объект непригодным для анализа любого рода. Поэтому, работа с биологическими образцами трудоемка, требует знания специфических правил их изъятия и хранения. С другой стороны, только биологические объекты из-за особенностей самой своей природы несут в себе информацию, позволяющую не только установить некую групповую принадлежность вещественных доказательств, но и идентифицировать личность, которой они оставлены (например, ДНК-анализ) [4].

Следы биологического происхождения под воздействием временного фактора, контакта с внешней средой (влажность, темпе-

ратура, солнечный свет и пр.) утрачивают видовые, групповые, индивидуализирующие, половые и иные признаки.

К техническим средствам, позволяющим выявить видимые следы биологического происхождения, а также невидимые при визуальном осмотре, относятся: лупа с подсветкой (увеличение не менее 3,5х), криминалистическая лупа; осветительные приборы (например, «Свет 500», «Свет 1000»); переносные источники ультрафиолетового излучения (например, «Флюотест S04», «Квадрат»); осветители с автономным электрическим питанием или с питанием от электрической сети (типа УК-1, ОДЦ-41 и др.) [1].

Изъятие следов биологического происхождения по возможности производится вместе с предметом-носителем или его частью и в упакованном виде направляются в лабораторию. Проводить какие-либо предварительные исследования с микрообъектами запрещается.

Для обнаружения и изъятия объектов биологического происхождения необходимы следующие инструменты, реактивы и расходные материалы:

1. Ножницы, препарироваальные иглы, два скальпеля (ножа), набор инструментов (ножовка, отвертки, стамеска, пассатижи и др.). Данные инструменты необходимы для проведения изъятия объектов биологического происхождения вместе со следовоспринимающим объектом или его частью (производства вырезок, соскобов, а также возможной на месте происшествя разборки различных предметов, на внутренних поверхностях которых могут находиться следы биологического происхождения).

2. Фонарик для отыскания и осмотра следов биологического происхождения при смешанном освещении и в косопадающем свете.

3. Два пинцета, один из которых должен быть снабжен резиновыми наконечниками. С помощью пинцета без защитных наконечников производят смывы крови, спермы на фрагменты марли; пинцет с защитными наконечниками применяется, прежде всего,

для работы с объектами волокнистой природы (резиновые наконечники на пинцете необходимы в целях недопущения повреждения волокон или волос при неосторожном сжатии их металлическими кончиками пинцета).

4. Канцелярская пленка с липким слоем, нарезанная фрагментами 10x10 см, применяется для изъятия и упаковки волос и объектов волокнистой природы. Категорически запрещается использование для изъятия волос лент с липким слоем типа «скотч», а также не рекомендуется использовать дактилоскопические пленки, так как их клейкий слой нарушает структуру волос.

5. Упакованные в чистый тубус фрагменты марли или бинта для изъятия крови, спермы в виде смывов, нарезанные по 1,5x1,5 см (для изъятия следов диаметром до 5 см²) и 3x3 см для изъятия более крупных следов. Нарезать марлю следует в перчатках во избежание ее загрязнения потожировым веществом. Не рекомендуется использовать стерильные марлю и бинт, которые обработаны специальными реагентами.

6. Пластика из оргстекла для просушивания фрагментов марли со смывами крови, спермы (рекомендуемые размеры 20x10 см), стеклограф. Не следует упаковывать влажные фрагменты марли с изъятим веществом, что может привести к утрате объектов биологического происхождения. Просушивание смывов должно проводиться на чистой сухой поверхности в целях недопущения загрязнения фрагментов марли посторонним веществом. Для этого следует иметь в чемодане чистую пластинку из оргстекла. При осмотре могут быть изъяты несколько смывов, они маркируются стеклографом на этой же пластинке. После осмотра пластинка промывается и просушивается.

7. Препараты для предварительного обнаружения крови. Рекомендуется использовать индикаторные полоски «Гемофан». Они позволяют дифференцировать следы, похожие на кровь, а также сократить объем изымаемых объектов. При отсутствии

«Гемофан»а используют 1% раствор бензидина в этаноле и 5% раствор H₂O₂.

8. Флакон с чистой водой, дозатор для воды, чистый стаканчик используются при производстве смывов. Категорически запрещается использовать воду из луж, водоемов, так как она содержит микрофлору.

9. Образец крови, высушенный на марле, используемый в качестве образца и контроля работы индикаторных пластин и других реактивов для предварительного установления наличия крови.

10. Флакон со спиртом для дезинфекции рук и инструмента крепостью не более 70 % (можно использовать водку) и вата для протирки рук и инструмента.

11. Перчатки. Их использование позволяет обезопасить лицо, проводящее осмотр от инфицирования, исключает возможность загрязнения изымаемых объектов потожировым веществом лица, проводящего осмотр.

12. Упаковочный материал (пробирки типа «эппендорф», конверты, бумага, скотч, бечевка), канцелярские принадлежности (карандаши, ручки).

Хромосомная ДНК содержится во всех клетках человека, поэтому для исследования пригодны практически любые биологические субстраты, в которых сохранен ядерный материал: кровь, буккальный соскоб, сперма, высохшие следы крови и спермы, зубы и волосы человека, отчлененные части тела и фрагменты частей тела, фрагменты скелетированных трупов, отдельные кости и т.д. В настоящий момент эксперты-генетики располагают рядом типовых протоколов получения препаратов ДНК из различных объектов – костей, мышечной ткани, волос, смешанных следов соматических (эпителиальных) и спермальных клеток при половых преступлениях (т.е. дифференциальный лизис), регламентированных стандартными операционными процедурами.

Следующий этап – постановка ПЦР с полученными образцами ДНК. Чувствительность ПЦР настолько высока, что для получения молекулярных копий (ампликона) исследуемого локуса достаточно нали-

чия в реакционной смеси 1-2 мг матричной ДНК – это 10-9 г. Специфическими компонентами реакции и амплификации в целом являются олигонуклеотидные (15-30 н.п.) праймеры. Важной характеристикой является именно их специфичность, т.е. только конкретная пара праймеров определяет, какой аллельный локус будет избирательно нарабатываться в данной ПЦР (праймеры называют молекулярно-генетическими ПДАФ-системами).

Фенол-хлороформная экстракция – классический метод выделения и очистки ДНК, включающий лизис клеточных структур, депротеинизацию и выделение водной фазы, содержащей ДНК, концентрирование и осаждение ДНК. Метод достаточно прост, обеспечивает стабильность препарата ДНК в процессе хранения, однако применим в том случае, если материала для исследования много.

Если биологического материала очень мало (волос, следов крови или спермы), существуют другие варианты экстракции ДНК. Метод с использованием хелатирующей синтетической смолы «СБеллех», который не предполагает выделение препарата ДНК в чистом виде, его получают в виде клеточного лизата, содержащего все исходные компоненты, но в инактивированной форме. Метод с использованием нуклеосорбента, где в результате химикотемпературных условий из лизата ДНК сорбируется на гранулы сорбента, а затем смывается буферным раствором. Оба этих подхода достаточно просты и не требуют много времени, но их надежность, а также качество и стабильность полученных препаратов ДНК намного ниже, чем у фенольно-хлороформной экстракции.

Практически невозможно выделить ДНК из биологических объектов, обнаруженных на изделиях из натуральной кожи или дерева. Деградированное состояние ДНК, выделенной из объекта, может повлечь за собой преимущественную амплификацию, ведущую к несбалансированности аллельных сигналов у гетерозиготы или полному

«выпадению» фрагмента, что, в свою очередь, может привести к прочтению ложного генотипа.

Несмотря на высокий потенциал, производство судебно-генетической экспертизы и использование ее результатов в современных условиях затруднено. В первую очередь, это связано с высокой стоимостью исследования. Анализ практики показывает, что трудности в этой сфере экспертной деятельности вызваны еще и отсутствием осведомленности у работников следственных и оперативных служб о возможностях исследования ДНК.

Экспертиза вещественных доказательств биологического происхождения относится к числу экспертиз, назначаемых по делам о наиболее тяжких преступлениях против личности – убийствах, половых преступлениях, нанесении телесных повреждений. Результаты исследования крови, выделений и других биологических объектов нередко оказываются решающими при определении причастности лица к совершенному преступлению, выяснении обстоятельств и места происшествя, определении орудия преступления. Молекулярная генетика на службе судебно-медицинской экспертизы стала на пути преступности. Она не оставляет безнаказанными опасные преступления против жизни и здоровья человека и одновременно не позволяет обвинить ложно указанного подозреваемого. Наука постоянно развивается, на смену и биологическим, и молекулярно-генетическим исследованиям придут более современные и высокотехнологические возможности. И это замечательно, но все исследования должны существовать сообща, дополняя и “уважая” друг друга, чтобы развивать судебную медицину в целом [3].

Таковы некоторые вопросы применения генетических методов при расследовании преступлений. Дальнейшее исследование данных вопросов и их внедрение в практику будет бесспорно способствовать совершенствованию расследования преступлений.

Использованные источники:

1. Справочник следователя. Осмотр места происшествия. М.: Цокр мвд россии, 2010. 304 с. Руководитель авторского коллектива доктор юридических наук, профессор, Заслуженный юрист Российской Федерации, главный научный сотрудник ФГУ «ВНИИ МВД России».
2. <http://www.sudmed.ru/gjenjetichjeskaja-ekspjertiza-v-ugolovnom-djelje.php>
3. Кильдеева Е. А. К вопросу о взаимоотношениях судебно-медицинской биологии и молекулярной генетики // Проблемы экспертизы в медицине. 2008, № 30-2, с. 31-32.
4. Исаева Л.М. , Сурыгина Н.А. Методические рекомендации по использованию следов биологического происхождения в расследовании преступлений. 2012.
5. Савостина Е.П., Арсентьева Л.А. Стратегия методических подходов в производстве судебно-медицинских молекулярно-генетических экспертиз // Проблемы экспертизы в медицине. 2011. № 43-44-3-4, с. 22-26.

Səlimov Kamil
Baxşəliyeva Natavan
Hacıyeva Könül

Kriminalistika sahəsində istifadə olunan bəzi genetik üsullar**XÜLASƏ**

Müasir istintaq üsulları, hətta ən mürəkkəb və qeyri-aşkar cinayətlər aşkara çıxarmağa imkan yaradır. Bu məsələdə əsas yeri genetik ekspertiza tutur. Əksər hallarda genetika ölümlə nəticələnən ağır cinayətlərin açılmasında, eləcə də zorlanma hadisələrinin aşkarlanmasında bu elm sahəsində ekspert məsləhətinə ehtiyac duyur.

Salimov Kamil
Bakhshaliyeva Natavan
Hajiyeva Konul

Some genetic methods, being used in criminalistics**SUMMARY**

Modern methods of investigation allow solving even most complicated and non-obvious crimes. In this issue, special merits belong to genetic examination. Most often, genetics is used in murder investigation; rape cases are also often addressed to expert advices from this field of science.

Rəyçi: h.e.d., prof. Mirağa Cəfərquliyev
Təqdim edən: h.e.d., prof. Habil Qurbanov

Əliyev Nazim Tələt oğlu,

Azərbaycan Respublikası DİN-in Polis Akademiyasının rəisi,
polis general-mayoru, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru
naliyev10@mail.ru

CİNAYƏTKARLIĞIN PROQNOZLAŞDIRILMASININ NƏZƏRİ ƏSASLARI

UOT 34:343.9.018.3

Açar sözlər: cinayətkarlıqla mübarizə, cinayətkarlığın proqnozlaşdırılması, kriminoloji proqnozlaşdırma, sosial və kriminogen şərait.

Ключевые слова: борьба с преступностью, прогнозирование преступности, криминологическое прогнозирование, социальная и криминогенная обстановка.

Key words: fight against criminality, crime forecasting, criminal forecasting, social and criminogenic situation.

Cinayətkarlıqla mübarizə sahəsində mövcud problemlərin mürəkkəbliyi, cinayətkarlığın müxtəlif təzahürlərinin doğurduğu proseslərin və hadisələrin dinamizmi, bu sosial-hüquqi hadisənin meyillərinin, gələcəkdə onun vəziyyətində, struktur və dinamikasında baş verəcək dəyişikliklərin proqnozlaşdırılmasının aktuallığını və elmi-təcrübi əhəmiyyətini şərtləndirir. Bunsuz cinayətkarlıqla mübarizə sahəsində qarşıda duran məqsəd və vəzifələrin, onların ardıcılığının müəyyən olunmasında dəqiqliyə və çevikliyə nail olmaq, sosial və kriminoloji qarşısılınma tədbirlərinin, cinayət-hüquqi təsirin zəruri və optimal həcmi və intensivliyini müəyyən etmək qeyri-mümkündür (17, s. 3-4).

F.M.Cavadov və Y.S.Abdullayev düzgün olaraq göstərirlər ki, sosial həyatın əsas xüsusiyyətlərindən biri də onda baş verən proseslərin qeyri-bircins və dinamik xarakteridir. Buna görə də hadisənin hansı istiqamətdə inkişaf edəcəyi, hansı qüvvələrin buna kömək edəcəyi və ya mane olacağı barədə proqnozlar böyük əhəmiyyət kəsb edir. Deyilənlər eyni dərəcədə sosial-hüquqi hadisələr sırasında mürəkkəbliyi ilə yanaşı, həm də olduqca təhlükəsizliyi ilə səciyyələnən cinayətkarlığa da aiddir. Məhz buna görə də bu neqativ sosial-hüquqi hadisənin gələcək meyillərinin, gələcəkdə baş verə biləcək dəyişikliklərin və nəticələrinin öncədən gör-

mək üçün kriminoloji proqnozların verilməsinə zərurət yaranır (1, s. 3).

Vətəndaşlarının, sosial institutların və bütünlükdə cəmiyyətin cinayətkar qəsdlərdən müdafiəsini təmin etmək iqtidarında olan hüquqi, demoktarik və dünyəvi dövlətin qurulması gələcək inkişaf perspektivləri haqqında aydın və əsaslı təsəvvürlər olmadan mümkün deyildir. Bunlar isə ilk növbədə iqtisadi, sosial, siyasi və digər proseslərin və hadisələrin proqnozlaşdırılması ilə təmin olunur. Bu tədbirlər kontekstində mühüm yeri kriminoloji proqnozlaşdırma tutur.

Müasir şəraitlərdə «gələcəyi görmək» bacarığı, cəmiyyət üçün əlverişsiz, arzuolunmaz istiqamətdə hadisələrin inkişafını qabaqlamaq, kriminal vəziyyətin inkişafını əvvəlcədən görmək xüsusilə mühüm əhəmiyyət daşıyır. Bu, son illərdə cinayətkarlığın, o cümlədən regional cinayətkarlığın kəmiyyət-keyfiyyət parametrlərində, bu sosial-hüquqi hadisənin struktur və dinamikasında bir sıra təhlükəli meyillərin yaranması ilə şərtlənmişdir (5, s. 3-4; 6, s. 3-10).

Sosial və kriminogen şəraitin mürəkkəbləşməsi, cəmiyyətdə təşəkkül tapmış sabitliyi pozan yeni amillərin meydana gələrək inkişafı, yaranması mümkün olan kriminogen vəziyyətlərin və onların neqativ nəticələrinin proqnozları əsasında cinayətkarlıqla mübarizə sahəsində elmi cəhətdən əsaslandırılmış qərarların qəbulunu, gələcəyə istiqamətlənmiş ümumrespublika və regional miqyaslı proqramların işlənilib hazırlanmasını tələb edir. Mövcud kriminogen şərait hüquq-mühafizə orqanlarının cinayətkarlıqla mübarizə üzrə fəaliyyətində elmi cəhətdən əsaslandırılmış ən müasir üsul və metodların tətbiqini, yaranmış problemlərin həllinə adekvat yanaşmaların işlənilib hazırlanmasını tələb edir. Kriminoloji proqnozlaşdırma – belə yanaşmalardandır (6, s. 3-5).

Kriminoloji proqnozlaşdırma diqqət ildən-ildən artmaqdadır. Çünki proqnoz hüquq-mühafizə və hüquqtətbiqi fəaliyyətin strategiyasını, ümumsosial hadisələrin ümumi və regional meyillərinin və qanunauyğunluqlarının analizi əsasında cinayətkarlığın

profilaktikasının əsas istiqamətlərini və prioritetlərini müəyyən etməyə imkan verir. Bundan başqa, proqnoz qüvvə və vasitələrin zəruri manevrini həyata keçirməyə, ümumsosial və xüsusi kriminoloji profilaktik tədbirlərin balanslaşdırılmış kompleksini formalaşdırmağa, cinayətkarlıqla mübarizəni həyata keçirən subyektlərin hüquqlarının və vəzifələrinin həcmi müəyyən etməyə şərait yaradır. Başqa sözlə, proqnoz elmi cəhətdən əsaslandırılmış planların, məqsədli və kompleks proqramların hazırlanmasının əsasını təşkil etməklə cinayətkarlığın qarşısının alınması sahəsində ən optimal qərarların qəbulunun ilkin şərti kimi çıxış edir. Proqnozlaşdırma sosial, iqtisadi, siyasi, hüquqi və digər sahələrdə bütün səbəbnəticə kompleksi nəzərə alınmaqla bütün tamlıq və ziddiyyətliyində hər bir regionun gələcək sosial inkişafını görməyə imkan verir (4, s. 16-18).

Kriminoloji proqnoz cinayətkarlığın vəziyyətinə və strukturuna gələcəkdə aktiv təsir üçün zəruri şərtlər yaradır. Məhz buna görə də proqnozlaşdırma kriminoloji planlaşdırmanın (xüsusən də perspektiv) təkmilləşdirilməsinin əhəmiyyətli amilinə çevrilməklə, planlaşdırma elmilik, obyektivlik, əsaslılıq kimi keyfiyyətə yeni cəhətlər gətirir (4, s.11-13).

Əksinə, cinayətkarlığın gələcək vəziyyəti, onun struktur və dinamikasını, sosial-iqtisadi və digər xarakterli şəraitlərdən irəli gələn səbəbiyyət kompleksini adekvat əks etdirən kriminoloji proqnozlaşdırmanın aparılmaması cinayətkarlıqla mübarizəni strateji baxımdan zəiflədir, cinayətkarlıq və onun ən təhlükəli növləri və formaları ilə effektiv mübarizəni təşkil etməyə imkan vermir.

Bununla bağlı V.V.Luneyev yazır: «Proqnostik nəticələr, gələcəkdə baş verəcək hadisələrə əvvəlcədən hazır olmağa, qüvvə və vasitələrin rəşional paylanmasını təşkil etməyə, optimal qərarlar qəbul etməyə, fəaliyyəti düzgün planlaşdırmağa və son nəticədə qarşıya qoyulmuş vəzifələrin yerinə yetirilməsini təmin etməyə imkan verir. Krimino-

loji proqnozlaşdırma da bu baxımdan nəzərdən keçirilməlidir» (13, s. 249).

Cinayətkarlığın proqnozlaşdırılması problemi ilə bağlı tədqiqatların aktuallığı həmçinin təcrübənin tələbatları ilə də şərtlənmişdir. Cinayətkarlığın proqnoz xarakteristikalarında səhvlər az olduqca hüquq-mühafizə strukturları daha rəşional qurula, onların fəaliyyəti daha səmərəli həyata keçirilə, cinayətkarlıqla mübarizəyə istiqamətlənən qüvvə və vasitələrin həcmi daha dəqiq müəyyən oluna bilər. Ona görə də kriminoloji proqnozlaşdırma cinayətkarlığın analizində, bu hadisəyə qarşıdurma üzrə qərarların işlənilib hazırlanması və qəbulunda ən mühüm rollardan biri ayrılmalıdır (9, s. 5-6). İqtisadi və siyasi cəhətdən inkişaf etmiş xarici ölkələrin təcrübəsi sübut etmişdir ki, idarəetmə prosesində effektiv proqnozlaşdırma sistemi olmadan inkişaf mümkün deyildir.

S.M.İnşakovun fikrincə, proqnoz bu və ya digər hadisənin gələcək vəziyyətinin və digər xarakteristikalarının modelidir. Proqnozlaşdırma – proqnozların formalaşdırılması üzrə fəaliyyətdir. Proqnozlaşdırmanın əsasında müəyyən hadisələrin bu və ya digər şəraitlərdə (şərtlərdə) inkişaf qanunauyğunluqlarının öyrənilməsi durur. Bu qanunauyğunluqlar əsasında, perspektivdə yaranaçaq şəraitlərin (şərtlərin) xarakterini bilərək (proqnozlaşdıraraq), müəyyən hadisənin inkişafının (dəyişməsinin) xarakterini proqnozlaşdırmaq mümkündür (8, s. 125).

A.Jeludkov hesab edir ki, «kriminoloji proqnoz – müəyyən zaman dövründə cinayətkarlığın gələcək vəziyyəti (səviyyə, struktur və dinamikası) və onun determinantları, cinayətkarlığın profilaktikası imkanları və ona digər təsir vasitələri haqqında ehtimal olunan mülahizələrdir» (7, s. 59).

N.F.Kuznetsova kriminoloji proqnozun sosial öncəgörmənin bir növü olduğunu və onun metodoloji əsaslarının sosiologiya və politologiya tərəfindən işlənilib hazırlandığını qeyd edərək bu növ proqnozların çoxvariəntli olduğunu göstərir (14, s. 216).

M.P.Kleymenov yazır: «Kriminoloji proqnozlaşdırma – elmi metodlardan və prose-

durlardan istifadə etmək əsasında gələcək kriminoloji şərait (vəziyyət) haqqında informasiyanın mütəmadi olaraq əldə edilməsidir (alınmasıdır)» (15, s. 467). V.V.Orexovun qeyd etdiyi kimi, cinayətkarlığın proqnozu – ilk növbədə təcrübənin ehtiyacları üçün informasiyadır və bu informasiya əsasında mövcud qüvvə və vasitələr nəzərə alınmaqla gələcəkdə cinayətkarlıqla mübarizə imkanları müəyyən edilir və qiymətləndirilir. Proqnozlar həmçinin qanunvericiliyin inkişaf perspektivlərinin müəyyən edilməsi zamanı da əhəmiyyətlidir. Mövcud və gələcək mövqelərdən cinayətkarlığın səviyyəsini, strukturunu, dinamikasını və digər xarakteristikalarını qiymətləndirərək qanunvericilik orqanları zəruri hallarda cinayət (həmçinin cinayət-prosessual) qanunvericiliyinə dəyişikliklər edirlər ki, bunun da əsas məqsədi bu və ya digər ictimai münasibətlərin müdafiəsi üzrə ictimai tələbatların vaxtında əks etdirilməsindən ibarətdir (12, s.152).

A.P.Zrelov isə kriminoloji proqnozlaşdırma belə bir tərif verir: «kriminoloji proqnozlaşdırma – cinayətkarlığın vəziyyəti, strukturu, dinamikası və səviyyəsi haqqında informasiyanın, habelə cinayətkarlığa və bu sosial təhlükəli hadisə ilə cəmiyyətin apardıdığı mübarizənin xarakteristikasına təsir göstərə bilən məlumatların toplanması prosesidir. Kriminoloji proqnoz – cinayətkarlığın vəziyyəti, strukturu, dinamikası və səviyyəsinin, habelə cinayətkarlığa və bu sosial təhlükəli hadisə ilə cəmiyyətin apardıdığı mübarizənin xarakteristikasına təsir göstərə bilən amillərin proqnozlaşdırılmasının nəticəsidir» (10, s. 145).

Eyni zamanda, «cinayətkarlığın proqnozlaşdırılması» anlayışı, «kriminoloji proqnozlaşdırma» ilə eyniləşdirilməməlidir, çünki sonuncuya təkcə cinayətkarlığın deyil, həm də digər cəmiyyətəzidd əməllərin, həmçinin hüquq-mühafizə orqanlarının, cəza-icra sisteminin, cinayətkarlığın qarşısının alınmasında iştirak edən orqanların inkişaf meyillərinin və qanunauyğunluqlarının proqnozlaşdırılması da daxildir (11, s. 214).

V.V.Luneyev hesab edir ki, «kriminoloji proqnozlaşdırma – gələcəkdə cinayətkarlığın inkişafının əsas dəyişmələrinin və ya konkret şəxs tərəfindən yaxın gələcəkdə cinayət törətmə ehtimalı haqqında elmi öncəgörmədir» (13, s. 249). Geniş anlamda kriminoloji proqnozlaşdırmaya həmçinin kriminallaşdırmanı tələb edən yeni ictimai təhlükəli hadisələrin yaranmasının, dekriminallaşma tələb edən ayrı-ayrı cinayət növlərinin ictimai təhlükəliliyinin aradan qalxmasının proqnozlaşdırılması, cinayət-hüquq normalarının, profilaktik tədbirlərin təsirinin effektivliyinin proqnozlaşdırılması, kriminologiya elminin özünün inkişafının və onun imkanlarının proqnozlaşdırılması da aid edilə bilər (16, s. 220-221).

V.S.Çetverikov qeyd edir ki, «əgər ənənəvi definisiyaları əsas kimi götürsək, onda kriminoloji proqnoz – cinayətkarlığın vəziyyəti, səviyyəsi, strukturu və onun determinantları haqqında ehtimal mülahizələrə, ehtimal olunan dəyişmələrin kəmiyyət və keyfiyyət baxımından qiymətləndirilməsinə əsaslanır. Lakin belə anlayış, müəyyən dərəcədə birtərəflidir, çünki bu anlayışda cinayətkarlığa qarşılıqlı həyata keçirən orqanlar, habelə bu qurumların aktivliyindən asılı olaraq digər nəticələrin baş vermə imkanları nəzərə alınmır. Buradan da proq-

nozlarda müəyyən qeyri-dəqiqsizliklər və təhriflər yarana bilər» (19, s. 85).

Cinayətkarlığın proqnozu mahiyyət etibarilə cinayətkarlığın qarşısının alınması istiqamətində həyata keçirilən fəaliyyətin təşkilində baza rolunu oynamaqla, cinayətkarlıqla planlı mübarizənin mühüm mərhələsidir, çünki yalnız proqnoz əsasında cinayətkarlığa təsir göstərmə ilə bağlı qabaqcadan qərarların qəbulu məsələlərinin həlli, həmçinin cinayətkarlıqla mübarizə üzrə tədbirləri reallaşdıran orqanlar sisteminin inkişafı istiqamətlərinin düzgün müəyyən edilməsi mümkündür.

Məntiqi cəhətdən əsaslı, strukturlu və nəticəvi prosesi olması üçün cinayətkarlığın proqnozlaşdırılması məqsədyönlülük, komplekslik, perspektivlik, sistemlilik, fasiləsizlik, iyerarxiklik, balanslaşdırılma (dayanıqlılıq) kimi prinsiplərə əsaslanmalıdır (18, s. 11-12).

Beləliklə, cinayətkarlığın proqnozlaşdırılması cinayətkarlıqla mübarizə üzrə dövlət orqanlarının fəaliyyətinin təşkili səviyyəsinin yüksəldilməsi üzrə tədbirlərin, elmi cəhətdən əsaslandırılmış strategiyanın optimal variantlarının müəyyən edilməsini, bu sosial-hüquqi hadisə ilə mübarizənin taktikasının və metodikasının işlənilməsini təmin edir (12, s. 155).

İstifadə edilmiş mənbələr:

1. Cavadov F.M., Abdullayev Y.S. Cinayətkarlığın kriminoloji proqnozlaşdırılmasının metodoloji əsasları //Məhkəmə ekspertizası, kriminalistika və kriminologiyanın aktual məsələləri. Elmi əsərlər məcmuəsi. Bakı, 2011, № 55, s.3-21.
2. Rəhimov İ.M., Həsənov E.H., Abdullayev Y.S., Cavadova F.M. Cinayətkarlıq və kibernetika. Bakı, 1995.
3. Səməndərov F.Y. Kriminologiya. Ümumi hissə. Bakı, 2003.
4. Абызов К.Р. Проблемы криминологического прогнозирования и предупреждения региональной преступности. Автореф. дис. к.ю.н. М., 2004.
5. Агеев В.В. Теоретические и организационно-правовые основы оперативно-розыскного прогнозирования. Автореф. дис. к.ю.н. М., 2008.
6. Демидов В.Н., Згадзай О.Э., Казанцев С.Я., Сафнуллин Н.Х. Криминологическое прогнозирование: анализ, методы и моделирование. Монография. Казань, 2001, с. 3-10.
7. Желудков А. Криминология (конспект лекций). М., 2002.
8. Иншаков С.М. Криминология. Учебник. М., 2000.

9. Кисилев С.Л. Теоретические основы гелиогеофизического прогнозирования преступности и чрезвычайных ситуаций. Автореф. дисс. доктора юрид. наук. М., 2000.
10. Криминология /Под ред. Ю.Ф.Кваши. Ростов-на-Дону, 2002.
11. Криминология. Учебник для юридических вузов/Под ред. В.Н.Бурлакова, В.П.Сальникова, С.В.Степашина. СПб., 1999.
12. Криминология. Учебник./Под ред. В.В.Орехова. СПб., 1992.
13. Криминология. Учебник/Под ред. В.Н.Кудрявцева и В.Е.Эминова. М., 2002.
14. Криминология. Учебник/Под ред.Н.Ф.Кузнецовой, Г.М.Миньковского. М., 1998.
15. Криминология/Под ред. А.И.Долговой. М., 2008.
16. Криминология: Учебник для студентов вузов, обучающихся по специальности “Юриспруденция” / Научные редакторы Н.Ф.Кузнецова, В.В.Лунеев. М., 2005.
17. Новичков В.Е. Прогнозирование в сфере борьбы с преступностью в современной России: Автореф. дисс. док-ра юрид. наук. М., 2005.
18. Подгостник А.А. Информационное обеспечение прогнозирования социально-экономического развития федерального округа. Автореф. дисс. к.э.н. СПб., 2010.
19. Четвериков В.С. Криминология. Учебное пособие. М., 1996.

Алиев Назим

Теоретические аспекты прогнозирования преступности

РЕЗЮМЕ

В статье рассмотрены некоторые научно-теоретические и организационно-методологические аспекты прогнозирования преступности, обоснованы актуальность и научно-практическая значимость криминологического прогнозирования состояния, структуры и динамики преступности. Проведен анализ специальной литературы, посвященной понятию целей и задач криминологического прогнозирования. Определены основные проблемы и нерешенные вопросы в этой области.

Aliyev Nazim

Theoretical aspects of forecasting crime

SUMMARY

The author examined some theoretical and methodological organizational aspects of forecasting crime, as well as grounded actuality and theoretical and practical importance of criminological forecasting, structure and dynamics of crime. The special literature, devoted to the concept, goals and missions of the criminological forecasting has been analyzed. The main problems and unsettled issues of the sphere have been determined.

Рәйғи: h.e.d., prof. Mirağa Cəfərquliyev
Təqdim edən: h.e.d., prof. Habil Qurbanov

Подобный Александр Александрович,

Начальник кафедры оперативно-розыскной деятельности Одесского государственного университета внутренних дел, подполковник милиции, кандидат юридических наук, доцент

СТАНОВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ В УКРАИНЕ ОПЕРАТИВНЫХ ПОДРАЗДЕЛЕНИЙ ПО БОРЬБЕ С КОРЫСТНО-НАСИЛЬСТВЕННОЙ ОРГАНИЗОВАННОЙ ПРЕСТУПНОСТЬЮ

УДК 34:343.213.1

Açar sözlər: əməliyyat bölmələri, tamah – zorakı mütəşəkkil cinayətkarlıq, cinayət axtarışı.

Ключевые слова: оперативные подразделения, корыстно-насильственная организованная преступность, уголовный розыск.

Key words: operations departments, mercenary-violent organized crime, criminal investigation.

Хотя историческому аспекту деятельности подразделений уголовного розыска и спецподразделений по борьбе с организованной преступностью уделяли внимание в своих работах такие ученые как Б.И. Бараненко, Н.П.Водько, В.Л.Грохольский, А.И. Гуров, Э.А.Дидоренко, А.Ф.Долженков, П.П.Михайленко, С.С.Овчинский, А.Н.Пиджаренко, В.Н.Чисников, Д.И.Шинджикашвили, А.Н.Ярмыш и др., история создания и развития подразделений, противодействующих корыстно-насильственной организованной преступности, еще достаточно не освещена.

Профессор Н.П.Водько справедливо разделяет развитие сыскной работы на шесть исторических этапов: первый – сыск в эпоху феодализма; второй – сыск сословно-представительской монархии; третий – сыск эпохи абсолютизма; четвертый – сыск XX века; пятый – уголовный розыск СССР; шестой – розыскная работа современной Украины [1]. Очевидно, в рамках нашего исследования исторического аспекта организации деятельности подразделений, осуществляющих борьбу с корыстно-насиль-

ственной организованной преступностью, нас, прежде всего, интересуют три последних из выделенных периодов.

Вместе с тем, необходимо сделать акцент на том обстоятельстве, что, как справедливо отмечает академик П.П.Михайленко, еще до проведения судебных реформ 60-х годов XIX ст. в Российской империи на повестку дня стал вопрос о создании специальной сыскной полиции для раскрытия все возрастающих неочевидных преступлений, что было обусловлено ростом населения и развитием новых городов. Поэтому, 31 декабря 1866 г. приказом МВД при полицейском управлении Петербурга, впервые в России была основана сыскная часть (отделение), на которую возлагалось предотвращение и раскрытие уголовных преступлений с использованием специальных методов и средств [2, с. 389]. В Одессе сыскное отделение при Канцелярии полицмейстера было впервые на региональном уровне создано в 1901 году [3, с. 165].

Профессор Н.П.Водько относительно указанного периода в частности отмечает, что ответом на неудовлетворительное состояние раскрытия преступлений в Российской империи стало принятие 6 июля 1908 г. Закона «Об организации сыскной части», согласно которому на территории государства в составе общей полиции создавались 89 сыскных отделений. Это было первое в истории достаточно полное законодательное закрепление оперативно-розыскной функции и предоставление ей легитимности [4]. Инициировал принятие этого закона премьер-министр П.А.Столыпин [1].

Через два года в 1910 г. во исполнение закона была издана Инструкция чинам сыскных отделений, которая закрепила внутреннюю структуру и порядок деятельности органов уголовного сыска в империи. Создание правовой основы деятельности сыскных отделений позволило значительно повысить уровень сыскной работы.

Сыскные отделения находились в подчинении полицмейстеров, которые руководи-

ли органами полиции в городах, и рассматривались как составная часть общей полиции. Штатная численность новых подразделений изменялась от 6 до 20 сотрудников в зависимости от разряда города, который определялся количеством населения. Личный состав сыскного отделения состоял из начальника, его помощника, заведующих столами, переводчиков, надзирателей и городских. Оклады у них были несколько выше, чем у соответствующих чинов общей полиции. Начальники отделений и их помощники назначались и освобождались от должности губернатором по согласованию с прокурором окружного суда. Чины сыскных отделений должны были выполнять указания лиц, осуществляющих прокурорский надзор, которые имели право давать им непосредственные поручения относительно проведения сыскных действий [4].

В этот период впервые был введен принцип специализации (линейный принцип), антропометрическая и дактилоскопическая регистрации преступников, фотографирование, новая система учета преступлений по трем категориям тяжести. Каждую неделю издавались сыскные ведомости, впервые были организованы курсы повышения квалификации сыщиков и в 1913 году состоялся первый семинар-совещание руководителей сыскных отделений. В этом же году на международном съезде криминалистов в Швейцарии московская сыскная полиция была признана наилучшей в мире по показателям раскрытия преступлений [1].

Относительно пятого этапа развития уголовного розыска, необходимо отметить отрицательное влияние на него февральской революции 1917 года. Новая власть резко отвергла опыт царской полиции, ликвидировав полицейские сыскные органы и жестко преследуя не только сыщиков, но и тайных агентов уголовного сыска вместе с сотрудниками и агентами политического. Многочисленными были факты физической расправы.

На территории Украинской Народной Республики периода Центральной Рады (ноябрь 1917 – апрель 1918 годов) организация и деятельность милиции основывалась на постановлении Временного правительства, принятом еще 17 (30) апреля 1917 года, которое было утверждено «Временным положением о милиции». Этим положением милиция определялась как исполнительный орган государственной власти на местах, которые находятся в непосредственном ведении земских и городских общественных управлений. В милиции были определены следующие должности: начальники милиции и их помощники, участковые начальники милиции и их помощники, старшие милиционеры и милиционеры [5].

С приходом к власти гетмана Павла Скоропадского существенные изменения претерпели все органы исполнительной власти. Затронули эти изменения и органы милиции: 18 мая 1918 года вступило в силу постановление Совета Министров Украинского Государства «Об изменении существующих законов о милиции и создании государственной стражи». Согласно этому постановлению, милиция переименовывалась в государственную стражу и передавалась в распоряжение МВД, а именно в распоряжение губернских и уездных старост. Отныне городские и уездные начальники государственной стражи назначались и освобождались губернскими старостами по представлению соответственно городских атаманов и уездных старост. Все другие сотрудники государственной стражи назначались и освобождались непосредственно начальниками государственной стражи в городах и уездах. Инспектора милиции в дальнейшем именовались инспекторами государственной стражи, городские и уездные начальники милиции и их помощники – городскими и уездными начальниками государственной стражи и их помощниками, участковые начальники милиции – участковыми начальниками государственной

стражи, их помощники – приказными государственной стражи, старшие и младшие милиционеры – старшими и младшими государственными стражниками. В последствие, 9 августа 1918 года, был принят закон «Об Уставе Украинской государственной стражи», который устанавливал штаты, порядок управления и подчинение органов государственной стражи, а также определял, что уголовно-сыскные отделы милиции временно, до передачи их Министерству юстиции, должны подчиняться Министерству внутренних дел и выполнять его распоряжение. Таким образом, деятельность государственной стражи была разделена на такие основные виды: общая (административная) и оперативная (уголовно-сыскная и информаторская). В губерниях вся оперативная деятельность государственной стражи, включая уголовно-сыскную и информаторскую, как и осуществление надзора за деятельностью ее аппарата на местах, была передана в ведение губернского старосты. Исключением был надзор за проведением дознаний по совершенным преступлениям, который оставался за прокуратурой. У губернского старосты был специальный помощник, который назывался инспектором государственной стражи [6].

Как справедливо отмечает П.П.Михайленко, говорить об организации и деятельности милиции Украины в период Директории на всей территории Украинской Народной Республики (далее – УНР) невозможно. Здесь может идти речь лишь о создании, нормативно-правовом обеспечении и деятельности народной милиции на отдельных частях территории Украины, а также о нереализованных проектах будущего ее развития. В частности 25 июля 1919 года Советом народных комиссаров УНР был принят Закон «О временных штатах народной милиции». Этим документом значительно увеличивалась заработная плата работников милиции (почти на 100 %) и уголовно-розыскных отделов (приблизительно на 50-60 %), были добавлены вре-

менные штаты Киевского столичного и Одесского атаманств и их управлений, Николаевского атаманства, уездной и городской народной милиции и уголовно-розыскных отделов, а также штаты должностей народной милиции, к которым принадлежат разъездные деньги для уголовно-розыскных отделов [7].

Исследование советского периода развития подразделений уголовного розыска позволяет отметить, что советская власть с первых дней своего существования столкнулась с разгулом бандитизма. Не случайно, уже на третий день революции – 10 ноября, – была создана милиция, а 5 октября 1918 года с целью борьбы с криминалитетом Постановлением Коллегии Народного комиссариата внутренних дел (далее – НКВД) РСФСР был создан уголовный розыск, основано Центральное управление уголовного розыска (Центррозыск) с подчиненными подразделениями во всех губерниях. В эти годы сформировались важнейшие принципы деятельности уголовного розыска: территориальный (зональный) и линейный, соединение которых обеспечило наступательность борьбы с преступностью [1].

Непосредственно на украинских территориях НКВД был образован в январе 1919 года [8]. 9 февраля 1919 года в официальном издании правительства УССР был опубликован Декрет Совета Народных Комиссаров Украины (далее – СНК) “Об организации милиции”, а в марте 1919 года НКВД УССР издал Инструкцию об организации советской рабоче-крестьянской милиции, в которой устанавливался одинаковый порядок организационных мероприятий по формированию милиции на местах. Согласно последнему документу, милицию составляли: заведующие губернской милиции, начальники городской, уездной и районной милиции, их помощники, старшие милиционеры и милиционеры. Инструкция устанавливала требования, которым должны отвечать кандидаты на службу

в милицию, а также запрещала назначать на должности в милицию служащих и агентов бывших жандармских отделений и чинов бывшей полиции. Вместе с тем, последний запрет имел и отдельные исключения, в частности, если без таких специалистов нельзя было обойтись. Для централизованного управления органами милиции постановлением НКВД УССР от 30 марта 1920 года на правах отдела было основано Главное управление советской рабоче-крестьянской милиции [9].

Таким образом, к началу 1919 года органы милиции были созданы в Харькове, Полтаве, Суммах, Екатеринославле, Киеве; в апреле – в Одессе. Однако за годы гражданской войны сформировалось большое криминальное подполье, которое имело все черты организованной преступности. Его ликвидация нуждалась в серьезных усилиях всех структур государства [3, с. 165].

Мы должны подчеркнуть то обстоятельство, что организация уголовного розыска на Украине имела свои особенности. Его аппарат сначала находился в подчинении Народного комиссариата юстиции (далее – НКЮ). Согласно декрету СНК УССР «Об организации судебно-уголовного розыска», принятого 15 (опубликованного 18) апреля 1919 года, в составе НКЮ, секции контрольно-следственного отдела, основывался отдел судебно-уголовного розыска, а на местах создавались органы судебно-уголовной милиции, которые находились в подчинении уголовного розыска и по его поручениям выполняли отдельные следственные действия, проводили дознание по уголовным делам. 11 мая 1919 года постановлением НКЮ было введено в действие “Положение об органах уголовного розыска и судебно-уголовной милиции”. Специальной инструкцией НКЮ республики “Об органах уголовного розыска и судебно-уголовной милиции” определялась структура каждого из подразделений уголовного розыска, штат и компетенция центрального и местного органов уголовного розыска

судебно-уголовной милиции и порядок их организации. Рабоче-крестьянская милиция подчинялась НКВД. Уголовный розыск и судебно-уголовная милиция – НКЮ. Согласно Положению, центральным органом, осуществлявшим общее руководство уголовно-сыскным делом, а также управление судебно-уголовной милицией на территории Украины, была центральная секция судебно-уголовного розыска (Центросудугрозыск) [9].

Однако практика работы украинской милиции свидетельствовала о необходимости объединения органов уголовного розыска и общей милиции. Поэтому в феврале 1920 года уголовный розыск был выведен из подчинения НКЮ, передан в НКВД и объединен с внешней (общей) милицией. 3 апреля 1920 года СНК УССР постановил Положение об организации в системе милиции отделов (отделений) уголовного розыска. В тот же день СНК УССР было принято постановление «Об организации уголовного розыска», которое предписывало для охраны революционного порядка путем негласного расследования преступлений и борьбы с бандитизмом во всех губернских управлениях советской рабоче-крестьянской милиции в уездных городах с населением не меньше 40 тыс. человек создание отделений уголовного розыска под руководством одного начальника и двух помощников с необходимым количеством работников и штатом канцелярских служащих. Высшим руководящим органом уголовно-сыскных учреждений республики стало Центральное управление уголовного розыска Главмилиции УССР. В составе Главмилиции УССР был создан Центррозыск), который начал действовать с июня 1920 года, а 9 сентября 1920 года приказом Главмилиции Центррозыск был переименован в Укрцентррозыск. В августе 1923 года Главмилицию и Центррозыск республики объединили в Главное управление милиции и уголовного розыска в составе НКВД.

31 августа 1921 года Приказом главного начальника рабоче-крестьянской милиции УССР губернский уголовный розыск подчинялся губернскому начальнику милиции.

Окончательно уголовный розыск был подчинен НКВД Украины лишь в июле 1922 года, согласно приказу НКВД № 183 “О переподчинении уголовного розыска”, в котором отмечалось: “Уголовный розыск республики подчинить непосредственно Народному комиссариату внутренних дел при полной административно-хозяйственной автономии”. Таким образом, аппарат уголовного розыска был выведен из милиции в самостоятельный орган, возглавляемый УУР УССР. Отделы уголовного розыска губернских управлений милиции были переименованы в губернские управления уголовного розыска, а отделение уголовного розыска уездных управлений милиции – в уездные отделения губернских управлений уголовного розыска. На местах они подчинялись непосредственно отделам управлений губернских исполнительных комитетов и имели права подотделов исполкомов [10].

12 августа 1922 года правительством было утверждено положение “О Народном Комиссариате Внутренних дел УССР”. В положении в частности отмечалось, что советская рабоче-крестьянская милиция является исполнительным органом НКВД. В состав Главного управления милиции входили административно-строевой, отделом уголовного розыска, инспекторский отдел и отдел снабжения.

В первой половине 1922 года по Украине было зарегистрировано 14725 случаев краж, 3875 грабежей, 1452 убийства, 529 случаев спекуляции и мародерства. Всего было зарегистрировано 52969 заявлений о совершенных преступлениях, из которых было раскрыто органами милиции 26097 преступлений, т.е. почти 50% [9]. Академик П.П.Михайленко подчеркивает, что уголовно-розыскная часть аппарата милиции Украины, несмотря на неблагоприятные

условия работы розыска на местах, в частности из-за отсутствия достаточно подготовленных кадров, специалистов сыскного дела, недостаток специального технического оборудования, в целом справлялась с возложенными задачами. Тем не менее, на местах существовала большая текучесть кадров в связи с низкой оплатой труда. В 1924 году из органов милиции только на Полтавщине уволилось 1766 человек, а на их место были приняты только 1105 человек. В этом же году по Украине текучесть кадров в милиции составляла 72%. Вместе с тем, в 1924 году милиция вошла в профсоюз. Это улучшило трудовые права работников милиции до уровня рабочих и служащих. Удалось повысить работникам милиции заработную плату и урегулировать рабочее время. По выходным дням к несению службы допускался только строевой состав и работники уголовного розыска. 10 ноября 1926 года было принято новое Положение о рабоче-крестьянской милиции УССР, а также утвержден Устав рабоче-крестьянской милиции УССР. В четырех наиболее больших городах УССР – Харькове, Киеве, Одессе и Днепропетровске существовали отдельные городские управления милиции и розыска, в некоторых больших городах – городские районы милиции.

28 декабря 1930 года Центральным исполнительным комитетом (далее – ЦИК) и СНК УССР было принято постановление о ликвидации наркомата внутренних дел, согласно которому при СНК УССР создавалось Главное управление милиции и уголовного розыска, на которое возлагалось общее руководство милицией и уголовным розыском, на местах – были образованы отделы милиции и уголовного розыска. Следует отметить, что до этого времени милиция находилась в двойном подчинении – НКВД республики и местных исполкомов. Согласно постановлению ВЦИК и СНК УССР от 29 декабря 1930 года “О порядке подчинения органов милиции, уголовного

розыска органам Государственного политического управления УССР” (далее – ГПУ), милиция была выведена из под контроля местной власти и подчинена непосредственно ГПУ УССР. В постановлении отмечалось, что это было осуществлено с целью укрепления органов рабоче-крестьянской милиции и уголовного розыска, для обеспечения единого руководства их деятельностью. ГПУ УССР подчинялось Главное управление милиции и уголовного розыска УССР, а местным органам ГПУ – местные органы милиции и уголовного розыска. НКВД УССР, как и НКВД других союзных республик в декабре 1930 года было упразднено. Функции НКВД в области мобилизационной работы были возложены на Главное Управление милиции и уголовного розыска УССР. 23 апреля 1932 года СНК УССР утвержден устав Главного управления, а 20 ноября – Устав областного управления рабоче-крестьянской милиции [8].

Значительным событием в жизни украинской милиции было принятие 25 мая 1931 года СНК СССР общесоюзного Положения о рабоче-крестьянской милиции, в связи с которым республиканские положения о милиции отменялись. Новое Положение регламентировало организационное построение милиции, ее обязанности и права, порядок прохождения службы, обеспечение и льготы для работников милиции и их семей. В направлении борьбы с преступностью на общую милицию возлагалось: предотвращение, прекращение, раскрытие и расследование преступлений; розыск лиц, скрывающихся от следствия, суда и исполнения наказаний; розыск похищенного имущества; исполнение приговоров суда о ссылке и высылке, розыск безвестно пропавших и т.п. 23 апреля 1932 года СНК УССР утвердил Устав Главного Управления рабоче-крестьянской милиции, а уже 20 ноября того же года – Устав областного управления рабоче-крестьянской милиции. Согласно этим уставам, на работ-

ников милиции и уголовного розыска были возложены обязанности внедрения статистического учета преступности, изучения ее причин, разработки и совершенствования новых методов борьбы с этими явлениями.

В 1934 году ОГПУ было преобразовано в НКВД СССР. В постановлении ЦИК СССР от 10 июля 1934 года “Об образовании общесоюзного Народного комиссариата внутренних дел” отмечалось, что на НКВД возлагалось обеспечение революционного порядка и государственной безопасности; охрана общественной собственности; запись актов гражданского состояния; пограничная охрана. ОГПУ включалось в состав НКВД. Кроме него в состав НКВД входили милиция, внутренние и погранвойска, исправительно-трудовые лагеря, прииски, лесозаготовки и стройки, где использовался труд заключенных. В союзных республиках организовывались республиканские народные комиссариаты внутренних дел. В Украине НКВД был создан постановлением ЦИК УССР от 11 июля 1937 года. Предыдущим же постановлением была упразднена судебная коллегия ОГПУ [11].

В годы Великой Отечественной войны сотрудники подразделений уголовного розыска большей частью вошли в ряды Красной Армии, истребительных батальонов по борьбе с парашютными десантами и диверсантами неприятеля отделов (отделений) НКВД, партизанских отрядов, а в 1943-1944 годах с освобождением территории Украины восстановилась работа органов НКВД, в частности и подразделений уголовного розыска, которые выполняли свои прямые функции, в том числе по противодействию корыстно-насильственной преступности.

В послевоенные годы в условиях экспериментов по переподчинению органов милиции Министерству государственной безопасности (далее – МГБ) СССР в октябре 1949 года, переименования уголовного розыска в уголовный сыск, согласно приказу МГБ СССР от 19 января 1951 года, объ-

единения союзных и республиканских министерств госбезопасности и внутренних дел в единое союзно-республиканское МВД в марте 1953 года и ликвидации института сыщиков с восстановлением названия уголовного розыска и, что самое главное, на фоне печально известной амнистии 1953 года, работники уголовного розыска совершенствовали свое оперативное мастерство, подыскивали новые тактические приемы и формы работы. В частности, успешно действовали созданные оперативно-розыскные группы, в состав которых вместе со старшими групп – сотрудниками уголовного розыска, – включались также участковые уполномоченные, милиционеры и наиболее активные, способные к оперативной работе члены бригад содействия милиции. Указанные группы, работая личным сыском, демонстрировали значительные достижения в раскрытии преступлений и розыске преступников [1; 12].

В январе 1953 года вышло постановление ЦК Компартии СССР “Об органах Государственной безопасности”, согласно которому эти органы были в очередной раз отделены от органов внутренних дел. Соответственно, в государстве появились как самостоятельные субъекты ОРД – Комитет государственной безопасности (далее КГБ) при Совете Министров СССР и МВД СССР.

Эффективность своей деятельности подразделения уголовного розыска неизменно демонстрировали и во время дальнейших реформ правоохранительных органов государства, в частности связанных с ликвидацией МВД СССР в 1960 году и переименованием в 1962 году МВД союзных республик в Министерство охраны общественного порядка и в обратном направлении – в Союзное МВД СССР в 1968 г. Однако общепризнанным является факт наиболее динамичного развития милиции вообще и уголовного розыска, в частности, в период 1969-1988 годов. В 1974 году в подразделениях уголовного розыска была создана про-

филактическая служба, которая включала в себя следующие структурные подразделения: общей профилактики, индивидуальной профилактики и руководства участковыми инспекторами, профилактики правонарушений несовершеннолетних [13].

Исходя из огромного вклада в дело борьбы с корыстно-насильственной организованной преступностью спецподразделений по борьбе с организованной преступностью (далее – БОП), мы также должны уделить внимание историческому аспекту формирования их структурно-функционального построения. История подразделений по борьбе с организованной преступностью становилась предметом научных интересов [в частности см.: 14, с. 374-375]. Однако в названных исследованиях эта тема освещает преимущественно начальный период создания спецподразделений. В дальнейшем к структуре, формулированию задач и функций, организации оперативно-служебной деятельности спецподразделений БОП вносились изменения и дополнения, которые нуждаются в научном осмыслении, в том числе с целью дальнейшего усовершенствования средств борьбы с организованной преступностью.

Создание спецподразделений БОП и возникновение самой организованной преступности своими корнями уходит в социалистическую формацию, хотя в бывшем СССР проблема организованной и профессиональной преступности неестественно замалчивалась. Такой вредный подход сформировался под влиянием теоретических постулатов построения коммунизма, которые предусматривали полную ликвидацию преступности. Эта утопическая задача ставилась в Программе КПСС, решениях очередных съездов обществу и правоохранительным органам. В административно-правовом и научном обороте наличие профессиональной преступности отрицалось. Чаще всего говорили и писали о рецидивной преступности. Преступный профессионализм как явление считался не присутствующим

социалистической формации, о нем упоминали лишь со ссылкой на дореволюционную Россию и западные страны. Организация борьбы с организованной преступностью в стране большого успеха не имела. Более того, как в центре, так и в регионах наблюдался рост организованных форм рецидивной преступности. Появились преступные группы рецидивистов, которые отличались глубокой конспирацией и суровой внутригрупповой дисциплиной, изобретательностью в совершении и утаивании преступлений, сращением общекриминальной преступности с большими расхитителями. Отрицательные тенденции развития криминогенной ситуации в стране были отмечены как в центре, так и в ряде регионов. Все руководители МВД-УВД стали искать новые подходы к усовершенствованию организации борьбы с преступностью, повышению эффективности ОРД, обеспечению глубокого проникновения в среду преступников-рецидивистов на принципах специализации.

Началом формирования специализированных подразделений по борьбе с корыстно-насильственной организованной преступностью можно считать создание в конце 70-х годов прошлого столетия отделов “А” аппаратов уголовного розыска для ведения оперативной работы в преступной среде по принципу “от лиц – к совершенным преступлениям”. По инициативе аппаратов УВД Пермской и Горьковской областей, на базе последнего было созвано все-союзное совещание министров и начальников УВД, на котором была поддержана эта идея и популяризировался опыт милиции г. Горького по данному направлению деятельности. Отделы “А” были созданы во всех МВД-УВД. Однако, вследствие недостаточного нормативного регулирования, возложения на эти отделы контрольных, методических функций и втягивания их в борьбу за показатели, на практике идея была скомпрометирована. Несмелые ростки нового подхода развития не получили, в 1983 году

отделы “А” были внезапно ликвидированы. Вместе с тем, как справедливо подчеркивают исследователи, в ГУВД Московской области и других регионах страны формировались подходы к созданию прогрессивной информационной базы с возможностями обобщения и анализа всей поступающей оперативной информации, определения оптимальных путей ее реализации и налаживания квалифицированной оперативной работы в среде рецидивистов [14, с. 370]. Однако в 1984 году в связи с изменением руководства МВД СССР отделы “А” аппаратов УР были ликвидированы.

Вместе с тем, оперативная обстановка в стране оставалась сложной, проблема возникновения организованной преступности обострялась с каждым днем. Органы внутренних дел все чаще стали сталкиваться со сложными задачами избличения опасных групп рецидивистов, которые возглавлялись “ворами в законе”, и стойких преступных группировок в сфере экономики. Рэкетирские группы, которые состояли преимущественно из бывших спортсменов, позднее трансформировались в преступные группировки с четкими структурой и иерархией. Они, как правило, были мобильными, имели свой транспорт, оружие, средства связи. Преступные посягательства все чаще сопровождались истязанием и ликвидацией пострадавших, отказывавшихся платить “дань”. Распределение сфер влияния криминалитета сопровождалось взрывами и стрельбой [15].

В этих условиях к идее специализации подразделений уголовного розыска на борьбе с опасными преступными группировками возвратились снова. Главное управление уголовного розыска, ученые Всесоюзного научно-исследовательского института (далее – ВНИИ) МВД СССР пришли к выводу о наличии в стране организованных форм рецидивной преступности. Были выявлены такие черты групповой преступности, как планирование этой деятельности, глубокая конспирация и суровая внутригрупповая

дисциплина, высокая техническая оснащенность, изобретательность в совершении и утаивании преступлений, совершение преступлений в виде бизнеса, сращивание уголовников с расхитителями государственной собственности, ведение паразитического образа жизни лидерами криминального мира, “ворами в законе”. Результаты исследований позволили констатировать наличие в стране организованной преступности как нового социального явления. Эти выводы и предложения ВНИИ были направлены в МВД СССР на коллегиальное обсуждение. Коллегия МВД СССР от 30 сентября 1985 года впервые констатировала наличие в стране организованных преступных групп, предложила ряд мероприятий по усилению борьбы с опасными проявлениями групповой преступности. Согласно решению этой Коллегии, на местах в аппаратах уголовного розыска МВД-УВД создаются специализированные подразделения по борьбе с организованными проявлениями групповой преступности [16].

На территории УССР такой “первой ласточкой” среди спецподразделений стало подобное подразделение, действовавшее в Донецке уже в 1986 году. Отдел в составе десяти сотрудников подчинялся непосредственно начальнику областного УВД. Чуть позже похожую структуру, с особым режимом секретности, собственным делопроизводством, системой конспирации, внедрили и успешно использовали в УВД Днепропетровской области [15].

Однако эта работа шла медленно, поскольку создавались специализированные отделы за счет имеющейся численности уголовного розыска. Вместе с тем, в службе БХСС создавались отделы по особо важным делам. В 1986-1988 годах органы внутренних дел оказались в полосе резкого роста преступности, групповых нарушений общественного порядка. В этих условиях проблемам БОП и усовершенствованию спецподразделений надлежащего внимания не уделялось. После более чем 2 лет

со дня их создания МВД СССР должно было констатировать недооценку общественной опасности организованной преступности и требовать возобновления штатной численности спецподразделений, которые в некоторых регионах фактически были ликвидированы [17]. До конца 1988 года в системе МВД функционировало 16 специализированных отделов, 6 отделений и больше 20 групп в МВД союзных республик. Очевидная малая численность, а также постоянное привлечение к раскрытию текущих преступлений мешали этим подразделениям работать “от лица”, как это задумывалось во время их создания. Поэтому работники созданных подразделений настойчиво вносили предложения о выделении их в самостоятельную службу МВД.

Необходимо также подчеркнуть, что к тому времени не существовало реального представления о масштабах и следствиях организованной преступности, не принято было показывать глубину коррумпированности государственных структур. За термином “проявления организованной преступности” пряталась тенденция ограничить проблему общей преступностью по линии уголовного розыска, в связи с чем в нормативных актах были предусмотрены лишь мероприятия, рассчитанные на эту службу. С созданием спецподразделений в структуре аппаратов уголовного розыска сразу же появилась проблема их соотношения с другими, преимущественно с линейными подразделениями этой же службы, которая на областном и республиканском уровнях также наталкивались на проявления организованной преступности в сфере наркобизнеса, совершение разбойных нападений, ограблений, карточного мошенничества, похищение людей с целью получения выкупа, похищение автомашин для перепродажи, а также рэкета. Стало понятно, что новая служба не должна структурно входить в действующие функциональные службы криминальной милиции и не должна копировать их опыт [18].

Пользуясь обострением политической борьбы в стране, разные силы начали усиленно эксплуатировать в своих целях фактор роста преступности. Проблема организованности преступности в условиях демократизации общества стала очередной в печати, дебатах народных депутатов и на пленумах ЦК, осуществляла соответствующее давление на правоохранительные органы и особенно на МВД. С целью активизации борьбы с наиболее опасными проявлениями групповой и коррумпированной преступности в ноябре 1988 года в центральном аппарате МВД СССР создали Управление по борьбе с организованной преступностью (шестое управление), а в МВД-УВД – шестые отделы [19]. В январе 1989 года Кабинет Министров СССР принял постановление № 86-26 [20], в котором требовал от МВД СССР активизации борьбы с наиболее опасными проявлениями групповой и коррумпированной преступности, прежде всего имеющей межрегиональный характер. На выполнение этого постановления МВД СССР были приняты дополнительные меры по укреплению вновь созданных подразделений личным составом.

Криминогенная обстановка в государстве в эти годы была очень сложной. Как отмечалось в приказе МВД УССР от 05.04.1990 № 53, количество преступлений, которые были совершены в Киеве в первом квартале 1990 года, сравнительно с аналогичным периодом прошлого, возросли на 69 %. Возрастал криминальный профессионализм, преступления становились все более жестокими и дерзкими, усиливалась их корыстная мотивация. Возникли новые виды преступной деятельности, среди которых распространились такие, как убийства на заказ, торговля людьми, оружием, взрывными веществами, стратегическим сырьем [21].

Весомым толчком к развитию спецподразделений БОП на этом этапе, бесспорно, явилось постановление II съезда народных депутатов СССР от 23 декабря 1989 года

“Об усилении борьбы с организованной преступностью”, согласно которому постановлением Совета Министров СССР от 22 мая 1990 года предложено создать в системе МВД СССР непосредственно подчиненные ему межрегиональные подразделения по выявлению и изобличению организованных преступных групп. Предполагалось, что с помощью таких образований союзные органы смогут эффективно решать проблемы борьбы с организованной преступностью в регионах [1, с. 9-10].

В июле 1990 года МВД СССР создало 12 межрегиональных управлений по борьбе с организованной преступностью (в Минске, Ташкенте, Алма-Ате, Днепропетровске, Ростове-на-Дону, Хабаровске, Новосибирске, Свердловске, Ленинграде, Сочи, Волгограде) утвердило их штаты и Положение о межрегиональных управлениях [12]. Межрегиональные управления, подчиненные Шестому управлению МВД СССР, регламентировали порядок взаимодействия и использование возможностей местных органов МВД. Главным назначением межрегиональных управлений были определены выявление и изобличение организованных преступных группировок, имеющих межобластные, межреспубликанские, а также международные связи и занимающиеся преступной деятельностью как промыслом. Созданная система межрегиональных подразделений центрального подчинения в связи с коренными изменениями социально-экономической обстановки в стране в скором времени претерпела существенные коррективы нормативного регулирования. Под давлением союзных республик МВД закрепило принцип двойного подчинения межрегиональных управлений МВД СССР соответствующему МВД, УВД по территориальности [23]. Одним из последних решений центральных органов власти СССР на этом этапе стал Указ Президента СССР, согласно которому в МВД СССР на базе Шестого управления создали Главное управление по организо-

ванной преступности и подчиненные ему региональные управления [24]. Однако исторические события августа 1991 г. и последующий развал СССР не позволили закрепиться системе межрегиональных подразделений и внести заметный вклад в дело борьбы с организованной преступностью.

Что же касается непосредственно становления органов милиции суверенной Украины, то оно происходило в крайне трудных условиях. Так, количество зарегистрированных преступлений в 1992 году составило 431,5 тыс., что на 18,7% больше предшествовавшего года. Свыше 367 тыс. составляли преступления по линии уголовного розыска, что на 25,7% превышало показатели 1991 года. В первые годы независимости Украины количество случаев гибели сотрудников ОВД значительно возросло. Так, в период 1991-1993 годов погибли при исполнении служебных обязанностей 214 сотрудников. В 1992 году, несмотря на сложность ситуации, ОВД Украины было раскрыто свыше 210 тыс. преступлений, что на 13% превышало показатели 1991 года. Также было разыскано на 3,5 тыс. больше преступников, скрывавшихся от органов правосудия [21].

Главную опасность для общества в то время представлял неприкрытый рэкет, бандитизм, разбои, кровавые убийства непокорных предпринимателей и другие особо тяжкие насильственные преступления, совершаемые ОПГ. Это был период первоначального накопления криминального капитала. В дальнейшем структура организованной преступности изменялась адекватно политическим, социально-экономическим, морально-этическим процессам, происходившим в стране, и их криминогенным последствиям. Процессы незаконного присвоения государственной собственности, которые продолжают и сегодня, приобретают черты нескончаемого ее перераспределения в зависимости от изменения политической окраски правящих элит. Соответ-

ственно основные задачи оперативных подразделений в тот период преимущественно заключались в прямом силовом противодействии организованным преступным группировкам, изобличению и ликвидации их руководящего ядра. Именно на это, большей частью, и было направлено законодательство, подзаконные акты и государственные директивные решения.

С принятием 20 декабря 1990 года Закона Украины “О милиции” статьей 7 была определена ее организация. В частности закреплялось существование криминальной милиции, которая призвана осуществлять в т.ч. оперативно-розыскную функцию [25].

В 1991 году в системе МВД Украины было создано главное межрегиональное управление по борьбе с организованной преступностью, тогда же начата статистическая отчетность о результатах борьбы с организованным криминалитетом. По данным статистики, того года в Украине было разоблачено 275 организованных преступных групп, участники которых совершили 2732 преступления [15].

В 1993 году с принятием Закона «Об организационно-правовых основах БОП» [26] сформировалось правовое поле деятельности спецподразделений. Служба начала действовать как целостный структурный элемент системы ОВД [15]. Исходя из повышенной опасности и активного развития организованной преступности, необходимости ответного наращивания сил, которые могут ей реально противостоять, спецподразделения БОП коренным образом были реорганизованы в штатном, структурном плане и численно увеличены более чем в семь раз. В структуре МВД Украины было создано ГУБОП и его самостоятельные управления, отделы, отделения в областях, городах, на транспортных (железнодорожных) магистралях. Однако необходимо указать, что в Украине спецподразделения БОП не вошли в систему криминальной милиции, где ведущую роль играли подразделения уголовного розыска и Государственной

службы по борьбе с экономической преступностью, а согласно ст. 5 указанного закона, получили отдельный статус специально созданного для борьбы с организованной преступностью государственного органа. Кроме того, согласно ст. 5 Закона Украины от 18 февраля 1992 года “Об ОРД” [27], специальные подразделения по борьбе с организованной преступностью определены отдельными субъектами ОРД в системе МВД Украины, как и подразделения криминальной, транспортной, специальной и судебной милиции.

В первой редакции указанного закона был заложен федеральный принцип построения спецподразделений, их сугубо вертикальная структура, которая дублировала аналогичные структуры спецслужб цивилизованных стран мира. Однако годом позднее Верховная Рада Украины приняла некоторые изменения в закон. В частности, было упразднено вертикальное подчинение спецподразделений, из их состава выводились следственные отделы.

В 1998 году ведомственными нормативными актами были утверждены Положения о ГУБОП МВД Украины, штатное расписание и типовая структура службы. С учетом тенденций развития и распространения организованной преступности была проведена качественная перестройка и оптимизация спецподразделений БОП МВД. В 1999 году на выполнение директив Президента Украины МВД осуществлен комплекс организационно-практических мероприятий, направленных на концентрацию усилий службы по обезвреживанию стойких, наиболее опасных ОПГ, подрыв их экономической основы, привлечение к ответственности лидеров и криминальных “авторитетов”, выявление коррумпированных связей в органах власти и управления [15].

Таким образом, в качестве вывода можно констатировать, что развитие системы оперативных подразделений по борьбе с корыстно-насильственной организованной преступностью происходило в историче-

ской перспективе, которую условно можно поделить на этапы уголовного сыска дореволюционного периода XX века, уголовного розыска СССР и ОРД в суверенной Украине. Ее началом является принятие 6 июля 1908 года Закона «Об организации сыскной части», согласно которому на территории Российской империи в составе общей полиции было создано 89 сыскных отделений. С созданием 15 апреля 1919 года в УССР подразделений уголовного розыска и при их активной работе в советском государстве в конце 20-х годов впервые были успешно решены вопросы борьбы с бандитизмом. Вторая половина XX века примечательна послевоенным периодом становления подразделений уголовного розыска,

когда их усилиями повторно были ликвидированы проявления открытого бандитизма, а также формированием в конце восьмидесятых лет прошлого века первых спецподразделений по борьбе с организованной преступностью. В суверенной Украине в конце XX века и в начале XXI общими усилиями спецподразделений по борьбе с организованной преступностью и уголовного розыска в третий раз были удачно решены задачи минимизации проявлений корыстно-насильственной организованной преступности, заложены правовые основы дальнейшего развития системы подразделений криминальной милиции и в целом оперативно-розыскной правоохранительной функции государства.

Использованные источники:

1. Водько Н.П. Генезис сыска и проблемы совершенствования системы оперативных подразделений органов внутренних дел Украины (научный доклад) [Текст] / Н.П.Водько // Сторіччя розшуку: історія, сучасність та перспективи. Матеріали науково-практичної конференції. (Одеса, 24 жовтня 2008 р.). – Одеса: ОДУВС, с. 11-16.
2. Міліція України: історичний нарис [Текст] / [під редакцією Ю. О. Смирнова, П.П. Михайленко та ін.]. – К.: Видавничий дім Ін Юре, 2002. – 885 с.
3. Пинигин А.Ю. Создание и становление уголовного розыска Одесской области [Текст] / А.Ю.Пинигин // Сторіччя розшуку: історія, сучасність та перспективи. Матеріали науково-практичної конференції. (Одеса, 24 жовтня 2008 р.). Одеса: ОДУВС, с. 165-167.
4. Чисников В. Н. Закон «Об организации сыскной части» (1908 г.) : предпосылки, содержание, значение [Текст] / В. Н. Чисников // Сторіччя розшуку: історія, сучасність та перспективи. Матеріали науково-практичної конференції. (Одеса, 24 жовтня 2008 р.). Одеса: ОДУВС. с. 231-233.
5. Михайленко П. Міліція Української Народної Республіки доби Центральної Ради (листопад 1917 – квітень 1918 рр.) [Електронний ресурс] / П. Михайленко, В. Довбня – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : [screen.css" rel="stylesheet" type="text/css">](#)
6. Михайленко П. Міністерства внутрішніх справ Української Держави (квітень – грудень 1918 р.) [Електронний ресурс] / П.Михайленко, В.Довбня – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : [screen.css" rel="stylesheet" type="text/css">](#)
7. Михайленко П. Українська народна міліція доби Директорії УНР [Електронний ресурс] / П.Михайленко, В.Довбня – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : [screen.css" rel="stylesheet" type="text/css">](#)
8. Карний розшук України. Відданість. Вірність. Відвага. II т. [Текст] – К.: ТОВ «Світ Успіху», 2009, 368 с.
9. Михайленко П. Становлення робітничо-селянської міліції УРСР (1919–1922 рр.) [Електронний ресурс] / П.Михайленко, В. Довбня – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : [screen.css" rel="stylesheet" type="text/css">](#)

10. Михайленко П.П. Утворення карного розшуку України [Текст] / П.П.Михайленко // Міліція України. – 1999. – № 1-2 – С. 12-14.

11. Михайленко П. Міліція України радянського періоду (1923-1940 рр.) [Електронний ресурс] / П. Михайленко, В. Довбня – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : [screen.css" rel="stylesheet" type="text/css">](#)

12. Михайленко П. Міліція УРСР у період 1946–1962 рр. [Електронний ресурс] / П. Михайленко, В. Довбня. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : [screen.css" rel="stylesheet" type="text/css">](#)

13. Водько Н. П. Организация комплексной борьбы с рецидивной преступностью. (На материалах оперативных аппаратов милиции и исправительно-трудовых учреждений) [Текст] / Водько Н. П. – К.: РИО МВД УССР, 1981. – 160 с.

14. Основы борьбы с организованной преступностью [Текст] / [Под. ред.: В.С. Овчинского, В.Е.Эминова, Н.П.Яблокова]. – М.: ИНФРА–М, 1996, 400 с.

15. ГУБОЗ. Історія. [Електронний ресурс] – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : [http //www.guboz.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1...](http://www.guboz.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1...)

16. Решение Коллегии МВД СССР от 30 сентября 1985 года «О состоянии и мерах по усилению борьбы с опасными проявлениями групповой преступности», объявленное приказом МВД СССР № 0033-85 г.

17. Решение Коллегии МВД СССР № 4 КМ/1 от 8 апреля 1988 года «О задачах ОВД по выполнению постановления ЦК КПСС от 2 апреля 1988 года «О состоянии борьбы с преступностью в стране и дополнительных мерах по предупреждению преступлений».

18. Грохольський В. Л. Загальні тенденції розвитку управління спеціальними підрозділами по боротьбі з організованою злочинністю [Текст] / В. Л. Грохольський // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2003. – № 22. – С. 80-85.

19. О мерах по усилению борьбы с организованной преступностью: Приказ МВД СССР от 15 ноября 1988 года № 0014.

20. Об организационной структуре МВД: Постановление Совета Министров СССР от 25 января 1989 года № 86-26.

21. Михайленко П. Міліція України в останні роки існування Радянського Союзу та перші роки незалежності України (1990–1992 рр.) [Електронний ресурс] / П. Михайленко, В. Довбня. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : [UN Doc/ A/ CONF.203/7](#)

22. О создании межрегиональных управлений МВД СССР по борьбе с организованной преступностью: Приказ МВД СССР от 28 июля 1990 года № 047.

23. О внесении изменений и дополнений в приказ МВД СССР № 047 от 28 июля 1990 года «О создании межрегиональных управлений МВД СССР по борьбе с организованной преступностью»: Приказ МВД СССР от 26 октября 1990 года № 068.

24. О мерах по усилению борьбы с наиболее опасными преступлениями и их организованными формами: Указ Президента СССР от 4 февраля 1991 года № VII-1423.

25. Про міліцію: Закон України від 20 грудня 1990 р. // Відомості Верховної Ради України – 1991 – № 4 – Ст. 20.

26. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю [Електронний ресурс] : закон України від 30. 06. 1993 р. № 3341-ХІІ із змін., внес. згідно із Законами України та Рішеннями Конституційного Суду : за станом на 01. 11. 2012 р. № 2756-17.– Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.

27. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992 – № 22 – с. 303.

28. Про невідкладні заходи щодо посилення боротьби зі злочинністю: Указ Президента України від 21 липня 1994 року № 396/94 // [Електронний ресурс]. Верховна Рада України, офіційний веб-сайт [<http://portal.rada.gov.ua/rada/control/uk/index>].

29. Водько М.П. Кримінально-правова регламентація протидії організованим злочинності [Текст] : монографія / М.П.Водько, О.О.Подобний; Одеський держ. ун-т внутрішніх справ. – Одеса: Юридична література, 2010 – 192 с.

Podobny Aleksandr

**Tamah-zorakı mütəşəkkil cinayətkarlıqla mübarizə üzrə Ukraynada
əməliyyat bölmələrinin bərqərar olması və inkişafı**

XÜLASƏ

Məqalədə mütəşəkkil cinayətkarlıqla mübarizə üzrə cinayət-axtarışı və xüsusi bölmələrin tamah-zorakı mütəşəkkil cinayətkarlıqla mübarizə üzrə əməliyyat bölmələrinin yaranması və inkişafı tarixinin bəzi məsələləri nəzərdən keçirilmişdir. XX əsrdə cinayət axtarışının, SSRİ cinayət axtarışının tarixi dövrləri, həmçinin müasir Ukraynada axtarış işi ətraflı şəkildə təsvir edilir.

Podobniy Aleksandr

**Establishment and development of operations departments in Ukraine over fight
against mercenary-violent organized crime**

SUMMARY

The article runs over history of establishment and development of operations departments over fight against mercenary-violent organized crime of the special departments on struggle against organized crime. The author describes 20th century criminal investigation, historic periods of criminal investigation of the USSR, as well as investigation in modern Ukraine.

**Rəyçi: h.ü.f.d., dos. Hikmət Eyvazov
Təqdim edən: h.ü.f.d. Xanlar Bayramzadə**

Seyfulla Aslanov Xaliq oğlu,

Azərbaycan Respublikası Baş Prokurorluğunun Milli Təhlükəsizlik və Fövqəladə Hallar nazirlikləri, Dövlət Sərhəd Xidmətinin istintaq, təhqiqat və əməliyyat-axtarış fəaliyyətində qanunların icrasına nəzarət idarəsinin prokuroru, Baş ədliyyə müşaviri, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru

FRANSININ 1804-CÜ İL MÜLKİ MƏCƏLLƏSİ SİVİL DÜNYANIN MÖHTƏŞƏM HÜQUQ ABİDƏSİ KİMİ

UOT 34:347

Açar sözlər: Napoleonun Mülki Məcəlləsi, əşya hüququ, vərəsəlik hüququ, öhdəlik.

Ключевые слова: Гражданский Кодекс Наполеона, вещное право, наследственное право, обязательство.

Key words: the Napoleonic Code, right of property, inheritance law, commitment.

Hazırda qüvvədə olan və hüquq tarixinə «Napoleon Məcəlləsi» kimi daxil olmuş Fransa Mülki Məcəlləsi (müasir dövrdə «Code sivil» adlandırılan bu Məcəllənin ilkin adı Fransızların Mülki Məcəlləsi – «Code sivil des francaise» olmuşdur) 1804-cü il martın 1-də qəbul olunmuş və həmin il martın 21-də qüvvəyə minmişdir.

Fransa Mülki Məcəlləsi 1799-cu il noyabr ayının 9-10-da ölkədəki dərin ictimai-siyasi və iqtisadi böhran vəziyyətindən istifadə edib ordunun köməyi ilə dövlət çevrilişi edərək hakimiyyətə gəlmiş general Napoleon Bonapartın rəhbərliyi və bilavasitə iştirakı ilə işlənib hazırlanmışdır. Napoleon Bonaport həmin dövrdə Fransada ən güclü şəxsiyyət hesab olunsa da, onun rəhbərliyi altında Fransız ordusunun İtaliyada, Misirdə və digər cəbhələrdə böyük qələbələr qazanması onun şöhrətini hər hansı bir başqa dövlət xadimi ilə müqayisə olunmuş dərəcədə artırsa da, Fransanın iqtisadiyyatını dirçəldəcək, sənayenin inkişafına və ticarətin genişlənməsinə nail ola biləcək, ölkədə ciddi qanun-qayda yarada biləcək və ən əsası Fransaya qabiliyyətli sülh gətirə biləcək bir dövlət xadimi

olsa da, Napoleon başa düşürdü ki, dövlət çevrilişi nəticəsində yaratdığı avtoritar rejimə «demokratik don» geydirməlidir. Bu da Fransanın 1799-cu il Konstitusiyasının, 1804-cü il Fransa Mülki Məcəlləsinin, 1806-cı il Fransa Mülki Prosesual Məcəlləsinin, 1807-ci il Fransa Ticarət Məcəlləsinin, 1810-cu il Cinayət Məcəlləsinin, həmin ildə qəbul olunmuş Fransa Cinayət Prosesual Məcəlləsinin və bir sıra digər normativ hüquqi aktların yaranması ilə nəticələndi. Onlardan Fransa Mülki Məcəlləsinə xüsusi və böyük əhəmiyyət verən Napoleon sonralar yazırdı: «Mən heç də onunla öyünmürəm ki, 40 döyüşdə qalib gəlmişəm, çünki təkə VATERLOO döyüşündəki məğlubiyyətim gələcək nəsillərin yaddaşında bütün qələbələrimi kölgədə qoya bilər. Mən onunla fəxr edirəm ki, mənim Mülki Məcəlləm heç vaxt ölməyəcək. Əsrlər boyu yaşayacaqdır». Həqiqətən də belə oldu. Fransa Mülki Məcəlləsi dünya mülki hüququnun nadir incisi kimi həmin hüquq sahəsinin inkişafında qədim Roma mülki hüququndan sonra yeni mərhələnin əsasını qoydu və haqlı olaraq böyük sərkərdənin şərəfinə bu Məcəllə hüquq ədəbiyyatında «Napoleon Məcəlləsi» adlandırıldı. Tarix məşhur şəxsiyyətin dediklərini təsdiqlədi. Böyük Napoleon İmperiyası 1812-ci ildə Rusiyada, 1813-cü ildə Leypsiq yaxınlığında sarsıdıcı məğlubiyyətə uğradıldı, 1814-cü ildə ruslar, avstriyalılar, prussiyalılar və ingilislərdən ibarət müfəttiş orduları Fransaya daxil olaraq Napoleon imperiyasını devirdilər. Güclü mərkəzləşdirilmiş dövlət olan həmin imperiya cəmi 5 il yaşadısa, «Napoleon Məcəlləsi» artıq 2 əsrdən artıqdır ki, tarixin keçməyəşlərinə vüqarla sinə gəlir, yaşayır və bu gün də Fransa cəmiyyətinin əmlak münasibətlərini, əmlakla əlaqədar olan şəxsi qeyri-əmlak münasibətlərini, eləcə də qanunda nəzərdə tutulmuş hallarda əmlakla əlaqədar olmayan digər şəxsi qeyri-əmlak münasibətlərini müvəffəqiyyətlə tənzimləyir və nizama salır.

«Napoleon Məcəlləsi» təkə Fransada və digər Avropa ölkələrində deyil, bütün

dünyada mülki hüququn inkişafına əsaslı töhfə oldu, bütövlükdə dünya hüquq elmində və hüquq mədəniyyətində yeni mərhələnin başlanğıcını qoydu və müasir mülki hüququn predmetini təşkil edən ictimai münasibətləri tənzimləyən hüquq normalarını yüksək peşəkarlıqla və elmi cəhətdən işlənilib hazırlanmış konsepsiyaya uyğun sistemləşdirilməsinin və məcəllələşdirilməsinin klassik obrazına çevrildi.

Qeyd edilən yüksək cəhətləri və əhəmiyyəti ilk növbədə Fransa Mülki Məcəlləsinin işlənilib hazırlandığı dövr, şərait ilə əlaqədardır. Belə ki, sivil ideyalarla hakimiyyətə gəlmək uğrunda mübarizə aparən Fransa burjua-demokratları hələ Mülki Məcəllə qəbul edilənədək dünya hüquq tarixində özünəməxsus yer olan və həmin məcəllənin ideya və nəzəri bazasını təşkil edən bir sıra hüquqi aktlar işləyib hazırlamışlar. Bunların içərisində, 1789-cü il 11 avqust tarixli «Feodal hüquq və imtiyazların ləğv edilməsi haqqında» dekret, 1789-cu il 26 avqustda qəbul olunmuş məşhur «İnsan və vətəndaş hüquqları bəyannaməsi», 1793-cü il iyunun 24-də qəbul edilmiş eyni adlı Bəyannamə və Konstitusiya aktı xüsusi yer tutur. 1789-cu il «İnsan və vətəndaş hüquqları bəyannaməsi» yüksək nəzəri hazırlıqları olan Markix Lafayet, Abbat, Qraf Miraço və digər müəlliflər tərəfindən istər həmin dövr Fransanın, istərsə də dünyanın digər ölkələrinin mütərəqqi siyasi-hüquqi ideyaları peşəkarlıqla və yaradıcı formada təhlil olunmaqla işlənilib hazırlanmışdır. Belə ki, müəlliflər Bəyannamənin mətnini hazırlayarkən Amerikanın 1776-cı il İstiqlal bəyannaməsindən nə dərəcədə faydalanmışlarsa, böyük Fransız yazıçısı, filosof və tarixçisi Fransua Mari Arue Volterin (1694-1778), onunla birlikdə müasiri olduğu ictimai fikrə mühüm təsir göstərmiş görkəmli fransız mütəfəkkiri Deni Didronun (1713-1784), hakimiyyətin bölünməsi prinsipinin müdafiəçisi fransız maarifçi filosofu və sosioloqu Şari Lui Monteskyönün (1689-1755), eyni zamanda, Jan Jak Russonun

(1712-1778), Con Lokkun (1632-1704) və digər mütəffəklərin mütərəqqi fəlsəfi və hüquqi ideyalarından da hərtərəfli surətdə istifadə etmişlər.

Fransa Mülki Məcəlləsinin prinsiplərini və onun səciyyəsi keyfiyyət xüsusiyyətini təşkil edən bir sıra müddəalar 1789-cu il «İnsan və vətəndaş hüquqları bəyannaməsi»ndə öz əksini tapmışdır. Bunlara Bəyannamənin insanların azad və bərabər hüquqlu olması (Bəyannamənin 1-ci maddəsi), azadlıq, mülkiyyət, təhlükəsizlik və s. «təbii və ayrılmaz» hüquqların bəyan edilməsi (Bəyannamənin 2-ci maddəsi), azad sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olmağa imkan verən «qanunla qadağan olunmayan hər şeyə icazə verilir» prinsipinin bərqərar olması və azadlığın başqasına mümkün qədər ziyan vurmada istifadə etmək imkanını kimi müəyyənləşdirilməsi (Bəyannamənin 4-5-ci maddələri), mülkiyyətin müqəddəs və toxunulmaz hüquq elan olunması (Bəyannamənin 17-ci maddəsi) və s. göstərmək olar.

1804-cü il Məcəlləsi Fransanın ilk Mülki Məcəlləsi idi. Əvvəlki dövrlərdə Fransanın nəinki Mülki Məcəlləsi, hətta vahid mülki hüququ da olmamışdır. Belə ki, 1789-cu il inqilabınadək Fransa mülki hüququnda bir-birindən tamamilə fərqli 2 sistem mövcud idi. Bunlardan biri ölkənin şimal hissəsində mövcud olan və çoxsaylı adət və ənənələri özündə birləşdirən adət hüquq normalarından ibarət idi. Bu adət normalarının fizikadakı «Brayn hərəkətinə» xarakterik xaotiklik, qarma-qarışıqlıq, uyğunsuzluq və ziddiyyətlər səciyyəvi idi. Bəzən ayrı-ayrı vilayətlərin, şəhərlərin və digər inzibati ərazi vahidlərinin adətləri bir-birindən fərqlənirdi. belə müxtəlif adətlərə, əsaslanan davranış qaydaları və normaları mövcud ictimai münasibətləri tənzimləməkdə ciddi problemlər yaradırdı. Həmin adət hüquq normalarını sistemləşdirmək, məcəllələşdirmək sahəsində müxtəlif dövrlərdə cəhdlər göstərsə də, bu məsələ əsaslı həllini yalnız 1804-cü il Fransa Mülki Məcəlləsinin qəbul olunması ilə tapdı. Belə ki, hə-

min məcəllə özündə 360-a yaxın yerli hüquqi adətlər toplusunu əvəz etdi, həmin topluların tənzimlədiyi münasibətləri, şübhəsiz ki, daha səmərəli və daha yüksək hüquqi texnika ilə vahid qaydada tənzimlədi, bununla da irəliyə doğru əsaslı addım oldu.

Mülki Məcəllə qəbul edənədək Fransanın cənub ərazilərində mülki münasibətlər Roma mülki hüquqi əsasında formalaşmış qanunlarla tənzimlənirdi ki, ölkənin bu hissəsini bəzən «yazılı hüquq ölkəsi» adlandırırdılar. Fransa Mülki Məcəlləsi qəbul olunması ilə ölkənin mülki dövryyəsinin vahid qaydada, vahid Məcəllə ilə tənzimlənməsinin əsası qoyuldu və sonrakı bütün inkişaf mərhələlərində Fransa cəmiyyətinin ictimai münasibətlərinin nizamlanmasında böyük rol oynadı, hüquq sisteminin təkmilləşdirilməsinə, hüquq normalarından düzgün istifadə olunmasına, qanunçuluq və hüquq qaydasının möhkəmləndirilməsinə şərait yaratdı. Həmin məcəllə bütün dünyada mülki hüququn inkişafına əsaslı töhfə oldu. Müasir kontinental-avropa hüququnun ilk mülki məcəlləsi olan 1804-cü il Fransa MM bu hüquq sisteminin mühüm hüquq abidəsi olan Almaniya Mülki Məcəlləsini (1896-cı il) təxminən bir əsr qabaqlamış və onun sələfi olmuşdur. Yüksək peşəkarlıqla işlənilib hazırlanmasına, ictimai münasibətlərin tənzimlənməsi sahəsində elmi, məntiqi və təcrübi elementlərin sistemli surətdə birləşdirilməsinə və uyğunlaşdırılmasına görə 1897-ci il Almaniya Mülki Məcəlləsi 1918, 1933 və 1945-ci il siyasi inqilablar dövrünü, eləcə də 1989-cu ildə iki alman dövlətinin birləşməsi dövrünü yaşamış, 1900-1918-ci illəri əhatə edən monarxiya dövründə, 1933-1945-ci illərin faşizm dövründə də qüvvədə olmuş, 1919-1933-cü illər və 1945-ci ildən hal-hazırədək AFR ərazisində mülki münasibətləri tənzimləmişdir. Buna baxmayaraq, bir sıra səciyyəvi keyfiyyət xüsusiyyətlərinə görə Fransa Mülki Məcəlləsinin «fəth etdiyi yüksəklikləri» və əldə etdiyi nailiyyətləri Almaniya Mülki Məcəlləsi təkrar edə bilməmişdir.

Hər şeydən əvvəl, Fransa Mülki Məcəlləsi ilə müqayisədə Almaniya Mülki Məcəlləsi xeyli mücərrəd və abstrakt normalarla zəngindir. Belə ki, Almaniya MM-in 133-cü maddəsi qanun normalarının mətninin mahiyyətinin və ruhunun real həyata yaxınlaşdırılması məqsədilə onun təfsirini inamla və yaradıcılıqla həyata keçirməyi hakimlərdən tələb edir. Belə mücərrəd normalara Almaniya MM-in 157, 242, 823 və s. onlarca maddələrini misal göstərmək olar. Bundan fərqli olaraq, Fransa MM-də konkretlik, aydınlıq və müəyyənlik xarakterik cəhətlərdəndir. Digər tərəfdən başqa normativ hüquqi aktlara istinad edilən blanket normaların sayının əhəmiyyətli dərəcədə azlığı, onu istər Almaniya MM-dən, eləcə də bir sıra digər ölkələrin məcəllələrindən fərqləndirir.

Qeyd edilən cəhət və mətninin rəsmi hüquqi terminlərlə zənginliyi, eyni zamanda, blanket normalarla yanaşı, Məcəllənin öz daxilində normaların bir-birinə çox saylı istinadı Almaniya MM-dən orta səviyyəli vətəndaşların istifadəsini çətinləşdirir. Sanki bu Məcəllə mütəxəssis-hüquqşünaslar üçün yazılmışdır. Bundan fərqli olaraq, Fransa MM-i geniş əhali kütləsinin sərbəst istifadə edə biləcəyi dildə, səliqə, aydın və konkret yazılmışdır. Fransızların fikrincə, bu Məcəllə Fransa ədəbiyyatının məharətlə işlənib hazırlanmış şah əsəridir. Məşhur Fransız yazıçısı Raul Valeri bu məcəlləni fransız ədəbiyyatının dahiyənə kitabı adlandırmışdır. Digər bir fransız yazıçısı Stendal etiraf etdirdi ki, fransız dilinin gözəlliklərini duymaq və bundan ilhamlanmaq üçün o hər gün bu məcəllədən müəyyən hissələri oxuyurdu.

Fransa MM-nin səciyyəvi cəhətlərindən biridə onun xüsusi məharət və ustalıqla konkretləşdirilməsidir. Belə ki, delikt (mülki hüquq pozuntularından əmələ gələn öhdəliklər) hüquqi münasibətlərini bu məcəllənin cəmi 5 maddəsi (1382-1386-cı maddələr) tənzimləyirsə, həmin münasibətləri Rusiya Federasiyası MM-in (22 dekabr 1995-ci ildə qüvvəyə minmişdir) 38 maddəsi (1064-1101-ci maddələr) nizama salır.

Fransa dualist hüquq sistemi xarakterik olan dövlətlərdəndir. Belə ki, burada xüsusi hüquq münasibətləri Mülki Məcəllə ilə yanaşı, Ticarət Məcəlləsi ilə də tənzimlənir.

Fransa Mülki Məcəlləsi 2281 maddəni əhatə edən 3 kitabdan, eləcə də qanunun dərci, qüvvəsi və tətbiqi ilə əlaqədar ümumi qaydaları müəyyənləşdirən giriş bölməsindən ibarətdir. Məcəllənin girişi 1-6-cı maddələri əhatə edir. Birinci kitab «Şəxslər haqqında» adlanır və 7-515-ci maddələri əhatə edən 12 bölmədən ibarətdir: «Mülki hüquqlar haqqında», «Fransa vətəndaşlığı haqqında», «Vətəndaşlıq vəziyyəti aktları haqqında», «Yaşayış yeri haqqında», «Xəbərsiz itkin düşmə haqqında», «Nikah haqqında», «Boşanma haqqında», «Uşaqların mənşəyi haqqında», «Övladlığa götürmə haqqında», «Validəyn hakimiyyəti haqqında», «Yetkinlik yaşına çatmamışlar, qəyyumluq və himayəçilik haqqında», «Yetkinlik yaşına çatanlar və qanunun müdafiəsi altında olan yetkinlik yaşına çatanlar».

İkinci kitab «Əşya haqqında və mülkiyyət hüququnun dəyişməsi haqqında» adlanır, məzmununu əşya hüququnun normaları təşkil edir. Həmin kitab 516-710-cu maddələri əhatə edən aşağıdakı 4 bölmədən ibarətdir: «Əşyanın növləri haqqında», «Mülkiyyət hüququ haqqında», «Uzofruqlar və istifadə hüququ haqqında», «Servitutlar və yaxud başqasının daşınmaz əşyasından məhdud istifadə hüququ haqqında».

«Mülkiyyət hüququnun əldə olunması haqqında» adlanan 3-cü kitabda öhdəlik hüquq münasibətləri tənzimlənir. Həmin kitab 711-2283-cü maddələri əhatə edən ümumi müddələrdən və aşağıda adları sadalanan 22 bölmədən ibarətdir: «Vərəsəlik haqqında», «sağlığında bağışlamalar və vəsiyyətlər haqqında». «Müqavilələr və müqavilə öhdəlikləri haqqında ümumi müddəalar», «Müqavilədən kənar öhdəliklər haqqında», «Nikah müqaviləsi və ər-arvadın əmlak münasibətlərinin tənzimlənməsi haqqında», «Alğı-satqı haqqında», «Dəyişmə

haqqında», «Kirayə müqaviləsi haqqında», «Tikintinin təşkilinə tapşırıq müqaviləsi haqqında», «Birgə fəaliyyət haqqında», «Ayrılmaz hüquqların həyata keçirilməsi ilə əlaqədar razılaşmalar haqqında», «Borc haqqında», «Saxlama və istifadə haqqında», «Müqavilə riski haqqında», «Tapşırıq haqqında» və s.

Fransa Mülki Məcəlləsi ilkin redaksiyada 2281 maddədən ibarət olmuş, 1975-ci ildə məcəlləyə 2 maddə (2282 və 2283 -cü maddələr) əlavə edilmişdir. Sıra nömrəsi ilə işarələnmiş maddələrin ümumi sayı şərti olaraq artmasa da, mövcud maddələrin tərkibi xeyli genişlənmiş, məsələn, 1873-cü maddədən sonra 1873-18-ci maddəyə qədər əlavələr edilmişdir. Məcəllə qəbul edildikdən sonrakı 200 ildən artıq müddətdə ilkin redaksiyada mövcud olmuş 2281 maddədən 1229 maddəyə, başqa sözlə Məcəllənin maddələrinin 53 %-nə bir dəfə də olsa belə əlavə düzəlişlər edilməmişdir.

Fransa Mülki Məcəlləsi xüsusi mülkiyyətə toxunulmaz və müqəddəs elan etdi, xüsusi mülkiyyətin mühafizəsi məcəllənin ən mühüm vəzifəsi oldu. Demək olar ki, Məcəllənin normalarının böyük əksəriyyəti bu və ya digər formada xüsusi mülkiyyət

münasibətlərinin mühafizəsinə və tənzimlənməsinə yönəldilmişdir.

Qəbul edildikdən sonrakı dövrdə Fransa Mülki Məcəlləsinə, heç şübhəsiz ki, dəfələrlə əlavələr və dəyişikliklər edilmiş, bu gün də bu sahədə qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi işi davam edir.

Tarixin yeni dövründə bütün dünyada xüsusi hüququn məcəlləşdirilməsində bu və ya digər dərəcədə Fransa Mülki Məcəlləsinin təsiri olmuşdur. Belə ki, İtaliya, Yunanıstan, İspaniya, Belçika, Luksenburq və bir sıra digər Avropa ölkələri ilə yanaşı Latın Amerikasının əksər dövlətlərinin, bəzi Afrika və Asiya ölkələrinin, ABŞ-ın Luiziana ştatının, Kanadanın Kvebek əyalətinin mülki qanunvericiliyi Fransa Mülki Məcəlləsinin təsiri altında formalaşmışdır. Müstəqil Azərbaycan dövlətinin 1999-cü il 28 dekabr tarixində qəbul edilmiş və 2000-ci il 1 sentyabrda qüvvəyə minmiş yeni Mülki Məcəlləsinin işlənilməsində sivil dünyanın bu möhtəşəm hüquq abidəsinin nailiyyətlərindən geniş və hərtərəfli istifadə edilmişdir. Bu da müstəqil dövlətimizin «iqtisadi konstitusiyası» olan yeni mülki məcəlləmizin ən yüksək dəyərlərindən biri, səciyyəvi keyfiyyət xüsusiyyətidir.

İstifadə edilmiş mənbələr:

1. Баланов М.И. История государства и права Европы. – М.: ДЖИВ, 2007 – 248 с. 4.
2. Бараков М.А. История государства и права европейских стран. – М.: ГВС, 2007. – 208 с.
3. Всеобщая история государства и права: Учебник / Городенко А.А. - 3-е изд., испр. - М.: Остожье, 2001. – 299 с.
4. Хрестоматия по истории государства и права зарубежных стран / Отв. ред. Н.А. Даров - М.: Норма, 2008. 816 с.
5. Хрестоматия по истории государства и права Франции / Под ред. А.В. Жезлова - М.: СМС, 2008. 716 с.
6. Омельченко И.А. Всеобщая история государства и права: Учебник в двух томах. Том 1. – М.: ТОН-ПРИОР, 1999.

Aslanov Seyfulla

**Гражданский Кодекс Франции от 1804 года – величественная
ценность мировой цивилизации****РЕЗЮМЕ**

Статья посвящается правовому анализу положений Гражданского Кодекса Франции, который был подготовлен непосредственно под руководством и с участием Наполеона Бонапарта, пришедшего к власти в итоге государственного переворота. Одновременно автором ведется сравнение положений Гражданского Кодекса Франции и Азербайджанской Республики.

Aslanov Seyfulla

Civil Code of France since 1804 – grand value of world civilization**SUMMARY**

The article is dedicated to the legal analysis of provisions of the Civil Code of France, which was prepared directly under the supervision and with the participation of Napoleon Bonaparte, who came to power as a result of coup d'ytat. At the same time, the author compares provisions of the Civil Code of France and the Republic of Azerbaijan.

Rəyçi: h.e.d., prof. Alış Qasımov
Təqdim edən: h.ü.f.d. Yeganə Balakışiyeva

Кузнецов Роман Николаевич,

Старший преподаватель кафедры гражданско-правовых дисциплин Уральского юридического института МВД Российской Федерации, подполковник полиции

ОСОБЕННОСТИ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ ЗА НАРУШЕНИЕ ПРАВ НА ТОВАРНЫЕ ЗНАКИ

УДК 34:347.772

Açar sözlər: əmtəə nişanı, xidmət göstərmə nişanı, məsuliyyət, zərər, kompensasiya.

Ключевые слова: товарный знак, знак обслуживания, ответственность, ущерб, компенсация.

Keywords: trademark, service mark, liability, damage, compensation.

Согласно действующего международного законодательства на любой продукт, незаконно снабженный товарным знаком или фирменным наименованием, налагается арест при ввозе в страны, в которых этот знак или фирменное наименование имеют право на законную охрану [1, с. 9]. Вследствие данного законодательного требования приобретает особую актуальность вопрос правовой защиты товарных знаков, как по национальному законодательству конкретной страны, так и международно-правовое регулирование данных отношений.

Согласно российского гражданского законодательства товарный знак или знак обслуживания – обозначения, служащие для индивидуализации товаров, выполняемых работ или оказываемых услуг юридических или физических лиц.

В качестве товарных знаков могут быть зарегистрированы словесные, изобразительные, объемные и другие обозначения или их комбинации. К словесным обозначениям относятся слова, сочетания букв, имеющие словесный характер, словосочетания, предложения, дру-

гие единицы языка, а также их сочетания. К изобразительным обозначениям относятся изображения живых существ, предметов, природных и иных объектов, а также фигуры любых форм, композиции линий, пятен, фигур на плоскости. К объемным обозначениям относятся трехмерные объекты, фигуры и комбинации линий, фигур. К комбинированным обозначениям относятся комбинации элементов разного вида, изобразительных, словесных, объемных и т.д. К другим обозначениям относятся, например, звуковые, световые и иные обозначения.

Товарный знак может быть зарегистрирован в любом цвете или цветовом сочетании.

В силу международного договора Российской Федерации не допускается регистрация в качестве товарных знаков обозначений, состоящих только из элементов, представляющих собой государственные гербы, флаги и другие государственные эмблемы, сокращенные или полные наименования международных межправительственных организаций, их гербы, флаги и другие эмблемы, официальные контрольные, гарантийные и пробирные клейма, печати, награды и другие знаки отличия, или сходных с ними до степени смешения обозначений.

Такие элементы могут быть включены как неохраняемые элементы в товарный знак, если на это имеется согласие соответствующего компетентного органа.

В соответствии со ст. 1484 Гражданского кодекса Российской Федерации [2, с. 44] исключительное право на товарный знак может быть осуществлено для индивидуализации товаров, работ или услуг, в отношении которых товарный знак зарегистрирован, в частности путем размещения товарного знака:

1) на товарах, в том числе на этикетках, упаковках товаров, которые производятся, предлагаются к продаже, продаются, демонстрируются на выставках и ярмарках или иным образом вводятся в гражданский оборот на территории Рос-

сийской Федерации, либо хранятся или перевозятся с этой целью, либо ввозятся на территорию Российской Федерации;

2) при выполнении работ, оказании услуг;

3) на документации, связанной с введением товаров в гражданский оборот;

4) в предложениях о продаже товаров, о выполнении работ, об оказании услуг, а также в объявлениях, на вывесках и в рекламе;

5) в сети “Интернет”, в том числе в доменном имени и при других способах адресации.

Никто не вправе использовать без разрешения правообладателя сходные с его товарным знаком обозначения в отношении товаров, для индивидуализации которых товарный знак зарегистрирован, или однородных товаров, если в результате такого использования возникнет вероятность смешения.

За нарушение российского законодательства о товарных знаках предусматривается три вида ответственности: гражданско-правовая, административная и уголовная.

В соответствии с российским гражданским законодательством товары, этикетки, упаковки товаров, на которых незаконно размещены товарный знак или сходное с ним до степени смешения обозначение, являются контрафактными (ст. 1515 Гражданского кодекса Российской Федерации).

Правообладатель вправе требовать изъятия из оборота и уничтожения за счет нарушителя контрафактных товаров, этикеток, упаковок товаров, на которых размещены незаконно используемый товарный знак или сходное с ним до степени смешения обозначение. В тех случаях, когда введение таких товаров в оборот необходимо в общественных интересах, правообладатель вправе требовать удаления за счет нарушителя с контрафактных товаров, этикеток, упаковок товаров незаконно используемого товарного знака или сходного с ним до степени смешения обозначения.

Лицо, нарушившее исключительное право на товарный знак при выполнении работ или оказании услуг, обязано удалить товарный знак или сходное с ним до степени смешения обозначение с материалов, которыми сопровождается выполнение таких работ или оказание услуг, в том числе с документации, рекламы, вывесок.

Правообладатель вправе требовать по своему выбору от нарушителя вместо возмещения убытков выплаты компенсации:

1) в размере от десяти тысяч до пяти миллионов рублей, определяемом по усмотрению суда, исходя из характера нарушения;

2) в двукратном размере стоимости товаров, на которых незаконно размещен товарный знак, или в двукратном размере стоимости права использования товарного знака, определяемой исходя из цены, которая при сравнимых обстоятельствах обычно взимается за правомерное использование товарного знака.

Следует отметить, что в соответствии со сложившейся судебной практикой, сумма взыскиваемых по решениям судов денежных компенсаций в среднем варьирует от 40 тысяч до 140 тысяч рублей.

Административное законодательство Российской Федерации предусматривает, что незаконное использование чужого товарного знака, знака обслуживания, наименования места происхождения товара или сходных с ними обозначений для однородных товаров влечет наложение административного штрафа на граждан в размере от одной тысячи пятисот до двух тысяч рублей с конфискацией предметов, содержащих незаконное воспроизведение товарного знака, знака обслуживания, наименования места происхождения товара; на должностных лиц – от десяти тысяч до двадцати тысяч рублей с конфискацией предметов, содержащих незаконное воспроизведение товарного знака, знака обслуживания, наименования места происхождения товара; на юридических лиц – от тридцати тысяч до

сорока тысяч рублей с конфискацией предметов, содержащих незаконное воспроизведение товарного знака, знака обслуживания, наименования места происхождения товара (ст. 14.10 Кодекса Российской Федерации об административных правонарушениях) [3, с. 56].

Согласно российского уголовного законодательства по статье 171.1. Уголовного кодекса Российской Федерации [4, с. 53] производство, приобретение, хранение, перевозка в целях сбыта или сбыт немаркированных товаров и продукции, которые подлежат обязательной маркировке марками акцизного сбора, специальными марками или знаками соответствия, защищенными от подделок, совершенные в крупном размере, – наказываются штрафом до двухсот тысяч рублей или в размере заработной платы или иного дохода осужденного за период до восемнадцати месяцев, либо принудительными работами на срок до трех лет, либо лишением свободы на срок до трех лет со штрафом в размере до восьмидесяти тысяч рублей или в размере заработной платы или иного дохода осужденного за период до шести месяцев.

Те же деяния, совершенные: а) организованной группой; б) в особо крупном размере, – наказываются штрафом в размере от ста до трехсот тысяч рублей или в размере заработной платы или иного дохода осужденного за период от одного года до двух лет, либо принудительными работами на срок до пяти лет, либо лишением свободы на срок до шести лет со штрафом в размере до одного миллиона рублей или в размере заработной платы или иного дохода осужденного за период до пяти лет либо без такового.

При этом под крупным размером понимается стоимость, ущерб, доход либо задолженность в сумме, превышающей один миллион пятьсот тысяч рублей Российской Федерации, особо крупным – шесть миллионов рублей Российской Федерации.

Использованные источники:

1. Конвенция по охране промышленной собственности. Заключена в Париже 20.03.1883. Ред. от 02.10.1979. // Закон. № 7. 1999.
2. Гражданский кодекс Российской Федерации (часть четвертая): федеральный закон от 18.12.2006 № 230-ФЗ // Собрание законодательства РФ. 25.12.2006. № 52 (1 ч.). Ст. 5496.
3. Кодекс Российской Федерации об административных правонарушениях: федеральный закон от 30.12.2001 № 195-ФЗ // Собрание законодательства РФ. 07.01.2002. № 1 (ч. 1). Ст. 1.
4. Уголовный кодекс Российской Федерации: федеральный закон от 13.06.1996 № 63-ФЗ // Собрание законодательства РФ. 17.06.1996. № 25. Ст. 2954.

Kuznetsov Roman**Əmtə nişanı hüquqlarının pozulmasına görə Rusiya Federasiyasının qanunvericiliyi ilə məsuliyyətin xüsusiyyətləri****XÜLASƏ**

R.N.Kuznetsov tərəfindən məqalədə Rusiya Federasiyasının qanunvericiliyi və beynəlxalq sazişlərə uyğun olaraq əmtə nişanlarının, mülki-hüquqi, inzibati və cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə şərtlərinin hüquqi təbiətinin təhlili təqdim edilmişdir.

Kuznetsov Roman**Peculiarities of responsibility in the legislation of the Russian Federation over the trademark infringement****SUMMARY**

R.N.Kuznetsov has presented in the article the analyze of the legal nature of conditions of the trademarks, civil, administrative and criminal liability in accordance with the legislation of the Russian Federation and international agreements.

Rəyçi: h.e.d., prof. Alış Qasımov
Təqdim edən: h.f.d. Rəşad Məmmədov

AZƏRBAYCAN, BAKI
AZERBAIJAN, BAKU
AZERBAIJAN, BAKU

Соловьева Татьяна Владимировна,
Доцент кафедры гражданского процесса Саратовской Государственной
Юридической Академии, кандидат юридических наук

О РЕАЛИЗАЦИИ ПОСТАНОВЛЕНИЙ ВЫСШИХ СУДЕБНЫХ ОРГАНОВ *

УДК 34.347.95

Açar sözlər: mülki məhkəmə icraatı, məhkəmə qərarı, reallaşma, RF Ali Məhkəməsi, RF Konstitusiya Məhkəməsi, İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi.

Ключевые слова: гражданское судопроизводство, постановление суда, реализация, Верховный Суд РФ, Конституционный Суд РФ, Европейский Суд по правам человека.

Key words: civil court execution, court decision, realization, Supreme Court of the Russian Federation, Constitutional Court of the Russian Federation, European Court of Human Rights.

Развитие судебной системы и совершенствование гражданского процессуального законодательства РФ предъявляет повышенные требования к процедуре реализации судебных актов в целом.

Процесс правосудия непрерывен и потому любое постановление судебного органа должно быть реализовано в целях обеспечения своевременной и полноценной защиты прав и свобод заинтересованных лиц.

По результатам когнификации проблемы реализации постановлений высших судебных органов установлено, что такие постановления являются результатом судебной деятельности и существуют в правовом поле с присущими им особыми характеристиками. Постановления высших судебных органов имеют особые признаки, характер и содержание, что предполагает существование особых методов и форм их реализации.

* Исследование выполнено при поддержке Министерства образования и науки Российской Федерации, соглашение 14.В37.21.1015.

Внутреннее противоречие проблемы реализации состоит в том, что постановления высших судебных органов принимаются с целью совершенствования законодательства и унифицирования судебной практики РФ, при этом правовое регулирование вопросов реализации постановлений Конституционного Суда РФ, Верховного и Высшего Арбитражного Судов РФ, Европейского Суда по правам человека характеризуется неполнотой и противоречивостью. В законодательстве отсутствует единый нормативно закрепленный порядок, регулирующий реализацию таких актов. Существуют лишь немногочисленные нормы, регламентирующие отдельные аспекты реализации, что, в свою очередь, не способствует осуществлению контроля за процессом приведения в действие актов указанных судебных инстанций и выработке единой практики их реализации.

Все это позволяет сделать вывод, что из-за отсутствия четко определенного механизма и технологии приведения названных постановлений в действие, они остаются, по большей части, декларациями.

В настоящее время анализ законодательства и судебной практики позволяет сделать вывод об отсутствии полноценных рекомендаций и установлений относительно данного процесса (реализации).

Вопрос реализации постановлений высших судебных органов в гражданском судопроизводстве в теоретическом аспекте в настоящее время также является неразработанным, поскольку нет ни одного комплексного исследования порядка приведения в действие постановлений высших судебных органов, затрагивающих сферу гражданского судопроизводства.

Реализация постановлений высших судебных органов, как особый процесс, имеет свои основание и цели.

Полагаем, что основанием реализации постановления высшего судебного органа является, во-первых, само принятое и вступившее в законную силу постановление высшего судебного органа. Необходимо учитывать вид постановлений, поскольку от

этого зависит форма его реализации. Например, постановление Пленума Верховного Суда РФ, в зависимости от характера содержащихся в нем предписаний, может соблюдаться или применяться нижестоящими судами общей юрисдикции. Немаловажное значение имеет момент вступления в силу постановления. Так, постановление Конституционного суда РФ вступает в силу с момента официального опубликования. Относительно момента вступления в силу постановлений Пленума Верховного Суда РФ в законодательстве отсутствуют указания, что порождает немало вопросов.

Во-вторых, наличие определенной компетенции у органа государственной власти для приведения в действие этого постановления. Например, реализацию постановления Европейского Суда по правам человека осуществляют органы различных ветвей государственной власти. Меры общего характера (изменение законодательства) осуществляют органы законодательной ветви власти, меры индивидуального характера (пересмотр судебного постановления по конкретному делу) реализуют суды РФ, а выплату справедливой компенсации осуществляют органы исполнительной ветви власти.

Цели реализации постановлений высших судебных органов – это конечный желаемый результат деятельности данных органов. Поскольку реализация постановлений высших судебных органов нами рассматривается именно в гражданском судопроизводстве, то основной и первичной целью будет являться защита нарушенных или оспариваемых прав, свобод и законных интересов заинтересованных субъектов права на судебную защиту (ст. 2 ГПК РФ) [1], а также унификация судебной практики. При этом необходимо выделять специфические вспомогательные цели, достижение которых будет способствовать реализации нормативных предписаний, закрепленных в ст. 2 ГПК РФ. Итак, вторичными целями реализации постановлений высших судебных органов являются ориентирование в процессе правоприменения, воспитание

заинтересованных субъектов при участии в гражданском судопроизводстве, регулирование общественных отношений, возникающих при отправлении правосудия.

Реализация постановлений высших судебных органов основывается на совокупности исходных положений – принципов.

К числу принципов реализации относятся:

1. Обязательность судебных постановлений. Обязательными по своему характеру являются постановления Конституционного Суда РФ, Верховного суда РФ, Высшего Арбитражного Суда РФ и Европейского Суда по правам человека.

2. Сочетание императивности и диспозитивности. Так, отдельные постановления высших судебных органов предоставляют судам право выбора определенной модели поведения при решении правового казуса, другие содержат категоричные императивные предписания.

3. Принцип разделения властей, в том числе принцип независимости судей. Принцип независимости судей предполагает их независимость не только от органов исполнительной и законодательной ветвей власти, но также и независимость внутриинституциональную. Несмотря на закрепленный обязательный характер постановлений Верховного Суда РФ (ч. 8 ст. 5 ФКЗ «О судах общей юрисдикции в РФ») [2], согласно ст. 8 ГПК РФ, при осуществлении правосудия судьи независимы и подчиняются только Конституции РФ и федеральному закону.

4. Принцип уважения чести и достоинства человека и гражданина. Данный принцип является конституционным и существует не только при отправлении правосудия. При реализации постановлений высших судебных органов этот принцип проявляется по-разному. Например, установленное Европейским Судом по правам человека нарушение норм Конвенции о защите прав и основных свобод, является основанием для пересмотра судебного постановления в порядке ст. 392 ГПК РФ.

Необходимо отметить, что реализация постановлений высших судебных органов имеет присущий ей механизм и технологии.

В механизме реализации постановлений высших судебных органов необходимо выделять нормативную и организационную составляющие.

Нормативной основой реализации постановлений высших судебных органов является совокупность законодательных предписаний. Как было отмечено ранее, в настоящее время в законодательстве РФ отсутствуют какие-либо предписания относительно реализации постановлений высших судебных органов. В отдельных нормативных актах лишь указывается на обязательный характер таких постановлений.

Существование организационной составляющей обусловлено тем, что в данный процесс включаются и взаимодействуют сами суды общей юрисдикции, а также исполнительные и законодательные органы власти. Для понимания процесса реализации судебных актов необходимо изучение функций судебных, законодательных и исполнительных органов власти, причин, препятствующих реализации таких актов. Необходимо учитывать и взаимодействие различных участников процесса правосудия между собой, с органами и должностными лицами иных ветвей власти.

Всех субъектов, участвующих в реализации постановлений высших судебных органов, необходимо делить в зависимости от принадлежности их к определенной ветви государственной власти: судебные органы; органы исполнительной власти; органы законодательной ветви власти.

Технология реализации постановлений высших судебных органов включает в себя всю совокупность приемов и способов, методов и форм приведения в действие названных постановлений.

Методы реализации постановлений высших судебных органов – это способы и приемы приведения их в действие. Форма реализации постановлений высших судебных органов – это совокупность действий,

отвечающих определенным требованиям и условиям.

Необходимость выработки единых методов и форм реализации обусловлена многообразием видов актов высших судебных органов; многообразием субъектов, ответственных за приведение в действие актов высших судебных органов.

Среди методов реализации постановлений высших судебных органов можно назвать метод консолидации усилий органов государственной власти, направленных на организацию их взаимодействия, правовой и правоприменительный мониторинг и пр.

Формы реализации обусловлены в целом характером предписаний, содержащихся в постановлении высшего судебного органа. Так, например, постановления Пленума Верховного Суда РФ могут содержать толкование определенных норм, разъяснять порядок применения определенных предписаний и пр. В этой связи толкования, данные Пленумом Верховного Суда РФ, будут соблюдаться нижестоящими судами при рассмотрении и разрешении конкретного гражданского дела, а установленный порядок применения норм будет либо соблюдаться, либо применяться. Многообразие форм реализации характерно и для приведения в действие постановлений Конституционного Суда РФ, Европейского Суда по правам человека.

Полагаем необходимой систематизацию форм реализации постановлений Высших Судебных органов, которую назовем формализацией. «Формализация – представление

какой-либо содержательной области (рассуждений, доказательств, процедур классификации, поиска информации научных теорий) в виде формальной систем Формализация позволяет систематизировать, уточнить и методологически прояснить содержание теории, выяснить характер взаимосвязи между собой различных ее положений, выявить и сформулировать ещё не решенные проблемы» [3].

Формализация реализации постановлений высших судебных органов позволит обеспечить полноту внедрения в правовое поле РФ постановлений высших судебных органов.

Подводя итог, отметим, что реализация постановлений высших судебных органов представляет собой сложный процесс приведения в действие данных актов через определенный механизм путем применения специальных технологий на основе определенных принципов. Реализация осуществляется при наличии оснований и имеет специфические цели. Полагаем, что четкое определение видов и свойств постановлений высших судебных органов, компетенции органов государственной власти позволит сформулировать основные методы и формы реализации названных постановлений, что в целом будет способствовать повышению эффективности гражданского судопроизводства и достижению соответствия норм законодательства и судебной практики РФ мировым стандартам судебной защиты прав заинтересованных субъектов.

Использованные источники:

1. Гражданский процессуальный кодекс Российской Федерации от 14 ноября 2002 г. № 138-ФЗ (с изм. от 30 июня 2003 г.) // Собрание законодательства Российской Федерации. — 2002 — № 46 — ст. 4532; 2003. № 27 (часть 1). Ст. 2700.
2. Федеральный конституционный закон от 07.02.2011 № 1-ФКЗ (ред. от 01.06.2011) «О судах общей юрисдикции в Российской Федерации» // Российская газета—2011—№29 (11 фев.)
3. Значение слова «Формализация» в Большой Советской Энциклопедии // URL: <http://bse.sci-lib.com/article116985.html> (дата обращения 12.11.2012)

Solovyova Tatyana

Yuxarı məhkəmə orqanlarının qərarlarının reallaşdırılması barədə**XÜLASƏ**

Məqalədə mülki məhkəmə icraatında yuxarı məhkəmə orqanlarının qərarlarının reallaşdırılması zərurəti qeyd edilir. Müəllif vurğulayır ki, bu aktların işə salınması üçün ümumi yurisdiksiyalı məhkəmələrdə tətbiq olunan müəyyən mexanizm və texnologiyalar mövcud olmalıdır.

Solovyova Tatyana

On the realization of decisions of the higher court authorities***SUMMARY**

The article notes necessity of realization of the decisions made by higher court authorities in the civil court execution. The author stresses that there must be certain mechanisms and technologies applied in the courts with common jurisdiction to make these acts work.

Rəyçi: h.e.d., prof. Aış Qasımov
Təqdim edən: h.ü.f.d. Rəşad Məmmədov

* Исследование выполнено при поддержке Министерства образования и науки Российской Федерации, соглашение 14.В37.21.1015.

Берlach Юрий Анатольевич,

аспирант кафедры административного и хозяйственного права
Запорожского национального университета, 69063, Украина,
г. Запорожье, пр. Ленина, д. 74, E-mail: i.berlach @ gmail.com
т. +380963290002

СУЩНОСТЬ И ХАРАКТЕРИСТИКА АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРОТИВОДЕЙ- СТВИЯ РЕЙДЕРСТВУ

УДК 342.951

Açar sözlər: reyderlik, qeyri-dost qruplaşmalar və satın almalar, inzibati - hüquqi təminat, dövlət – hakimiyyət orqanları, qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi.

Ключевые слова: рейдерство, недружественные слияния и поглощения, административно - правовое обеспечение, органы государственной власти, совершенствование законодательства.

Key words: raiders, enemy groups and bribes, legal administrative provision, state and governmental institutions, improvement of legislation.

Переход любого государства к рыночным условиям развития обуславливает возникновение новых задач и сфер деятельности специальных органов государственной власти, что связано с расширением перечня правоотношений, подлежащих соответствующему регулированию. Кроме того, характер-

ным есть возникновение незнакомых угроз для безопасного функционирования экономической системы.

Формирование Украиной и другими странами СНГ собственной экономической политики связано с определением ее главных направлений на основе принципов демократии, свободы предпринимательства и открытости для интеграции в мировое экономическое сообщество. Эффективная национальная экономика является гарантией независимости государства. Развитие законодательства по вопросам экономики за годы независимости связано с ускоренным переходом к рыночным механизмам. Эти обстоятельства предусматривают постоянное углубление правового воздействия на экономические процессы, расширение сферы применения общегосударственных программ развития экономики, приватизации государственной собственности, демонополизации, конкуренции и т.д. [1, с. 298].

В данной ситуации следует понимать, что защита конституционных прав и свобод – основная задача государственной власти в условиях функционирования любого типа экономики. Постоянный динамизм развития общественных отношений вызывает потребность своевременного совершен-

ствования законодательства, регулирующего их. Поэтому оправданным есть внимание к новым угрозам стабильности развития общественных отношений, среди которых рейдерство выступает сегодня достаточно распространенным [3, с. 82]. Такие случаи требуют пристального внимания со стороны уполномоченных органов государственной власти, их должностных лиц, а также требующих оперативного внесения соответствующих изменений в законодательство, принятие новых нормативных актов, заимствования зарубежного опыта в данной сфере.

Учитывая это, актуальность статьи объясняется ведущей ролью государственных органов в осуществлении борьбы с рейдерством, а также высокой степенью негативных последствий, вызванных функционированием этого явления в экономике. В связи с этим необходимым считается исследование теоретических основ деятельности государственных органов в этой сфере.

Соответственно, целью статьи выступает проведение правового анализа категории “административно-правовое обеспечение”, установления сущности и основных структурных элементов, сравнение позиций ученых по данному вопросу, формирование соответствующего авторского определения. Целесообразным также считаем рассмотрение особенностей применения данного понятия в случае противодействия рейдерству.

Проблемы, связанные с рейдерством и недружественными слияниями и поглощениями исследовались в трудах таких отечественных и зарубежных ученых как: П.А. Астахов, А.И.Берлач, Ю.Д.Борисов, Д. Де-памфилис, Д.В.Зеркалов, М.А.Колесник, М.И.Фаенсон, Ю.А.Хатнюк и др. Вместе с тем, вышеназванными учеными недостаточно внимания уделяется рассмотрению административно-правового обеспечения противодействия рейдерству, что дополнительно подтверждает актуальность данной работы.

Термин “обеспечение” может трактоваться в нескольких значениях. Так, толко-

вый словарь Ушакова определяет «обеспечение» как гарантирование осуществления чего-либо вероятным, несомненным [14]. В свою очередь, Большой толковый словарь русского языка определяет обеспечение как создание всех необходимых условий для осуществления чего-либо, гарантирование надёжности, прочности чего-либо [4]. Итак, обоснованным представляется рассмотрение административно-правового обеспечения как процесса создания и применения механизмов, которые были бы направлены на решение определенной общественно-важной задачи.

Рассматривая позиции ученых по данному поводу, обратим внимание на отсутствие единого мнения относительно понимания и основных составляющих элементов административно-правового обеспечения. В Украине и других странах СНГ защищено значительное количество диссертационных работ, посвященных административно-правовому обеспечению в разных сферах общественных отношений. Несмотря на это, почти во всех проанализированных нами исследованиях отсутствует конкретная дефиниция, а лишь приводятся некоторые ее признаки и элементы.

Интересно общее определение Колесникова Е.Е., который под административно-правовым обеспечением понимает осуществляемое государством с помощью специального механизма упорядочения общественных отношений, их юридическое закрепление, охрану, реализацию и развитие [8, с. 434].

Высоко оценивая лаконичность и точность приведенного определения, следует заметить, что исследователь слишком сильно расширяет административно-правовое обеспечение, сводя его к управлению или регулированию всего объема общественных отношений, а не определенной их сферы. Реализация такой задачи является слишком сложной, учитывая ограничения временных, финансовых и организационных ресурсов государственных органов и разнообразие общественных отношений.

Игонин Р.В. рассматривает анализируемое нами понятие с точки зрения работы судебных органов. В частности, по мнению ученого, административно-правовое обеспечение – это регламентированная административно-правовыми нормами деятельность субъектов государственно-властных полномочий, которая направлена на создание необходимых условий для надлежащего функционирования системы судов общей юрисдикции и установленная административно-правовыми нормами система гарантий надлежащего функционирования системы судов общей юрисдикции [7, с. 39].

Конкретизируя приведенную дефиницию, отметим, что ученый сводит административно-правовое обеспечение к деятельности субъектов государственно-властных полномочий, а также системе гарантий надлежащего функционирования органов власти. По нашему мнению, к данному определению следует добавить такие элементы как система нормативных актов, правовой статус уполномоченных органов власти, а также взаимосвязи между ними.

Рассматривая научную работу Тисногуз В.В., можем прийти к выводу, что административно-правовое обеспечение распределяется данным исследователем на административное и правовое обеспечение. При этом, среди элементов административного обеспечения можно выделить распределение полномочий между органами власти, систему контроля и надзора за функционированием органов власти, эффективность функционирования системы властных субъектов, обеспечение их материальной и финансовой базы. При этом к правовому обеспечению, в первую очередь, относится нормативное закрепление правового статуса органов власти [13, с. 3].

Бондарь С.А. также рассматривает административно-правовое обеспечение с точки зрения его разделения на правовое и организационное. При этом к правовому обеспечению относятся нормы процессуального и материального права в определенной сфере общественных отношений, а органи-

зационный элемент включает в себя особенности организационной деятельности органов власти как предмета административно-правового регулирования, а также характеристику организационного обеспечения их деятельности.

Определяя соотношение между правовым и организационным обеспечением, следует учитывать следующее: во-первых, как правовое, так и организационное обеспечение выполняет обеспечительную роль в функционировании общественных отношений. Во-вторых, организационное обеспечение является неотъемлемой частью правового, поскольку предшествует ему, ибо к моменту вступления в силу правового акта реализуется целый ряд организационных мероприятий по разработке проекта, его обсуждение, согласование и т.д. Впрочем, главным следует считать именно правовое, поскольку организационные мероприятия, порядок их реализации также урегулирован правовыми актами [5, с. 10].

Дудник Л.Н. отстаивает позицию, согласно которой для определения путей совершенствования административно-правового обеспечения необходимо исследование следующих составных элементов: административно-правовое регулирование в определенной сфере, организационно-функциональная структура подразделений компетентных органов, непосредственная организационная работа уполномоченных органов власти, информационно-аналитическое обеспечение деятельности властных субъектов, взаимодействие соответствующих органов власти между собой [2, с. 5-6].

К сожалению, Л.Н.Дудник не дает прямой дефиниции административно-правового обеспечения, а лишь перечисляет самые основные составляющие элементы, которые требуют повышенного внимания для его совершенствования. Это есть характерным для большинства отечественных диссертационных работ, посвященных совершенствованию административно-правового обеспечения в определенной сфере.

Значительная часть исследователей рассматривает административно-правовое обеспечение как статическое явление, включающее в свой состав следующие элементы – система законодательства, перечень органов государственной власти, виды регулятивных механизмов и т.д. По нашему мнению, административно-правовое обеспечение можно оценивать и как динамическое явление, как процесс, который заключается в создании правовой базы в определенной сфере общественных отношений, функционировании властных субъектов, а также применении ими соответствующих регулятивных механизмов.

К приведенной позиции присоединяется и российский ученый Редкоус В.М., который занимался исследованием путей совершенствования административно-правового обеспечения национальной безопасности. В частности, согласно его позиции, административно-правовое обеспечение национальной безопасности представляет собой осуществляемую в рамках единой государственной политики в области обеспечения национальной безопасности деятельность уполномоченных субъектов, направленную на формирование административно-правовой основы обеспечения национальной безопасности, на закрепление в ней системы административно-правовых средств (административно-правовых норм, правоотношений, индивидуальных предписаний и др.), с помощью которых достигается результативное, нормативно-организационное воздействие на общественные отношения с целью их упорядочения, охраны, развития в соответствии с общественными потребностями обеспечения национальной безопасности страны, создания и поддержания необходимого уровня защищенности объектов безопасности государства [11, с. 30].

Считаем верным, в целом, но несколько сложным для восприятия данное определение. В частности, ученый под административно-правовым обеспечением национальной безопасности понимает деятельность уполномоченных субъектов, направленную

на формирование административно-правовой основы обеспечения национальной безопасности. По нашему убеждению, в данной ситуации автором не полностью соблюден один из логических законов формулировки определений – определение должно быть понятным. Иными словами, должны быть известны значения всех терминов, входящих в дефиницию, в частности дефиниция не должна содержать выражений и терминов, которые также требуют определения [6, с. 162].

Несколько отличной позиции придерживается Скоморохина А.В., по убеждению которой в состав административно-правового обеспечения входят следующие элементы:

- совершенствование действующего законодательства в соответствии с поставленной целью в определенной сфере общественных отношений;
- обеспечение более действенных и эффективных государственных гарантий в реализации конституционных прав граждан;
- совершенствование системы органов публичной власти, задействованных в достижении поставленной цели [12].

Исследователь в целом дает достаточно основательное определение, однако для его полноты в перечень субъектов следует добавить другие органы (комиссии, негосударственные организации, осуществляющие делегированные полномочия, органы местного самоуправления), а также детализировать уже имеющиеся пункты. В таком случае будет более полно определена сущность правоотношений, реализуемых при осуществлении административно-правового обеспечения.

Осуществляя анализ законодательства, можем прийти к выводу, что дефиниция административно-правового обеспечения в действующих законах и подзаконных актах отсутствует. Близким по своей сути выступает такое понятие как институциональное обеспечение, под которым понимается образование новых или реорганизация (усовершенствование) существующих институ-

тов, а также действия по кадровой подготовке с целью организационного обеспечения деятельности этих институтов [9]. Необходимо отметить, что институциональное обеспечение является лишь одной из составляющих административно-правового обеспечения, которая имеет отношение к созданию структуры государственных органов.

Под правовым обеспечением действующее законодательство подразумевает совокупность норм, регламентирующих правовые отношения и юридический статус субъектов этих правоотношений [10]. Очевидной есть точность и лаконичность дефиниции, однако проблемой является специальный характер подзаконного акта, в котором она содержится. Это, в определенной степени, затрудняет ее применение с теоретической и прикладной целью.

Итак, осуществив анализ позиций отечественных и зарубежных ученых, исследовав нормы законодательства, можем предложить следующую дефиницию административно-правового обеспечения – процесс применения компетентными органами специальных механизмов регулирования общественных отношений, а также создание необходимой для этого правовой основы, направленной на достижение конкретной общественно-важной цели.

Для детализации предложенного нами определения следует отдельно выделить правовое и административное обеспечение. В частности, правовое обеспечение заключается в разработке и принятии новых законодательных актов, внесении изменений в существующее законодательство, его систематизацию, согласование, а также приведении в соответствие с международными стандартами с целью эффективного регулирования общественных отношений, решении проблемы общественного развития, установлении статуса участников правоотношений и т.п.

Административное обеспечение находит свое проявление в порядке и особенностях создания и функционирования системы специальных органов государственной вла-

сти, взаимодействии, взаимосвязях и распределении полномочий между ними, осуществлении контроля и надзора, порядке реализации ими правоприменительной деятельности и использования санкций. Кроме этого, к административному обеспечению следует отнести формы и методы взаимодействия уполномоченных властных субъектов с управляемыми объектами (физическими лицами, предприятиями, учреждениями, организациями), организационное и информационное обеспечение их деятельности, а также гарантии независимости функционирования в процессе достижения определенной общественно-важной цели.

Несмотря на то, что нами отдельно рассмотрены административное и правовое обеспечение в определенной сфере общественных отношений, эти два элемента неразрывно-связанные, что объясняется органической связью между системой органов власти и системой правового обеспечения их функционирования. Например, особенности создания, функционирования и взаимодействия центральных органов исполнительной власти (административное обеспечение) закреплено в соответствующих положениях или специальных нормативных актах (правовое обеспечение). Это свидетельствует о комплексном характере административно-правового обеспечения, значительном количестве его составных элементов и их взаимосвязи.

Рассматривая цель административно-правового обеспечения в определенной сфере общественных отношений, считаем ее сходной с целью государства в целом – управление (упорядочение) общими делами общества, обеспечение прав и свобод человека, обеспечение безопасности граждан [15, с. 93]. Вполне возможным представляется применение этой категории и в случае противодействия рейдерству. Итак, целью административно-правового обеспечения противодействия рейдерству следует считать создание механизма упорядочения общественных отношений со стороны органов государственной власти (система специальных органов, их взаимодей-

стве между собой, система средств воздействия на объекты регулирования) и соответствующей законодательной базы (материальное и процессуальное законодательство, правоприменительная практика), при котором было бы минимизировано негативное влияние рейдерства в стране.

Соответственно, задачи административно-правового обеспечения противодействия рейдерству конкретизируют цель, указывают пути ее полного достижения и включают следующие пункты:

- разработка и принятие новых законодательных актов, направленных на устранение предпосылок и борьбу с последствиями рейдерства;

- внесение изменений в существующее законодательство, его систематизацию и согласование, направления нормативной базы на противодействие рейдерству;

- имплементация зарубежного опыта законодательного и институционального обеспечения противодействия рейдерству со стороны государственных органов;

- определение правового статуса органов государственной власти, которые должны предотвращать и противодействовать проявлениям рейдерства, распределение полномочий, установление взаимодействия и взаимосвязей между ними;

- повышение эффективности контроля и надзора, применение санкций за правонарушения, связанные с рейдерством;

- совершенствование форм и методов воздействия уполномоченных властных субъектов на управляемых объектов;

- улучшение организационного и информационного обеспечения деятельности уполномоченных органов власти в данной сфере.

Результаты исследования. Таким образом, на основе анализа позиций ученых в области теории права, административного права и государственного управления, можно утверждать, что термин «административно-правовое обеспечение» широко используется как отечественными, так и

зарубежными учеными. Несмотря на это, четкие дефиниции почти не встречаются, что вызывает неодинаковую трактовку и включение в его состав различных элементов. На основе рассмотрения предложения исследователей в данной сфере, анализа действующего законодательства, можно утверждать, что административно-правовое обеспечение противодействия рейдерству – это процесс применения компетентными органами специальных механизмов регулирования общественных отношений, а также создание необходимой для этого правовой основы, которая в комплексе направлена на достижения конкретной общественно важной цели.

Целью административно-правового обеспечения противодействия рейдерству следует считать создание такого механизма упорядочения общественных отношений со стороны органов государственной власти (система специальных органов, их взаимодействие между собой, система средств воздействия на объект регулирования) и соответствующей законодательной базы (материальное и процессуальное законодательство, правоприменительная практика), при котором было бы минимизировано негативное влияние рейдерства.

Задачи административно-правового обеспечения противодействия рейдерству конкретизируют цель, а также указывают пути ее полного достижения.

Практическое значение полученных результатов заключается в возможности их использования при законодательном регулировании проблем, связанных с рейдерством, совершенствовании теоретических подходов к исследуемым категориям, а также в правоприменительной деятельности органов государственной власти.

Научная новизна статьи обосновывается отсутствием в современной научной литературе детального анализа сущности и структурных элементов административно-правового обеспечения противодействия рейдерству.

Использованные источники:

1. Адміністративне право України: Підручник / Ю.П.Битяк, В.М.Гаращук, О.В. Дьячен - ко та ін.; За ред. Ю.П.Битяка. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 544 с.
2. Адміністративно-правове забезпечення діяльності податкової міліції щодо протидії фіктивному підприємництву: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Л.М.Дудник; Нац. ун-т держ. податк. служби України. – Ірпінь, 2008. – 20 с.
3. Берназ П. В. Рейдерство в Україні: визначення поняття / П. В. Берназ, О. О. Серeda // Південноукраїнський правничий часопис. – 2008 – № 1 – С. 82–84.
4. Большой толковый словарь русского языка / Гл. ред. С.А.Кузнецов. – СПб.: Норинт, 2001. – 1536 с.
5. Бондар С.О. Адміністративно-правове забезпечення діяльності адміністративних судів в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / С. О. Бондар; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2010. – 20 с.
6. Ивлев Ю.В. Логика для юристов: Учебник // Ю.В.Ивлев. – М.: Дело, 2001. – 264с.
7. Ігонін Р.В. Поняття адміністративно-правового забезпечення функціонування системи судів загальної юрисдикції / Р.В. Ігонін // Адвокат : Наукове видання. 2011 – № 1 – С. 36-40
8. Колесников Є.Є. Поняття та особливості адміністративно-правового забезпечення захисту прав споживачів / Є.Є.Колесников // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 432-438
9. Методика визначення критеріїв євроінтеграційної складової державних цільових програм: затверджено Наказом Міністерством економіки та з питань європейської інтеграції України від 16.03.2005 №62 // Офіційний вісник України від 13.05.2005, 2005 р., № 17, стор. 163, стаття 926, код акту 32227/2005
10. Облік та контроль ядерного матеріалу, фізичний захист ядерного матеріалу і ядерних установок: Наказ Державного комітету ядерного регулювання України від 08.06.2004 № 101 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0101578-04>
11. Редкоус В.М. Административно-правовое обеспечение национальной безопасности в государствах-участниках Содружества Независимых Государств : автореферат дис. ... доктора юридических наук: 12.00.14 / Редкоус Владимир Михайлович. – Москва, 2011. – 47 с.
12. Скоморохина Е.В. Административно-правовое обеспечение защиты окружающей среды: автореферат дис. канд. юридических наук: 12.00.14 / Е.В.Скоморохина – Воронеж, 2002, 183 с.
13. Тісногуз В.В. Адміністративно-правове забезпечення децентралізації в управлінні суспільними справами на місцевому рівні: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Вікторія Василівна Тісногуз; Національний ун-т держ. податкової служби України. – Ірпінь, 2008. – 20 с.
14. Ушаков Д.Н. Толковый словарь русского языка: В 4 т./ Под ред. Д.Н.Ушакова. – М.: Гос. ин-т “Сов. энцикл.”; 1935 – 1040 с.
15. Цвік М.В. Загальна теорія держави і права: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / М.В. Цвік, О.В.Петришин – Х.: Право, 2009 – 572 с.

Yuriy Berlach

**Reyderliyə əks-təsirin inzibati-hüquqi təminatının mahiyyəti və xarakteristikası
XÜLASƏ**

Məqalədə reyderliyə əks-təsirin inzibati-hüquqi təminatının təbiəti və struktur elementləri tədqiq edilmişdir. Bu sahəyə dair konkret elmi tədqiqatların aparılmaması və adı çəkilən anlayışın konkretləşməməsi qeyd edilir. Müəllif tərəfindən bu sahədə araşdırma apararı tədqiqatçı-alimlərin mövqeyi və müvafiq qanunvericilik təhlil edilmişdir. Müəllif tərəfindən reyderliyə əks-təsirlərin inzibati-hüquqi təminatı anlayışı təhlil olunmaqla, bu təzahürün strukturu, əsas məqsədi və vəzifələri müəyyən olunmuşdur. Tədqiqat prosesində əldə edilən nailiyyətlərdən dövlət-hakimiyyət orqanlarının fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması məqsədilə və elmi tədqiqatlarda istifadə oluna bilər.

Yuriy Berlach

**Essence and reference of the legal administrative provision
of the counteraction to raiders****SUMMARY**

The author investigates nature and structure elements of the legal administrative provision of the counteraction to raiders. The author notes the field has not concrete scientific researches and the concept has not been concretized. The author has analyzed relevant legislation, and position of the researchers and scientists, who investigated the field. Analyzing the concept on providing legal administrative provision of the counteraction to raiders, the author determined structure, main goal and duties of this appearance. The results of the research could be used in improvement of activities of state and governmental institutions and in scientific researches.

Rəyçi: h.e.d. Mithəd Qəfərov

Təqdim edən: h.ü.f.d., dos. Hikmət Eyvazov

POLİS AKADEMİYASININ HÜQUQ KLİNİKASINA XOŞ GƏLMİSİNİZ!

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI DİN-in POLİS AKADEMİYASININ HÜQUQ KLİNİKASINDA PULSUZ HÜQUQİ YARDIM

Hüquq Klinikası nədir?

Hüquq Klinikası - hüquqşünas kadrlar hazırlayan ali təhsil ocaqlarında hüquqşünas müəllimlərin rəhbərliyi və nəzarəti altında nəzəriyyə ilə praktikanı əlaqələndirməyə imkan verən real işlər üzrə pulsuz hüquqi xidmət və ya xüsusi tədris metodudur.

Klinikada hüquqi xidmət kimlər tərəfindən göstəriləcək?

Klinika hüquq məsləhətxanasından fərqlənir. Burada hüquqşünas müəllimlərin rəhbərliyi və nəzarəti altında Polis Akademiyasının müdavimləri tərəfindən hüquqi xidmət göstərilir.

Hüquq Klinikasına kimlər müraciət edə bilər?

Hüquq Klinikasına real işlər üzrə hüquqi yardım almaq istəyən istənilən şəxs müraciət edə bilər. Burada göstərilən xidmət pulsuzdur.

Müraciətlərə baxılma qaydası:

Vətəndaş Hüquq Klinikasına müraciət etdikdən sonra onqın müraciəti qeydə alınır və onun müraciətinə cavab verilməsi üçün əvvəlcədən dəqiq vaxt təyin olunur. 3 gün ərzində vətəndaşın müraciəti ətraflı araşdırılır və təyin olunmuş gün ona müraciətlə əlaqədar cavab verilir. Müraciət qəbul olunduğu halda hər bir işin araşdırılması və icrası üçün ayrıca qovluq açılır.

Hüquq Klinikasında müxtəlif istiqamətlərdə hüquqi yardım göstərən aşağıdakı bölmələr mövcuddur.

- İnsan hüquqları bölməsi;
- Mülki işlər üzrə bölmə;
- Qaçqınların və məcburi köçkünlərin hüquqlarının müdafiəsi bölməsi;
- Cinayət işləri üzrə məsləhət bölməsi.

Klinikanın fəaliyyətinin əsas istiqamətləri:

- aztəminatlı vətəndaşlara pulsuz hüquqi yardım göstərilməsi;
- əhalinin müxtəlif təbəqələri arasında hüquqi maarifləndirmə (təbliğət) tədbirlərinin müxtəlif vasitələrlə (seminarlar, treninqlər) təşkil edilməsi;
- cəmiyyətdə insan hüquqlarının təmini ilə əlaqədar müxtəlif layihələri hazırlayıb həyata keçirmək və ya təşkil olunmuş mövcud layihələrdə iştirak etmək.

Mən nəyi əldə edəcəyimə ümid edə bilərəm?

Klinikada heç bir maddi maraq gözləmədən qarşılıqlı inama, etimada və məxfiliyə əsaslanaraq tam, qərəzsiz və vicdanlı xidmət göstəriləcəkdir.

Diqqət!

Müraciət edən şəxslərin işləri məxfi saxlanılır. Həmin məlumatlarda Klinikanın tədris məqsədi üçün istifadə edilməsi, yalnız müraciət edən şəxs razılıq verdikdən sonra mümkündür.

Klinikaya müraciətlər yazılı və ya şifahi formada vətəndaşın şəxsiyyət vəsiqəsini təqdim etməklə qəbul edilir.

Əlaqə tel.: (050) 674 90 40
(050) 503 46 66
(012) 454-35-70

e-mail: huquqklinikasi@mail.ru

Ünvan: Şüvəlan qəsəbəsi,
Almaz İldırım küçəsi 3.,
Polis Akademiyasının binası.

Müraciət saati: 15:00 -18:00

ДОБРО ПОЖАЛОВАТЬ В ЮРИДИЧЕСКУЮ КЛИНИКУ АКАДЕМИИ ПОЛИЦИИ

БЕСПЛАТНАЯ ЮРИДИЧЕСКАЯ ПОМОЩЬ В "ЮРИДИЧЕСКОЙ КЛИНИКЕ" АКАДЕМИИ ПОЛИЦИИ МВД АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Чем является "Юридическая клиника"?

"Юридическая клиника" – безвозмездная юридическая помощь или особый учебный метод в вузах, готовящих кадровых юристов под руководством и контролем преподавателей-правоведов, который даёт возможность для создания связи между теорией и практикой.

Кто осуществляет юридическое обслуживание в клинике?

Клиника отличается от юридической консультации. Здесь под руководством и контролем преподавателей-правоведов юридическую помощь предоставляют курсанты Академии Полиции.

Кто может обратиться в "Юридическую клинику"?

В "Юридическую клинику" может обратиться любое лицо, желающее получить юридическую помощь по реальным делам.

Порядок рассмотрения обращений:

После обращения гражданина в "Юридическую клинику" его данные регистрируются и предварительно назначается точное время для ответа на его обращение. В течении 3 дней обращение гражданина тщательно изучается и в назначенный день ему предоставляется ответ в связи с обращением. В случае принятия обращения по каждому делу для рассмотрения и исполнения открывается отдельная папка.

В "Юридической клинике" существуют следующие отделения, оказывающие юридическую помощь по различным направлениям.

- Отделение по правам человека;
- Отделение по гражданским делам;
- Отделение по защите прав беженцев и вынужденных переселенцев;
- Консультационное отделение по уголовным делам.

На достижение чего я могу надеяться?

Основываясь на взаимное доверие и с соблюдением конфиденциальности тайны, в клинике вам будут предоставлены беспристрастные и добросовестные услуги без материальной заинтересованности.

Основные направления деятельности клиники:

- оказание бесплатной юридической помощи малоимущим гражданам;
- организация различными средствами (семинары, тренинги, пропаганда) правового просвещения среди различных слоёв населения;
- разработка и осуществление различных мер по обеспечению прав человека в обществе или участие в организованных мероприятиях в этом направлении.

Внимание!

Дела обратившихся лиц сохраняются в тайне. Использование этих сведений в учебном процессе возможно только после письменного согласия обратившегося лица.

Обращения в клинику принимаются в устной и письменной форме после предъявления гражданином удостоверения личности.

Тел.для связи: (050) 674 90 40
(050) 503 46 66
(012) 454-35-70

e-mail: huquqklinikasi@mail.ru

Адрес: пос. Шувелан, ул. Алмаса Ильдырыма-3
Здание Академии Полиции.

Время обращений: 15:00 -18:00

LAW CLINIC OF POLICE ACADEMY ARE ALWAYS READY TO HELP

FREE JUDICIAL SUPPORT BY THE LAW CLINIC OF THE POLICE ACADEMY OF THE MIA OF AZERBAIJAN REPUBLIC

What is the law clinic?

Law clinic is special method of teaching or real works which connects theory and practice under professional teachers in universities which have law department.

Who can apply to law clinic?

Everybody who needs judicial support can apply to the clinic. All services at the clinic are free.

Who will help to the people at the clinic?

Law clinic is different from lawyer's office. Cadets under the direct guidance of the teachers of Police Academy will help the applicants.

How long can I wait?

Applications are registered at the clinic after citizens' applying. In order to response applications an exact date are fixed earlier. During this time application will be investigated thoroughly. Given time will not be more than 3 days. If the application is accepted the new folder will be opened for each appeal.

Sections in clinic are followings:

- The section of human rights
- The section of civil works
- The section of defense of refugees' and IDP's rights
- The sections of advice about criminal issues

Main branches of the clinics:

- To give free judicial support to the citizens;
- The organization of judicial enlightenment among different levels of society;
- Prepare and fulfill projects on human rights or participate the available projects.

All appeals except disputed issues will be investigated thoroughly and in honest way and will be free.

Contacts: (050) 674 90 40
(050) 503 46 66
(012) 454-35-70

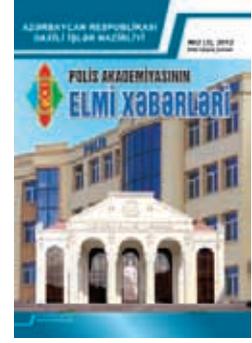
e-mail: huquqlinikasi@mail.ru

Address: 3, A.Ildirim, Shuvelan settl.,
building of Police Academy

Hours: 15:00-18:00

ELMİ MƏQALƏ TƏQDİM ETMƏK ÜÇÜN QOYULAN TƏLƏBLƏR

1. Məqalələr redaksiyaya üç dildə (Azərbaycan, rus və ingilis) təqdim edilə bilər. Bir dildə təqdim edilmiş məqalənin sonunda digər iki dildə xülasə verilməlidir. Məsələn, əgər məqalə Azərbaycan dilində yazılmışsa, bu zaman sonda rus və ingilis dillərində xülasə verilməlidir. Məqalələrin müxtəlif dillərdə olan xülasələri bir-birinin eyni olmalı və məqalənin məzmununa uyğun olmalıdır. Məqalədə müəllifin və ya müəlliflərin gəldiyi elmi nəticə, işin elmi yeniliyi, tətbiqi əhəmiyyəti və s. xülasədə yığcam şəkildə öz əksini tapmalıdır. Xülasələr elmi və qrammatik baxımdan ciddi redaktə olunmalıdır. Hər bir xülasədə məqalənin adı, müəllifin və ya müəlliflərin tam adı göstərilməlidir.

2. Məqalələrin mətnləri Times New Roman - 12 şrifti ilə (məsələn, Azərbaycan dilində latın əlifbası, rus dilində kiril əlifbası, ingilis dilində ingilis əlifbası ilə) 1 intervalda çap olunmalıdır.

3. Məqalədə müəllif(lər)in işlədiyi müəssisə (lər) və həmin müəssisə(lər)in ünvan(lar)ı, müəllif(lər)in telefonları, elektron poçt ünvan(lar)ı göstərilməlidir.

4. Elmi məqalənin sonunda elm sahəsinin və məqalənin xarakterinə uyğun olaraq, müəllif(lər)in gəldiyi elmi nəticə, işin elmi yeniliyi, tətbiqi əhəmiyyəti və s. aydın şəkildə verilməlidir.

5. Məqalənin mövzusu ilə bağlı elmi mənbələrə istinadlar olmalıdır. Məqalənin sonunda verilən ədəbiyyat siyahısı əlifba ardıcılığı ilə nömrələnməli və kodlaşdırılmalıdır. İstifadə zamanı əvvəlcə Azərbaycan, sonra türk, daha sonra rus, sonda isə digər xarici dillərdə olan ədəbiyyatlar göstərilməli və kodlaşdırılmalıdır. Mətnə istinadlar

ədəbiyyat siyahısında göstərilən ardıcılıqla işarə olunmalıdır. Məsələn, (1) və ya (1, s. 125). Eyni ədəbiyyata mətnə başqa bir yerdə təkrar istinad olunarsa, onda istinad olunan həmin ədəbiyyat əvvəlki nömrə ilə göstərilməlidir.

6. Ədəbiyyat siyahısında verilən hər bir istinad haqqında məlumat tam və dəqiq olmalıdır. İstinad olunan mənbənin bibliografik təsviri onun növündən (monoqrafiya, dərslik, elmi məqalə və s.) asılı olaraq verilməlidir. Elmi məqalələrə, simpozium, konfrans və digər nüfuzlu elmi tədbirlərin materiallarına və ya tezislərinə istinad edərkən məqalənin, məruzənin və ya tezisin adı göstərilməlidir. İstinad olunan mənbənin bibliografik təsviri verildikdən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının "Dissertasiyaların tərtibi qaydaları" barədə qüvvədə olan təlimatın "İstifadə edilmiş ədəbiyyat" bölməsinin 10.2-10.4.6. tələbləri əsas götürülməlidir.

7. Məqalənin sonundakı ədəbiyyat siyahısında son 5-10 ilin elmi məqalələrinə, monoqrafiyalarına və digər etibarlı mənbələrinə üstünlük verilməlidir.

8. Hər bir məqalədə UOT indekslər və ya PACS tipli kodlar və açar sözlər göstərilməlidir. Açar sözlər üç dildə (məqalənin və xülasələrin yazıldığı dillərdə) verilməlidir.

9. Məqaləyə, onun dərc edilməsinin mümkünlüyü haqqında ekspert rəyi və elmi müəssisənin Elmi Şurasının protokolundan çıxarış (elmi müəssisələrdə işləməyən hüquqşünaslara ekspert rəyi kifayətdir) əlavə edilir.

10. Hər bir məqalə müəllifi məqalənin dərc olunması ilə əlaqədar redaksiyanın ha-

zırladığı müəllif anketini doldurmalı və onu imzalayaraq, məqalənin tezis şəklində dərc olunmuş variantı istisna olmaqla, əvvəllər hər hansı bir dildə nəşr edilmədiyini təsdiq etməlidir.

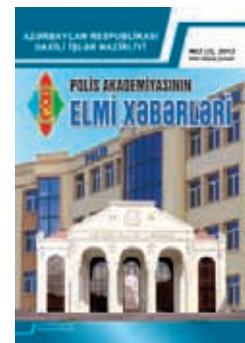
11. Jurnalda "əvvəli ötən sayımızda", "ardı növbəti nömrədə" adı altında seriya məqalələrin dərc olunmasına icazə verilmir.

12. Jurnalın nömrələrində müəllifin və ya müəlliflərin yalnız bir məqaləsi dərc edilə bilər.

13. Plagiat məqalələrin nəşri qadağandır. Belə bir fakt aşkar edildikdə redaksiya müəllif(lər)ə qarşı sanksiya tətbiq etməkdə (bir neçə nömrədə çap edilməmək, il ərzində çap edilməmək və s.) haqlıdır.

ТРЕБОВАНИЯ, ПРЕДЪЯВЛЯЕМЫЕ К ПРЕДСТАВЛЕННЫМ НАУЧНЫМ СТАТЬЯМ

1. Статьи представляются в редакцию на трех языках (азербайджанском, английском и русском). В конце статьи, представленной на одном из языков, должны быть резюме на двух остальных языках. Например, если статья дана на азербайджанском языке, то резюме должны быть на английском и русском языках. Резюме статей, которые даны на разных языках, должны быть идентичными и соответствовать содержанию статьи. В резюме должны вкратце отражаться результаты научных исследований, научная новизна, практическое значение и пр. выдвинутые автором (авторами) статьи. Резюме должно быть строго отредактировано с научной и грамматической точки зрения. В каждом резюме должно быть указано полное название статьи, имя автора (авторов).

2. Тексты статей должны быть набраны шрифтом Times New Roman, размер шрифта – 12 (например, на азербайджанском и английском языках – латиницей, на русском – кириллицей) и интервал – 1. Статьи предоставляются в электронном и печатном (1 экземпляр) виде.

3. В статье должны быть указаны фамилия, имя и отчество автора (авторов), его (их) научное звание; название и адрес организации, в которой он (они) работает(ют), телефоны, адрес электронной почты.

4. В конце научной статьи должны быть ясно изложены результаты научных исследований, научная новизна, практическое значение, и пр. в соответствии с данной отраслью науки и характером статьи.

5. Должны быть указаны ссылки на научные источники по предмету статьи. Библиографический список приводится после текста статьи в алфавитном порядке и закодированной форме. При использовании сперва дается и кодируется литература на азербайджанском, потом на турецком, далее на русском и наконец на английском языках. Ссылки в тексте статьи должны соответствовать библиографическому списку. Например, (1) или (1, стр. 125). Если в тексте на одну и ту же литературу имеется ссылка в другом месте, то настоящая литература должна быть указана под прежним номером.

6. Информация о каждой ссылке, данной в библиографическом списке, должна быть полной и точной. Библиографическое описание ссылаемого источника должно быть дано в зависимости от его вида (монография, учебник, научная статья и т.д.) книг. Должны быть указаны названия статей, докладов и тезисов при ссылке на научные статьи, материалы и тезисы симпозиумов, конференций и других престижных научных мероприятий. При библиографическом описании должны быть взяты за основу требования 10.2-10.4.6. раздела "Использованная литература" Правил составления диссертаций Высшей аттестационной комиссии при Президенте Азербайджанской Республики.

7. В данном списке литературы после статьи предпочтение должно быть дано научным статьям, монографиям и другим достоверным источникам последних 10-15 лет.

8. Статья должна содержать ключевые слова, УДК индексы или коды типа PACS. Ключевые слова должны быть даны на трех языках (на тех языках, на которых написаны статья и резюме).

9. К статье прилагается экспертное заключение о возможности опубликования и выписка из протокола Учёного совета научного учреждения (юристам, не работающим в научных учреждениях, достаточно экспертного заключения).

10. Каждый автор статьи должен заполнить и подписать авторскую анкету, выработанную редакцией, подтвердив этим неопубликование данной статьи раньше на

каком-нибудь языке, исключая опубликованный тезисный вариант.

11. В журнале не разрешается опубликование серийных статей под заглавием “Начало в предыдущем номере”, “Продолжение в следующем номере”.

12. В выпусках журнала возможно опубликование только одной статьи автора (авторов).

13. Запрещается опубликование плагиатных статей. При выявлении такого факта редакция вправе применять санкции (неопубликование в нескольких номерах, в течение года и т.д.) против автора (авторов).

REQUIREMENTS OF REPRESENTATION OF SCIENTIFIC ARTICLES

1. The articles are presented to the editorial staff in three languages (Azerbaijani, English and Russian). After the article was presented in one of the languages it should be attached also summary (abstraction) in two other languages. For example, if the article is in the Azerbaijani language the summary should be in English and Russian languages. The summaries of article presented in different languages should be identical and correspond to the contents of the article. The summary should in detail be reflected the results of scientific researches, scientific novelty, practical importance, etc. suggested by the author (authors) of article. Summaries should be strictly edited from the scientific and grammatical point of views.

Each summary should include full name of the article, name of the author (authors).

2. Texts of articles should be typed in font Tires Kely Kotap, font size - 12 (for example, the Azerbaijani language in the Latin, the Russian in Cyrillics, the English in English letters) and with an interval - 1. The articles are presented in electronic and print (1 copy) version.

3. The article should include the surname, name and patronymic of the author (authors), their scientific degree; the name and address of the organisation they work, phone numbers and e-mail address.

4. In the end of the scientific article there should clearly stated results of scientific researches, scientific novelty, practical importance and so forth in accordance with the mentioned branch of science and the character of article.

5. The article should include references to scientific sources on subject of the article.

The bibliographic list is given after the text of article in alphabetic order and in the coded form. First is given and coded the literature in Azerbaijani, then in Turkish, further in Russian and at last in English languages. References in the text should correspond to the bibliographic list. For example, (1) or (1, p. 125). If the text includes on the same page the same literature with a reference in other page, then, the literature should be pointed under the former number.

6. The information on each reference given in the bibliographic list should be full and exact. The bibliographic view of the referred source should be given in dependence on its kind of books (the monography, the textbook, the scientific article, etc.). It should be specified the names of articles, lectures and theses with the reference to scientific articles, materials and theses of symposiums, conferences and other prestigious scientific actions. The bibliographic view should base on the requirement 10.2-10.4.6 of the "Used literature" section of the Rules of working up dissertations of the Higher Attestation Commission under the President the Azerbaijan Republic.

7. In the mentioned list of the literature after the article, the preference should be given to scientific articles, the monographies and other reliable sources of the latest 10-15 years.

8. The article should contain keywords, the IUT indexes or PASZ type of code. Keywords should be given in three languages (in those languages on which the article and the summary were written).

9. The article is attached by expert review on possibility of publication and extract from

the scientific establishments need only expert review).

10. Each author of article should fill and sign the author's questionnaire developed by the editorial board, having confirmed non-publication of the given article earlier in any language, excepting the published thesis variant.

11. In magazine, the publication of serial articles under the title "the beginning is in the

previous issue", "to be continued" is not allowed.

12. In the issues of magazine it is allowed publication of only one article of the author (authors).

13. Publication of plagiarist articles is forbidden. In such cases, the editorial board has the right to apply sanction (non-publication in several issues in a year, etc.) against the author (authors).

YENİ NƏŞRLƏR

YENİ NƏŞRLƏR

Azərbaycan Respublikasının daxili işlər naziri, general-polkovnik Ramil Usubovun məsləhətçisi və ön sözün müəllifi olduğu «Polisin məlumat kitabı» ilk dəfə nəşrdən çıxmışdır.

Polis Akademiyasının rəisi, polis general-mayoru, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru Nazim Əliyev və Qaradağ rayon polis idarəsinin rəis müavini, polis polkovnik-leytenantı, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Hikmət Eyvazov tərəfindən tərtib edilən və geniş oxucu dairəsinə təqdim edilən «Polisin məlumat kitabı» polisin fəaliyyətində hüquqi biliklərin təbliği baxımından atılan ən mühüm addımlardan biridir. Kitabın elmi redaktoru DİN-in Polis Akademiyası rəisinin tədris və elmi işlər üzrə müavini, polis polkovniki, hüquq elmləri doktoru, professor, əməkdar müəllim Mahir Əhmədovdur.

Yarandığı gündən mərdlik, cəsarət və fədakarlıqlarla zəngin inkişaf yolu keçmiş Azərbaycan Polisi xalqımızın Ümummilli lideri Heydər Əliyevin bilavasitə rəhbərliyi altında milli təməllər üzərində formalaşaraq dövlətçiliyin əsas sütunlarından biri kimi təşəkkül tapmışdır. Polis peşəsinin yüksək vətəndaşlıq məsuliyyəti, cəsarət, şəxsi mətanət, bilik, dərrakə, elm, təhsil və təcrübə tələb etdiyini vurğulayan Ulu Öndər polisin daim öz peşəkar səviyyəsini yüksəltməsinə, gündəlik işini müasir tələblərə, beynəlxalq təcrübəyə və normalara uyğun qurmasını vacib tələb kimi qoymuşdur. Bununla bərabər, Azərbaycan Respublikası Prezidenti cənab İlham Əliyev də Avropaya inteqrasiya edən Azərbaycanda polisin professional səviyyəsinin ən yüksək tələblər səviyyəsinə qaldırılmasını əsas məqsədlərdən biri kimi müəyyən etmişdir.

Dövlət Başçısının qarşıya qoyduğu proqram vəzifələrin yerinə yetirilməsi, o cümlədən idarəetmənin təkmilləşdirilməsi, qanunçuluğun möhkəmləndirilməsi, maddi-texniki təchizatın müasir tələblər səviyyəsinə yüksəldilməsi, əhali və vətəndaş cəmiyyəti ilə əlaqələrin inkişaf etdirilməsi, şəxsi heyətin peşə hazırlığının artırılması istiqamətlərində böyük bir fəaliyyət ortaya qoymuşdur. Həyata keçirilən tədbirlər, həmçinin cinayətkarlığa qarşı aparılan peşəkar mübarizə, hüquq qaydasının və sabitliyin etibarlı təmin edilməsi - möhtərəm Prezidentin rəhbərliyi ilə aparılan quruculuq işlərinə, infrastruktur layihələrin və sosial proqramların uğurlu icrasına, bütövlükdə ölkənin davamlı inkişafına zəmin yaradan başlıca amillərdən olmuşdur.

Əməliyyat-xidməti fəaliyyətdə yüksək nəticələri şərtləndirən əsas məsələlərdən biri də mükəmməl normativ hüquqi bazanın yaradılmasıdır. Ötən illər ərzində daxili işlər orqanlarının fəaliyyəti ilə əlaqədar 90-dan artıq qanun, 200-dən çox fərman və sərəncam imzalanmış, Nazirlər Kabineti tərəfindən 30-a yaxın qərar qəbul edilmişdir. Eyni zamanda, bu mühüm sənədlərdən irəli gələn müddəaların yerinə yetirilməsi məqsədilə Nazirlik tərəfindən yüzlərlə təlimat, əmr, göstəriş, tədris proqramları, metodiki vəsaitlər hazırlanıb icraya yönəldilmiş, əməkdaşların onları peşə hazırlığı dərslərində öyrənmələri təmin edilmiş, təcrübəli mütəxəssislər cəlb olunmaqla müxtəlif treninqlər, seminarlar və ixtisasartırma kursları təşkil olunmuşdur.

Bu mühüm tədbirlər çərçivəsində atılan növbəti addımlardan biri də polisin fəaliyyətini tənzimləyən qanunvericilik aktlarını, daxili normativ sənədləri, beynəlxalq hüquq normalarını, gündəlik işdə istifadə olunan terminlərin izahını özündə əks etdirən "Polisin məlumat kitabı"nın nəşrinə başlanılmasıdır.

Kitabın hazırlanmasında məqsəd şəxsi heyətin hüquqi biliklərini təkmilləşdirməsinə, hüquq düşüncəsini zənginləşdirməsinə, digər tərəfdən vətəndaşların maarifləndirilməsinə, əhali arasında hüquq mədəniyyətinin təbliğinə töhfələr verməkdən ibarətdir. İnanırıq ki, kitab, ondan istifadə edən hər bir şəxsin müntəzəm faydalana biləcəyi dəyərli vəsait olacaqdır.

RAMİL USUBOV,

*Azərbaycan Respublikasının
daxili işlər naziri, general-polkovnik*

НОВЫЕ ИЗДАНИЯ

НОВЫЕ ИЗДАНИЯ

Впервые в свет вышел «Справочник полицейского», консультантом и автором предисловия которого является министр внутренних дел Азербайджанской Республики, генерал-полковник Рамиль Усубов.

«Справочник полицейского», составленный начальником Академии Полиции, генерал-майором полиции, доктором философии по праву Назимом Алиевым и заместителем начальника Управления полиции Гарадагского района, полковник-лейтенантом полиции, доктором философии по праву, доцентом Хикметом Эйвазовым, представлен широкому кругу читателей и является значительным шагом в деле пропаганды правовых знаний в деятельности полиции. Научным редактором справочника является заместитель начальника Академии Полиции МВД по учебной и научной работе, полковник полиции, доктор юридических наук, профессор Махир Ахмедов.

Со дня своего создания Азербайджанская Полиция, прошедшая свой путь развития, насыщенный мужеством, решительностью и самопожертвовани-ем, формировалась на национальных основах под непосредственным руководством Общенационального Лидера Гейдара Алиева, и превратилась в одну из надежных опор государственности. Общенациональный Лидер всегда указывал на то, что профессия полиции требует высокой гражданской ответственности, решительности, личной целеустремленности, интеллекта, научных знаний и практики, требуя от сотрудников постоянного повышения своего профессионального уровня, организации повседневной работы в соответствии с современными требованиями, международным опытом и нормами. Наряду с этим, Президент Азербайджанской Республики, господин Ильхам Алиев одной из основных целей определил повышение профессионального уровня полиции Азербайджана, интегрирующего в европейское пространство, до уровня самых высоких требований.

Глава государства обязал выполнить программные обязательства, среди кото-рых центральное место занимают такие направления деятельности, как совершенствование управления, укрепление законности, повышение материально-техниче-ского оснащения до уровня современных требований, развитие связей с населе-нием и гражданским обществом, повышение профессиональной подготовки лич-ного состава. Осуществляемые мероприятия по борьбе с преступностью, надёжная охрана правопорядка и стабильности являются важнейшими обстоятельствами, создавшими почву для созидательной работы, исполнения инфраструктурных про-ектов и социальных программ под руководством президента страны.

Одним из основных моментов, обуславливающих высокие показатели опера-тивно-служебной деятельности, является создание совершенной нормативно-пра-вовой базы. За прошедшие годы подписано более 90 законов, 200 указов и рас-поряжений, принято около 30 постановлений Кабинета Министров, касающихся деятельности органов внутренних дел. В то же время, в целях выполнения поло-жений, вытекающих из этих значимых документов, Министерством разработаны сотни инструкций, приказов, указаний, учебных программ, методических пособий, обеспечено их усвоение сотрудниками на занятиях по служебной подготовке, тре-нингах, семинарах и курсах повышения квалификации с привлечением опытных специалистов.

Одним из значительных шагов в рамках этих мероприятий стало издание «Справочника полицейского», в котором нашли свое отражение законодательные акты, регулирующие деятельность полиции, внутриведомственные нормативные документы, международно-правовые нормы, толкование терминов, применяемых в повседневной службе.

Целью разработки справочника является вклад в развитие правовых знаний, обогащение правосознания личного состава, просвещение среди граждан, пропа-ганда правовой культуры среди населения. Мы верим, что справочник станет цен-ным и полезным пособием для каждого, кто им воспользуется.

РАМИЛЬ УСУБОВ,

*министр внутренних дел
Азербайджанской Республики,
генерал-полковник*